

# Katedra

Stečaj zdravega razuma | Delati več ali delati manj? | Intervju Richard Wilkinson  
dr. Boris Vežjak: Mentalni gabariti evropske prestolnice | Zgodba od stvari



97700224929009

## VARČEVANJE PO SLOVENSKO

letnik 5 | številka 8/9 | avgust/september 2010 | cena 2 EUR



# Peticija za umik pripadnikov Slovenske vojske iz Afganistana

Peticijo lahko podpišete na spletni strani Katedre ([www.katedra-on.net](http://www.katedra-on.net)).



»Stanje je kritično, razmišljaj kritično!«

## Naroči Katedro na [www.katedra-on.net](http://www.katedra-on.net)

Študenti imajo pri naročnini 30 % popusta. Beri Katedro že za ceno ene kave na mesec.

### ZAKAJ BI JO ISKALI? NAJ ONA NAJDE VAŠ NABIRALNIK.

\*Ime in priimek: \_\_\_\_\_  
\*Ulica in hišna številka: \_\_\_\_\_  
\*Poštna številka in kraj: \_\_\_\_\_  
E-pošta: \_\_\_\_\_  
Telefon: \_\_\_\_\_

Podatki označeni z \* so obvezni.

Katedra izhaja drugo sredo v mesecu. Izpolnjeno naročnico pošljite v kuverti na naslov založnika; Društvo študentov in podiplomcev Slovenije, Slomškov trg 15, SI-2000 Maribor.

Splošni pogoji: Izvod časopisa se na naslov naročnika dostavi na dan izida. Rok za plačilo naročnine je najkasneje 14 dni po prejemu prve številke. Društvo študentov in podiplomcev Slovenije se zavezuje, da bo vse naročniške podatke varovalo v skladu z veljavnimi zakonskimi določili.

Naročam se na mesečni časopis Katedra.

5 številk - 8,5€

10 številk - 15€

Študenti imajo 30 % popusta pri naročnini.

Sem študent/ka.

Za upoštevanje popusta morajo študentje z naročnico poslati tudi potrdilo o vpisu. Upoštevamo tudi skenirane študentske izkaznice, ki bodo poslana na [info@katedra-on.net](mailto:info@katedra-on.net)

Poštnina in DDV sta vključena v ceno.

**KATEDRA, MOČ BESED**

## KOLOFON

Slovenski akademski in študentski časopis Katedra

### Založnik in izdajatelj

Društvo študentov in podiplomcev Slovenije, Slomškov trg 15, 2000 Maribor

### Uredništvo

GSM: 031 731 192  
[info@katedra-on.net](mailto:info@katedra-on.net)

### Odgovorni urednik

Aleš Kustec  
[ales.kustec@katedra-on.net](mailto:ales.kustec@katedra-on.net)

### Glavna urednica

Daša Purgaj

### Sodelavci

Samo Bohak, Gregor Kuhar, Anej Korsika, Andrej Adam, dr. Boris Vezjak, Karolina Babič, Rok Kralj, Jasmina Godec, Igor Mekina, Simon Rajbar, Dario Svetelj, Sami Al-Daghistani, Samir Osmančević, Darinko Kores Jacks, Milan Lazarevič, Lior Volinejc, Špela Gašparič, Monika Horvat, Igor Bašin, Jasmina Založnik, Aljaž Selinšek, Gregor Lozar, Matic Štojs, Urban Breznik, Jernej Žumer in Zoran Smiljanič.

### Lektoriranje

Barbara Ojsteršek, Tina Sovič

### Marketing

Peter Vrtič  
GSM: 064 116 740  
[info@katedra-on.net](mailto:info@katedra-on.net)

Naklada: 8.000 izvodov

Prispevki avtorjev vedno ne odražajo stališč uredništva.

Slovenski akademski in študentski časopis KATEDRA je vpisan v razvid medijev pri Ministrstvu za kulturo pod zaporedno številko 1027.

Katedra je sofinancirana s strani Študentskega sveta Univerze v Mariboru in Ministrstva za Kulturo RS.



Naslovnica in ilustracija pri peticiji: Zoran Smiljanič

NAROČILNICA



# Ohraniti obstoječi sistem?

Aleš Kustec

To je vprašanje, ki se nam zastavlja ob vseh problemih, katerim smo priča v zadnjih dveh letih krize (sistema). Tudi sedaj v fazi varčevanja zaradi zadolženosti držav. Države počasi, a vztrajno krčijo in ukinjajo mnoge pravice, ki imajo socialni korektiv. Pravijo, da so za nas predrage oziroma da si jih v teh kriznih časih ne moremo več privoščiti. V Sloveniji trka na vrata tudi pokojninska reforma. Res je, da na slednjo vpliva demografska slika, ki je neugodna, a ljudje so prepričani, da je delati, in to intenzivno do 65. leta preveč. Znotraj obstoječega sistema bo težko najti rešitev, ki bo po volji ljudem.

Obeta se nam tudi fleksibilizacija dela, bolj prožen trg, za katerega vemo, da lažje odpušča delavce, če jih tudi hitreje zaposluje, pa nismo več tako prepričani. Omenjena fleksibilizacija ima tudi druge posledice. Ljudi prisiljuje, da se še bolj borijo in tekmujejo med sabo, saj lahko hitreje izgubijo službo. In tudi za novo zaposlitev morajo potem spet tekmovati z ostalimi iskalci dela. Za posameznika to pomeni stres, za družbo pa razjedanje njene tkiva. Seveda se ta tekmovalnost, ki ne zajema samo zmagovalcev, ampak tudi poražencev, opravičuje z znano mantro konkurenčnosti, ki je postala sama sebi namen ne glede na posledice za ljudi.

Kar se tiče plač v javnem sektorju, je mogoče razumeti argumente vlade, da tudi zaposleni v javnem sektorju, ki resnici na ljubo niso doživeli takšne krize kot delavci v privatnem sektorju, pokažejo družbeno solidarnost in se odpojejo dodatkom, naraščanju

svojih plač itd. Vendar pa ta argument nima več legitimnosti. Finančne injekcije bankam, ki so si s svojim finančnim hazardiranjem same pridelale velikanske izgube, so naredile svoje. Ljudje so upravičeno ogorčeni, saj je račun za to namesto bankam bil izročen njim. Ljudje intuitivno vedo, da s sistemom nekaj ni v redu, če si dobičke pobere zgolj peščica, izgube pa plačajo vsi.

Najboljšo priložnost za prekinitev z obstoječim sistemom smo zamudili. Finančne injekcije bankam so namreč pomenile odločitev za nadaljevanje po stari poti. Zagovorniki te pomoči so trdili, da če tega ne bomo storili, se bo sesulo celotno gospodarstvo, ljudje bodo ostali brez služb, sledil bo kaos. Temu ni mogoče povsem oporekati. Potrebno pa je povedati, da še vedno rešujemo obstoječi sistem. Veliko ljudi je še vedno brezposelnih. In še vedno nam grozi kaos. Tokrat v obliki razjarjenih množic, ki se ne želijo odpovedati svojim pravicam na račun peščice, ki bo bogatela še naprej. Vse torej kaže, da je reševanje obstoječega sistema bolj ali manj neuspješno. Slednji je v svojem bistvu gnil, zato njegova gniloba zgnije vsako našo nadaljnjo rešitev.

Prekinitev z obstoječim sistemom seveda pomeni novega. Ne pustimo se ujeti v ideološke igrice kapitalizma in komunizma. Oba imata več obrazov. Ne obstaja zgolj trd ameriški kapitalizem ali surov sovjetski komunizem. Nov sistem lahko pomeni skupek obeh ali pa nekaj povsem tretjega. Zato si dovolimo ne samo sanjati ampak razmišljati o novem sistemu.

## PROMETEJEV DNEVNIK

### Stečaj zdravega razuma

Morda je najbolj žalostno to, da bo vse odpovedovanje in trpljenje, ki bo povzročeno v imenu zategovanja pasu, dolgoročno popolnoma brezpredmetno. Tudi če vladi uspe izvesti omenjene reforme, to ne bo prineslo dolgoročnih rešitev. Kar potrebujemo, je sprememba paradigme.



## INTERVJU

### Richard Wilkinson

Uvajanje večje enakosti in bolj demokratične odgovornosti v naših ustanovah naredi veliko več, kot da zgolj spremeni razdelitev dohodkov ali bogastva. In številne raziskave kažejo, da če kombinirate lastništvo z enakimi deleži zaposlenih, dobite dokaj zanesljivo povečanje produktivnosti.



**POKOJNINSKA REFORMA 6**  
Delati več ali delati manj?

**PODIPLOMSKI ŠTUDIJ 7**  
Družba znanja namesto znanja o družbi?

**DRŽAVLJANSKA VZGOJA 8**  
Reforma v javnem sektorju – primer zdravnikov

**KOMENTAR 9**  
Dr. Boris Vežjak: Mentalni gabariti evropske prestolnice

**ŽIVLJENJSKA RULETA 10**  
Racionalni posameznik ali hazarder?

**POTROŠNIŠTVO 12**  
Zgodba o stvarih

**POŠTENI IZMENJAVA 17**  
Pravična trgovina: imeti in imeti

**KOSOVO 18**  
Papirus prenese vse

**AFGANISTAN 20**  
Država v vojni

**INTERVJU 22**  
Dr. Primož Šterbenc: Nesoglasja med Zahodom in muslimanskim svetom

**D(N)O DNA 24**  
Dario Svetelj: Najboljše še(le) pride

**FILOZOFSKA MISEL 25**  
Kultura in civilizacija

**26 ZAPISI IZ MRTVEGA DOMA**  
Ekokolonializem

**28 EKOLOGIJA**  
Voda, ki te imam rad-a, voda

**29 DIAGNOZA**  
Kristijan Jejčič: Socialna država

**31 NOČ RAZISKOVALCEV**  
Raziskovalec - poklic, ki omogoča več karier

**32 TURISTIČNI POTENCIAL**  
Prezrta in pozabljena kulturna dediščina

**33 ŠPORT**  
Zorenje nove miselnosti

**34 FINSKA**  
Posebna zgodba o uspehu

**35 INTERNET**  
»Knjiga« obrazov

**36 KULTURNI BRLOG**  
Igor Bašin: Hudič časa

**36 RECENZIJE**

**37 FESTIVALI**  
Mladi levi 2010

**38 FILM**  
Izvor Tistega

**39 LITERARNE PISANKE**  
Fantovščina

**39 SATIRIČNE IZPOVEDI**  
Sanje o socialni državi



# Stečaj zdravega razuma

»Da bi našel nekaj, karkoli, veliko resnico ali izgubljena očala, moraš najprej verjeti, da bo to prineslo koristi.« Rober P. Warren, *All the King's men*

»Ne vemo, kako naprej, ne vemo, kje smo, ne vemo, kako naprej, zdaj smo slepi.« *Wir sind helden*

Samo Bohak, fotomontaža Matic Štojs

Večino časa počnemo stvari, avtomatično, ne da bi mislili, kaj ali zakaj to počnemo. To je uporabno. Naš biološki stroj, ki nam ga je podarila mati narava in razvila evolucija, je zgrajen tako, da porabimo čim manj energije. Tisti, ki mu uspe iz manj ustvariti več, preživi, drugi propadejo. To je zakon narave. Smiselno se je vprašati, ali mora biti to tudi glavno načelo družbe, v kateri živimo. Mati narava nam je dala razum; ta nam omogoča refleksijo dejanj, ki smo jih že storili in premislek o dejanjih, ki jih še nameravamo storiti. Veliko energije je bilo vloženo v razvoj možganov in zaradi njih smo trenutno (še) na vrhu prehranjevalne verige, morda bi jih bilo smiselno uporabljati?

Vlada se je na podlagi (tehtnega?) premisleka odločila, da bo z vsemi topovi napadla socialno državo, dinosavra, ki v svetli prihodnosti nima več mesta – je enostavno prekoren in prepožrešen. Zadnji dve tarči, ki sta do zdaj veljali za nedotakljivi svetinji, sta šolstvo in zdravstvo. Vlada se je odločila evolucijo vzeti v svoje roke in uvesti nujno potrebne reforme. Racionalizacija, fleksibilizacija, dviganje konkurenčnosti, inovativni pristopi, prožnost in podobni termini tkejo mrežo pomena, ki pomeni le eno: zategovanje pasu.

## Geneza stanja

V krizi smo, o tem ni dvoma, denarja ni (vsaj ne za tiste, ki ga potrebujejo), tudi o tem ni dvoma, treba je varčevati, tudi to se zdi samoumevno. Morda za odtенок preveč samoumevno. Nerazumno bi bilo zanikati resnost situacije, ampak morda se je smiselno za trenutek vprašati, kako smo do sem prišli. Če skrajšamo dolgo zgodbo, ki se je začela pred približno 30 leti oz. se osredotočimo samo na njen konec, je slika takšna: prekomerno zapra-

vljanje finančnega sektorja (špekulanti) je ogrozilo realni sektor (delavci). Država (vlada) se je odločila, da bo z milijonskimi posojili rešila finančni sektor (špekulante in menedžerje), ker si državljanji Slovenije domnevno ne moremo privoščiti, da »to big to fail«. Finančni sektor je brez garancij dobil *carto bianco* (milijone evrov), a kljub temu težko pričakovanega okrevanja ni bilo in ga še vedno ni na vidiku. Tudi zaradi dejstva, da si banke med seboj niso želele posojati denarja, deloma za-

**Problem, s katerim se bomo kmalu spoprijeli, bo ta, da bo vsaka skupina, ki ji bo grozilo znižanje dohodkov, hitela dokazovati, da je sama najbolj pomembna za družbo, da sicer razume resnost situacije, a naj se pasa ne zateguje pri njih.**

radi strahu, a večinoma zaradi preračunljivosti čakale na priložnost, da boljše zaslužijo. Milijoni so že ali še bodo izpuhteli, znašli smo se na začetku. Pravzaprav ne, znašli smo se nižje od začetka. In spet je treba zategovati pas. Krivec za vse je seveda socialna država, ki je prepožrešna.

## Zategovanje pasu

Zavoljo argumenta predpostavimo, da ima država (vlada) vseeno moralno pravico, da v imenu resnosti razmer od državljanov zahteva dodatne žrtve, za katere ni odgovorna. Recimo, da je situacija v resnici tako drastična, da druge (realne) možnosti ni in je ta smer delovanja najboljše možna, ker je edina. Recimo, da država želi spet pognati gospodarstvo, zato da bi prepričala še večjo moralno katastrofo, ki bi se lahko izrazila v odpuščanju delavcev in v socialni stiski tistih z roba družbe. Predpostavimo torej najboljše možne namene države (vlade).

Premierjeva argumentacija bi lahko bila naslednja: postati želimo svetilnik Evrope v temni noči, ki se

je zgrnila nad Evropo in svet, premagati želimo temo gospodarske krize. To bomo dosegli z zvišanjem konkurenčnosti, saj so druge države kot na primer Kitajska konkurenčnejše od nas in edini način, da jim postanemo konkurenčni, je, da se odpovemo našemu (pre)visokemu standardu. Da bi pridobili več denarja za krpanje proračunske luknje, moramo zategniti tam, kjer se največ troši.

Prvo vprašanje, ki se postavi, je: kako lahko slovenski delavec sploh

to glede prihodnosti, bo moral po tekočem traku proizvajati inovativne in revolucionarne ideje, ki jih bo naša družba kmalu potrebovala. Inženir v podobnem stanju bo moral te ideje pretvoriti v načrte, delavci v tovarni, ki bodo še na slabšem, bodo morali proizvesti ta produkt. Na koncu bodo potrošniki, ki bodo varčevali z vsakim centom, morali ta izdelek masovno kupovati in tako pognati ekonomijo. Ekonomista, ki mu bo dana naloga, da to izpelje, bo verjetno srčna kap in se bo, da bi nekako iztisnil nekaj cekinov iz (socialne) države, odločil, da spet zniža stroške v zdravstvu in šolstvu. Krog je sklenjen.

## (Ne)uporabnost filozofije

A pustimo za trenutek karikature in se lotimo resničnega (filozofskega) problema, ki se tukaj skriva, ter tako poskušajmo pokazati, kako bi nezaposljivi filozofi, ki bodo verjetno delali v McDonald'su, lahko pripomogli vsaj k osvetlitvi te zagate: šele ko bomo razjasnili pojme, lahko začnemo iskati rešitev.

Problem, s katerim se bomo kmalu spoprijeli, bo ta, da bo vsaka skupina, ki ji bo grozilo znižanje dohodkov, hitela dokazovati, da je sama najbolj pomembna za družbo, da sicer razume resnost situacije, a naj se pasa ne zateguje pri njih. Zdravniki so to že naredili, delavci grozijo z ulico, javni sektor napoveduje stavko.

Kar dobimo v tem primeru, je boj vseh proti vsem. Vsak ceh bo strnil vrste in od vlade poskušal tako ali drugače izsiliti svoje pravice oz. privilegije. Vlada se bo spustila v boj in dosegla dogovor s tistimi cehi, ki so premočni in prisilila tiste, ki družbene moči nimajo, da sprejmejo njene pogoje. Ustvarilo se bo vojno stanje med skupinami v družbi; te se bodo prej ali slej začele boriti za prgišče cekinov, ki bo ostalo po kleščanju





socialne države. Vlada bo v imenu reševanja države modro uporabila načelo deli in vladaj in bo verjetno taktično obrnila eno skupino proti drugi, ter ji bo tako v imenu nujnosti in izjemnih razmer njen podvig morda celo uspel. Škoda, ki bo storjena, pa bo nepopravljiva. Ne samo v finančnem smislu, ampak v smislu izgube zaupanja v družbi in rahljajanja družbenega tkiva.

Morda je najbolj žalostno to, da bo vse odpovedovanje in trpljenje, ki bo povzročeno v imenu zategovanja pasu, dolgoročno popolnoma brezpredmetno. Tudi če vladi uspe izvesti omenjene reforme, to ne bo prineslo dolgoročnih rešitev. Kar potrebujemo, je sprememba paradigme. To dandanes ni več trditev kakšnega zadržtega marksista, ampak priznanje enega pomembnih predstavnikov neoliberalne ekonomije: Alana Greenspana, nekdanjega predsednika ameriške banke. Priznal je, da se je zmotil, da trg ne rešuje vseh problemov in da potrebujemo nove rešitve.

#### **Cena (družbe) znanja**

Če se je Evropska unija odločila za

družbo znanja, ne glede na to, ali je to dobra ali slaba odločitev, se zdi nerazumno, da bi sprejemali ukrepe, ki bodo zniževali kvaliteto izobrazbe naših znanamcev. Če smo se odločili, da želimo izkoreniniti revščino in vzeti človekove zdravice resno, se zdi nerazumno sprejemati ukrepe, ki bodo ogrožali zdravje ljudi, ki bodo v času krize pod vedno večjim stresom.

#### **Morda je res, da socialna država in javno šolstvo na dolgi rok v takšnem okviru kot zdaj nista več vzdržna, vendar širše gledano tudi ideja neskončne rasti, ki je temelj neoliberalne ekonomije, ni vzdržna.**

Pri tej kritiki pa ne gre samo za moralno kritiko ali kritiko ideologije, ampak dolgoročno gledano tudi za kritiko s stališča ekonomije oz. učinkovitosti. Morda je res, da socialna država in javno šolstvo na dolgi rok v takšnem okviru kot zdaj nista več vzdržna, vendar širše gledano tudi ideja neskončne rasti, ki je temelj neoliberalne ekonomije, ni vzdržna. Če bi v izračun vstavili vse eksternalije, torej stroške, ki jih sedaj namesto podjetnika plačujejo družba, narava in tudi država, se računica ne bi iz-

šla in bi neoliberalizem pogorel prav na točko, ki jo predstavlja kot srčiko svoje moči in najbolj prepričljiv argument.

#### **Ni vse zlato kar se sveti**

Ko sva s kolegom zadnjič sedela na pijači in debatirala o stanju sveta, mi je navrgel zanimivo anekdoto. Dejal je, da med gospodarstveniki obstaja vraža, da vsako podjetje, ki prejme zlato gazelo (nagrado za najhitrejšo

rast), v roku petih let propade. V tej vraži se skriva zrno resnice.

Samo dejstvo, da se je neko podjetje zelo hitro širilo še ne zagotavlja, da bo v prihodnosti uspešno. Še več, vsako podjetje prej ali slej preide v fazo, v kateri skokovito raste. Nekatera podjetja morda hitreje kot druga, a za našo poanto to ni bistvenega pomena. Podjetja s tradicijo razmišljajo dolgoročno in se marsikdaj namenoma odločijo za počasnejšo rast, ki pa dolgoročno poskrbi za stabilnost. Morda se je smiselno

spomniti izreka, da je rast zaradi rasti same ideologija rakaste celice. Je morda smiselno pod vprašaj postaviti samo idejo neskončne in bliskovite rasti kot temelj za razvoj našega gospodarstva? Če bi privatne šole in univerze, ki bodo kmalu zrasle kot gobe po dežju, vzpodbujale kritično mišljenje takega tipa, bi si morda lahko zamislili razloge za reforme v šolstvu, vendar se zdi, da ravno na teh šolah še vedno prevladuje kult neskončne in bliskovite rasti. Dejstva oz. resničnost, ki govori proti tej teoriji, se pač mora umakniti zahtevam kurikulumu, ki tam kraljuje.

Če že resno razmišljamo o krčenju socialne države in kljub vsemu sprejmemo idejo o trgu, ki se uravnava sam, potem je morda smiselno razmisliti o ideji univerzalnega temeljnega dohodka. Krpanje lukenj na Gogoljevem plašču ne more trajati v neskončnost in morda je čas za nov plašč ali za iskanje drugega načina, kako se obvarovati pred mrazom v hladnih mesecih zime, ko bo račun za plin rasel in rasel in rasel, medtem ko bodo temperature padale in padale in padale.



# Delati več ali delati manj?

Ena izmed tem, ki v zadnjem času burijo slovensko javnost, je predlog pokojninske reforme, predvsem predviden dvig upokojitvene starosti.

Gregor Kuhar, foto Matic Štojs

Ukrep naj bi bil potreben za dolgoročno vzdržnost pokojninske blagajne, saj naj bi ob sedanjem sistemu okrog leta 2020 v njej začelo primanjkovati denarja. Predlog reforme je deležen veliko kritik, najglasneje pa mu nasprotujejo sindikati. Ti med drugim napovedujejo razpis referendum, s katerim naj bi napovedane spremembe preprečili.

Pri tem so zanimivi sami argumenti, s katerimi predlagatelji novega zakona omenjene spremembe upravičujejo, in nasprotni argumenti, s katerimi se spremembam – predvsem predvidenemu podaljšanju delovne dobe – nasprotuje, saj se oboji na prvi pogled zdijo upravičeni.

Med ekonomisti bolj ali manj vlada prepričanje, da so spremembe enostavno nujne. Daljšanje življenjske dobe, staranje prebivalstva, pozno zaposlovanje mladih in velik delež brezposelnih so pripeljali do nevdržnega razmerja med deležem upokojencev in med delovno aktivnim prebivalstvom, ki vplačuje v pokojninsko blagajno. Zaradi že tako visokih davkov in prispevkov pokojninskih prispevkov ni smiselno zviševati in tako še dražiti ceno dela (kljub nekaterim kritikam, da gre za pretirane ocene, v Sloveniji prevladuje mnenje, da so davki in cena dela previsoki, kar naj bi bil en izmed vzrokov za nekonkurenčno gospodarstvo) in zato je dvig delovne dobe edini smiseln način, kako uravnovesiti prilive in odlive pokojninske blagajne. Omenjeno argumentacijo privzema tudi t. i. levosredinska vlada Boruta Pahorja.

Po drugi strani pa v oči bode pomislek, da bi ukrep lahko imel tudi drugačne posledice. Višanje delovne dobe naj bi še otežilo možnost zaposlovanja mladih, saj se predvideva, da bo večje število starejših zaposlenih »odžiralo« delovna mesta. Ne smemo pozabiti, da je danes ključen gospodarski problem s perečimi socialnimi posledicami – reševanje

katerega naj bi bila temeljna naloga (državne) gospodarske politike – ravno pomanjkanje delovnih mest, saj rast prebivalstva, tehnološki razvoj, varčevanje v javnem sektorju, v lokalnih okvirih pa tudi tuja delovna sila in selitev delovnih mest v »tretji svet« povzročajo, da do delovnih mest lahko pride vse manjši delež prebivalstva, velik del le-teh pa je vse slabše plačanih. Po tej logiki je tudi vprašljivo, za kolikšen delež bi se sploh spremenilo razmerje med tisti-

kakšne posledice bodo, če reforme ne bo (o tem je že bilo in v prihodnje prav gotovo še bo veliko povedanega), temveč se bomo osredotočili na sam način argumentacije in retorike, s katero se spremembe, čeprav ne ljube, prikazuje kot nujne. Pri tem je zanimivo, da gre za način argumentacije, s katerim se tako pri nas kot drugje po svetu opravičuje krčenje oziroma kar razkroj socialne države in se daje prosto pot neoliberalnim reformam. To seveda ni naključje, saj

**Nič ne kaže, da bomo v prihodnosti delali manj, vsaj dokler bomo verjeli v dogme o neizbežnosti sedanjih gospodarskih usmeritev in v nezmožnost sprememb v nekoliko drugačni smeri.**

mi, ki koristijo pokojninsko blagajno, in tistimi, ki trenutno plačujejo vanjo. Število teh, ki vanjo vplačujejo, bi v tem primeru ostalo nespremenjeno – če predpostavimo, da ostane število zaposlenih nespremenjeno –, kljub temu da bi se zmanjšalo število posameznikov, ki pokojnino prejema. To pa je tudi osrednji argument (poleg opozarjanja na zgarano delavstva), s katerim sindikati in drugi kritiki nasprotujejo reformi.

Na tem mestu se ne bomo podrobneje spuščali v to, kakšne bodo dejanske posledice reforme oziroma

lahko tudi zviševanje delovne dobe uvrstimo v širši sklop krčenja socialnih pravic – t. j. sprememb, ki se jih pospešeno uvaja ob gospodarskem zlomu in socialni krizi, ki ima, kot poudarjajo nekateri (gl. npr. Slavoj Žižek, *Začeti od začetka*), vlogo kriznega dogodka (oziroma kar šoka, če uporabimo izraz Naomi Klein), ki zahteva hitro (panično) ukrepanje. Predpostavka te argumentacije je, da je za socialno dobrobit potrebno (zgolj) uspešno gospodarstvo. Tako logiko vse bolj privzema tudi t. i. levosredinska politika. V tej perspek-

tivi se zahteve sindikatov prav gotovo zdijo, kot se jim pogosto očita, zastarele in anahronistične – enako velja tudi npr. za sindikalne zahteve po zvišanju minimalne plače ali za nasprotovanje lažjemu odpuščanju zaposlenih.

Sama razprava tako poteka znotraj trdno zastavljenega neoliberalnega okvira, ki že vnaprej izključuje radikalnejše spremembe in, po besedah nekaterih kritikov, teži k obnovitvi stanja pred krizo. Ugovor, da ni drugačnih, alternativnih rešitev, drži le delno. Ni jih v t. i. *mainstream* politiki. Na »obrobju političnega diskurza« namreč lahko najdemo ideje, ki za rešitev omenjenih problemov predvidevajo drugačne, v tem primeru kar nasprotno rešitve. Zasedimo lahko predloge o zmanjšanju delovnega časa (npr. štiri ali šest ur na dan), ki bi omogočil zaposlitev večjemu številu prebivalstva. Pogosto se omenja t. i. univerzalni temeljni dohodek, kjer je prav tako upoštevano, da trg enostavno ne more vsem prebivalcem zagotoviti plačane zaposlitve.

Vse skupaj se seveda v okviru današnje politične govornice sliši utopično. Prav tako je naivno od slovenske politike pričakovati nekonvencionalne rešitve, sploh sedaj, ko nam politične in ekonomske smernice določajo Evropska unija in razna naddržavna ekonomska združenja ter institucije. Toda ne gre le za slovenski problem (v Nemčiji se razpravlja celo o dvigu upokojitvene starosti na 70 let), tudi na ravni evropske visoke politike so ekonomske smernice trdno začrtane – delati bo treba več, bolj trdo, z večjo produktivnostjo in z manj pravicami. Protislovja tovrstne strategije so spregledana, o dolgoročni vzdržnosti pa se ne sprašuje. Skratka, nič ne kaže, da bomo v prihodnosti delali manj, vsaj dokler bomo verjeli v dogme o neizbežnosti sedanjih gospodarskih usmeritev in v nezmožnost sprememb v nekoliko drugačni smeri.





# Družba znanja namesto znanja o družbi?

Anej Korsika, fotomontaža Matic Štojs

Oblomov, junak istoimenskega romana izpod mojstrskega peresa Gončarova, je sinonim za nedejavnega, akutno lenega in sanjaškega človeka. Plemiča spremljamo pri njegovem ležanju na postelji, od koder se ne premakne. Prijatelji ga obiskujejo in mu prigovarjajo, naj se vendarle že zresni, vstane s postelje in naredi nekaj iz sebe. Oblomov jim pritrjuje in pred njimi razgrinja svoje načrte za prihodnost. Po takšnem vznemirljivem sanjaštvu in teži vseh načrtov za prihajajoče delo junak po navadi omaga, se raje dobro naspi in počaka naslednji dan. Edino spremembo v življenju Oblomova doživlja njegovo gmotno stanje, ki je iz dneva v dan slabše. Okolje z njim vred propada, dokler ga takšen način življenja dokončno ne pokoplje.

Ob poslušanju pridiganja o vseevropskem modelu »družbe znanja« kot neke krilatice, kamor je treba vpeti vse družbene sile, je zaznati globoko oblomovščino. Naša visokošolska politika leži na postelji in razlaga, v kakšnem obdobju bomo dosegli in presegli primerljive družbe, kako bomo postali najboljša ... no, pač »družba znanja«. Sliši se odlično in le kdo si ne bi želel živeti v takšni družbi? Sploh sedaj, ko postaja funkcionalna pismenost ogrožena večina, ko je najnovejši telefon za en evro nujna, medtem ko je knjiga za več deset evrov nedosegljiva in zmeraj bolj tudi nesmiselna naložba. V času, ko je stampedo poneumljanja, resničnostnih šovov in raznih podobnih televizijskih neprijetnosti na višku in človeka kaj hitro pripravi do tega, da ima v sobi na mestu televizorja postavljeno raje reprodukcijo črne kvadrata, torej v času, za katerega lahko mirno trdimo, da znanje ni več neka obča vrednota. V kapitalizmu so še posebej diskriminirana »nedobičkonosna« znanja, ki so obsojena na večno finančno podhranjenost in s tem životarjenje. Zato je še toliko bolj pomembno, da država tukaj odigra

svojo vlogo in s primerno politiko poskrbi, da bodo izobrazbe željni državljanji imeli vse možnosti, da do nje pridejo, kljub temu da jih bog si ga vedi zakaj zanima morda humanistika. Vzemimo visokošolskega ministra Golobiča, diplomiranega filozofa, ki bi prav gotovo že zato moral prvi razumeti samo bistvo »družbe znanja«, a prav njegov resor z vstopom v novo študijsko leto pripravlja novo shemo financiranja podiplomskega študija ali z njihovimi besedami: »Shema

## Med fantaziranjem o tej svetli prihodnosti, o fetišizirani družbi znanja, se dogaja humanistična in družboslovna diskriminacija na vseh ravneh.

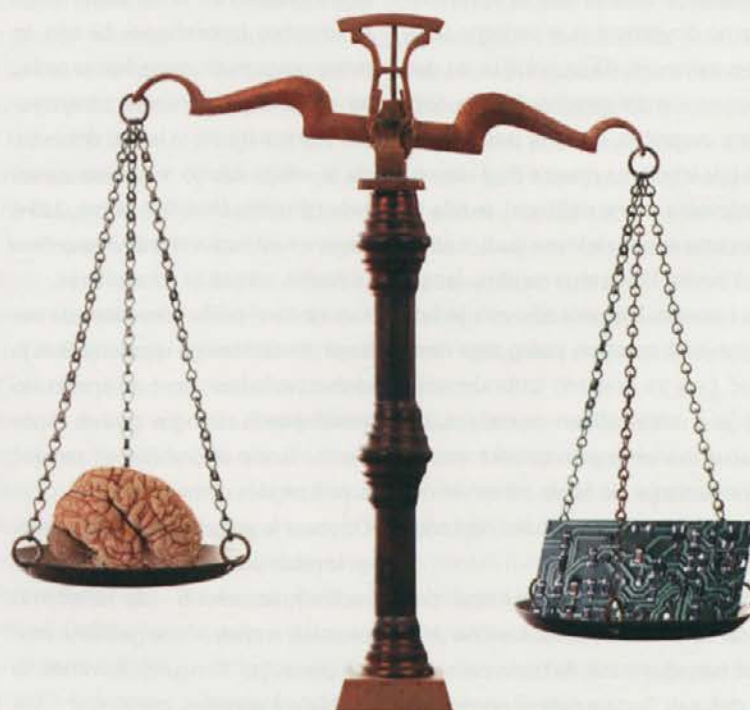
je zastavljena tako, da doktorskega študenta obravnava kot raziskovalca ter bo podpirala motiviranega posameznika, ki bo v program raziskovalnega dela vključil raziskovalno delo v povezavi z gospodarstvom oziroma reševanjem aktualnih družbenih izzivov, ne glede na znanstveno vedo.« Skratka, namesto sheme, ki je bila v veljavi od leta 1998, v okviru katere so fakultete lahko kandidirale na razpisu ministrstva in tako subvencionirale šolnino svojih študentov, nam

danes ponujajo gospodarstvo in reševanje aktualnih družbenih izzivov! Nedvomno se vsem tistim, ki bodo študirali tržno zanimive študije, t. i. aplikativne vede, in se poglobljali v znanja, ki imajo velike sinergije z gospodarstvom, dobro piše. Zato, dragi gospod minister Golobič, če bi se vi odločili za doktorski študij filozofije in bi bili v drugi polovici dvajsetih let, bi vam trda predla. Filozofija, kot sami dobro veste, ni pretirano aplikativna za gospodarstvo in redki podjetniki

so tako pronicljivi, da bi zaposlovali filozofe. Podiplomski študij bi si morali žal plačevati sami (a ker bi pri izjemno napredni zaposlovalni politiki v Sloveniji in s tem popolnoma neusklajenem številu razpisnih mest na fakultetah bili precej verjetno še brez službe, bi se najbrž obrnili za pomoč k staršem ali na oddelek za kredite na najbližji banki). Na Zoisovo štipendijo bi morali vsaj v drugem letniku najverjetneje pozabiti, saj v pravilniku o doktorskem študiju ocene namreč

niso predvidene, visoko povprečje pa je pogoj za to štipendijo. Tudi študij v tujini bi lahko ostal zgolj prijetna misel, razen če bi ga financirali sami ali vaše sorodstvo. Na Ad Futuri, javnem skladu republike Slovenije za razvoj kadrov in štipendije, bi lahko kandidirali za dodatno finančno injekcijo, vendar bi se morali vnaprej zavedati, da bi s kolegi iz tehničnih, naravoslovnih in medicinskih vrst bili donkihotski boj. Za razliko od nekega neuporabnega filozofa so ti upravičeni do več razpisov, domačih in tujih, do večjih sredstev in privilegirani celo znotraj istih razpisov. Na primer pri zadnjem, 87. razpisu za štipendije slovenskih državljanov v tujini, je bila v 5. točki vključena dikcija, da je kandidat z naravoslovne, tehnične in medicinske smeri avtomatično upravičen do 30 točk, medtem ko kandidati z družboslovnih in humanističnih smeri niso. Je mar vredno poudarjati, da je bilo za prehod v ožji izbor treba doseči vsaj 20 točk?

Med fantaziranjem o tej svetli prihodnosti, o fetišizirani družbi znanja, se dogaja humanistična in družboslovna diskriminacija na vseh ravneh. Medtem ko naravoslovje in tehnika pokata od gospodarskih pobud, velikodušnih kadrovskih in državnih štipendij, raziskovalnih sredstev, pripravništev in vsesplošnega izobilja, hkrati postaja študij humanistike in družboslovja stvar socialnega položaja ter drznosti, v nekaterih primerih celo kakšne fanatične ideje, da so ti študiji za družbo prav tako izjemnega pomena. S takšno politiko bo podiplomski študij humanistike in družboslovja postal kurioziteteta za privilegirane in le ostalina nekega sistema za vse ostale. V takšnih razmišljanjih se z odprtim srcem veselimo časov »družbe znanja«, kjer bodo te »neprofitne« vede že popolnoma marginalizirane in lahko le gojimo upanje, da bo v njej sploh še kdo vedel, kaj naj bi to znanje sploh pomenilo.





# Reforma v javnem sektorju – primer zdravnikov

**Ko to pišem, ni jasno, kako se bo iztekel spor med zdravniki (Fidesom) in vlado, a to – vsaj za namene tega članka – ni tako pomembno, ker nas bo tukaj zanimalo, kaj lahko privede do tako absurdnih prerekanj. Osebnost sicer ne dvomim, da bodo vpleteni tik pred zdajci našli rešitev, a pustimo zdaj to.**

Andrej Adam, foto Matic Štojs

Najprej navedimo nekaj dejstev, da bomo vedeli, za kaj gre. Zgodbo v grobem povzemam po poročanjih novinarjev RTV Slovenija. Če še ne veste, je za zdravnike sporen zakon, ki jim je zmanjšal dodatke za dežurstva – za državo to pomeni prihranek 12 milijonov €, od 2,4 milijarde v zdravstveni blagajni. Zanimivo je vedeti, kaj to konkretno pomeni. Zdravnik specializant dobi danes za 24 ur dežurstva med praznikom 830 €, po novem bi dobil 656 €. Razlika bi bila 174 €. Specialist I dobi sedaj 1227 €, poslej bi dobil 970 €, torej 257 € manj. Specialist II dobi sedaj 1616 €, po novem pa bi dobil 1227 € ali 339 € manj. (Vsi zneski so bruto.) Zdravniki so zaradi tega zmanjšanja umaknili soglasje, da bodo dežurali, kar je udarec za slovensko zdravstvo, saj – kot pravi Konrad Kuštrin, predsednik Fidesa – brez nadurnega dela (ob praznikih, nedeljah, ponoči in tudi popoldan) slovensko zdravstvo ne more živeti. To mu lahko verjamemo, ker pri nas zdravnikov primanjkuje in ker tudi ni denarja, da bi zapolnili vse potrebe. Dežurstvo je zato postalo nekakšna prikrita nuja, skorajda že dolžnost zdravnikov.

Kakšne so posledice umika soglasja k dežurstvu, nam ni treba ugibati, saj je bilo to v medijih dovolj nazorno predstavljeno. Odpadale bi operacije, pregledi, krčile bi se ambulante itd. Vse to v škodo bolnikov. Po opozorilih nekaterih zdravnikov bi kmalu dobili tudi prve smrtne primere.

Preidimo sedaj k našemu vprašanju, kako je mogoče, da so zdravniki umaknili soglasje. Zgoraj sem že nekoliko nakazal, da od zdravnikov vse preveč samoumevno pričakujemo, da bi morali dežurati. V javnih medijih se je tudi o tem že razpravljalo,



Zdravniki so zaradi zmanjšanja dodatka za dežurstva umaknili soglasje, da bodo dežurali, kar je udarec za slovensko zdravstvo.

zlasti ob zneskih nad 10.000 € bruto, ki so jih v lanskem letu prejeli nekateri zdravniki za dežurstva. Nekoliko manj se je razpravljalo, ali zdravniki to sploh zmorejo in ali je pošteno od nekoga, ki tako ali tako že opravi delovno obveznost in je verjetno utrujen, zahtevati, da še nekaj ur na dan ostane v službi zaradi dežurstva. Sam sem prepričan, da to ni pošteno. Ko je bila izbrana pravica do 8-urnega delovnika (in ne daljšega), je bila izbrana za vse delovne ljudi, tudi za zdravnike. Poleg tega menim, da tudi ni koristna. Utrujeni zdravnik je bolj nagnjen k zmotam, poleg tega nima več časa za dodatno izobraževanje, ki je v zdravniškem poklicu nujno zaradi nenehnega napredka stroke. Pričakovanje, da bodo zdravniki dežurali, dolgoročno gotovo ne koristi bolnikom.

Glede na to se zdi, da bi morali dati prav zdravnikom, ker so končno sklenili (seveda ne vsi), da bodo prenehali dežurati. Toda v našem primeru so

v igri tudi posebne okoliščine. Če bi zdravniki sprožili problem dežuranja kdaj prej in bi navedli, da so jim s tem kršene delovne pravice, da jih to izmzgava, da bodo prej ali slej začeli delati napake, da se ne bodo mogli kakovostno izobraževati, bi bilo to nekaj povsem drugega, kot je sedaj, ko povprečni uporabnik zdravstvenih storitev (to ste vi in jaz) dobi vtis, da si vrtajo luknjo v koleno zaradi nekaj drobiža. Drobiža? Dobro, 339 € bruto v naši čudoviti državi za večino ni drobiž, ampak za zdravnike je.

Kako je torej prišlo tako daleč, da nekoga pomembnega vprašanja (kot je dežurstvo zdravnikov) ne sprožamo zaradi pravih razlogov (pravic zaposlenih, škode uporabnikov), temveč zaradi prgišča evrov?

Odgovor je najbrž predvidljiv, s kolegi, ki pišemo za ta časopis, smo ga – v različnih kontekstih – že nebrojkrat premleli, ampak očitno ga bomo morali ponavljati še naprej. Slovenec, ta prehlajeni predmet zgodovine – kot

bi dejal pesnik –, se zgane, ko mu kdo seže v denarnico. Če ima notri le en evro, nič manj, kot če jih ima toliko, da jih v resnici sploh ne šteje. Ljudje v vaši soseski lahko izgubijo službo in ne vedo, kaj bodo jutri jedli; generalni direktorji – takšni in drugačni – lahko zavozijo celotna podjetja in delavce pustijo brez pravic ter prihodnosti; junaki lokalnih interesov lahko za svoje namene zlorabljajo javne medije ali javne površine; novi in novi zakoni ali predpisi z dneva v dan nekoliko zmanjšujejo kakovost našega bivanja in nas izročajo gospodarjem prostega trga; vse več ljudi se udeležuje resničnostnih šovov, jim namenja svoj glas, medtem ko se za politiko skorajda več ne zmenijo – ob vsem tem in še marsičem drugim bo Slovenec skomignil z rameni in nadaljeval svojo pot na sončno stran zasebne omračenosti. Toda ko mu nekdo seže v denarnico, pa četudi samo po drobiž, bo nastal cel hudič – pa kakšen mrtev gor ali dol.



# Mentalni gabariti evropske prestolnice

**Naj začnem s tezo: ko je neko mesto tako zelo na psu, da se finančna skvarjenost, ne le sumi na nepravilnosti v trošenju denarja in čudni posli, doslej rezervirani za tiste osebke, ki po našem mnenju ničesar ne razumejo v svoji materialistični svetovnonazorski deviantnosti, dotaknejo same sfere duhovnega življenja v njem, potem utegne biti nekaj hudo narobe tudi z nami. Ampak priznanje gre težko z jezika.**

Dr. Boris Vezjak

Doslej smo v Mariboru govorili o aferah, političnih, gradbenih in drugih lobijih. Vsega so bili krivi drugi, ne mi. Tisti brez vesti in okusa, požrešneži na denar in preračunljivci, politični in privatni grabežljivci brez sramu in ponosa. Denarni tokovi so bili vselej jasen pokazatelj, kakšni interesi vodijo protagoniste, mi pa smo zgroženi odkimavali. Tega smo se navadili, postali tolerantni, zamenjali svoje volilne preference in začeli, kot v drugih velikih mestih v državi, podpirati tovrstno berlusconizacijo kot nekaj običajnega. Toda zadnje čase se radi pogovarjamo o kulturi in njenih projektih, kar nedvomno, tako verjetno sodimo pri sebi, nekako zadeva nas, ki verjamemo v premoč duha nad telesom in preziramo profanost fizičnega sveta. Prej smo govorili s piedestala intelektualne odličnosti in se zgražali nad preračunljivostjo trgovcev z novci. Zdaj so taisti ljudje potrkali na naša vrata in nam ponudili Evropsko prestolnico kulture, mleko in med, čast, slavo in maksimalne duhovne užitke. Ponudili so nam Duha, podprtega z velikimi denarci.

Je prišel naš trenutek? Bi morali biti veseli? Preskok je nenavaden in večino kulturnikov, alternativcev in intelektualcev je ujel nepripravljene. V zadnjih tednih smo se v totem mestu znašli še pred eno hudo zadrego. Vse namreč kaže, da se projekt EPK vpricho čudnih finančnih in sistemskih rešitev hitro spreminja v simptom istega degeneriranega mentalnega stanja, a še bistveno hujše vrste. Rabote so iste, le uporabljene v bolj fini, nam bližji sferi. Kot bi rekel galerist Primož Premzl, postajamo ruralna nekulturna provinca. Ker nisem zadovoljen s to oznako, ki po nepotrebnem žali ruralna in ne po svoji krivdi premalo kulturna okolja, bom poskusil z boljšo razlago. Priznam, doslej sem se tudi sam prevečkrat zadovoljil z opozorili o degeneriranem mentalnem stanju mesta, verjetno vnaprej ovrženih kot abstraktno nakladanje o nečem, kar kot kolektivni koncept ne more biti ujemljivo in tako deležno konkretnih dokazil o svojem obstoju. Poslej bo našo percepcijo treba kalibrirati. Izkazati se namreč utegne, da preprosta distinkcija, po kateri smo »mi« tisti, ki distancirajoče opozarjamo na šibke duhovne horizonte »onih«, ki nam vladajo in ustvarjajo realno podstat materialnih družbenih razmer, več ne ustreza realnemu stanju stvari. Delitev na kritike in krivce več ni uspešna. Lahko začnemo kar z naslednjim: če naj bi kulturniški krogi branili »interese«

svojega duhovnega okolja, kaj bodo storili zdaj, ko jim Danajci prinašajo darove, obljublajo steklene palače duha, eksplozije in špricanje kulture? Za zdaj namreč kaže, da niso storili ničesar, raje so darove sprejeli in se zaobljubili k molku. Pa ne le kulturni menedžerji, tudi novinarski, politični, finančni, gospodarski in drugi krogi jim delajo družbo, histerično ploskajo in brundajo v pozdrav. Nagrade že padajo, družno sedijo v komisijah, delijo denar enim in ga zavračajo drugim. Intelektualna smetana, če je je v Mariboru sploh še kaj ostalo vpricho sistematičnega manjšanja prostorov njenega vpliva, prav tako kaže znake ptičje gripe. Renesansa ovacij Tomažu Pandurju, pa ne zaradi kakšne nove predstave, temveč kot izraz vznesene idolatrije in slepega navdušenja, vzbuja dodatne strahove. Novinarska pristranost postaja prislovična. V časopisu Večer so redki glasovi kritike omejeni na rubriko pisma bralcev. Zunanje, nemariborsko okolje, že zna povedati, da je to predvsem »naš« problem, ki ga moramo rešiti v našem mestu. A v tem primeru to pomeni le, da proti falangi trgovcev z novci, temveč, žal, tudi kulturnikov.

Neverjetno glomazen, netransparenten, nekredibilen in nasploh sumljiv projekt izgradnje Pandurjevega teatra v višini 51 milijonov evrov kaže na vso simptomatiko povedanega. Franc Kangler, sedanji in znabiti tudi prihodnji župan, nadaljuje z neslutnimi gradbenimi projekti. Po tistem, ko se je moral otepati očitkov o vpletenosti v gradbene posle podjetja MTB in je slednje zašlo v krizo, se gradbeni posli nadaljujejo v kulturniških gabaritih. S tem se v Mariboru izraz kultura rapidno spreminja v sinonim za kapital in netransparentno igranje z javnim denarjem. Če je odvrtni Joseph Goebbels nekoč za »kulturo« izjavil, da takrat, ko naleti na to besedo, prime za revolver, bi se danes ob isti besedi morali začeti nemudoma prijemati za denarnice. Brez odvrtnosti.

Za zdaj še čakamo na kakšen pomembnejši in ostrejši odziv na velikopotezne načrte snovalcev nove duhovne krajine mesta. Še raje na dejanja. A kultivirana gospoda vseh sort, gledališčniki, novinarji, razumniki, molči. S tem ne bodo postali filozofi. Bolj se zdi, da bodo prispevali k duhovni pokvarjenosti mesta in nepovratno sebe naredili za sokrivce. Kajti poslej ne bo več mogoče reči, da se nam duhovna kataklizma dogaja po zaslugi »onih«, temveč po »naši« zaslugi.



**Vse namreč kaže, da se projekt EPK vpricho čudnih finančnih in sistemskih rešitev hitro spreminja v simptom istega degeneriranega mentalnega stanja, a še bistveno hujše vrste. Rabote so iste, le uporabljene v bolj fini, nam bližji sferi. Kot bi rekel galerist Primož Premzl, postajamo ruralna nekulturna provinca.**



# Racionalni posameznik ali hazarder?

Ideja prostega trga je že od svojih začetkov v 18. stoletju temeljila na ideji racionalnega posameznika, ki v skrbi za lastne interese nenehno preračunava možnosti. Nekje od 70. let 20. stoletja pa se je vsaj v praksi kot temelj sodobnega kapitalizma (in tudi sodobne države) pričel pojavljati posameznik – hazarder, ki v skrbi za lastne interese vse več tvega, dobesedno hazardira s svojim življenjem.

Karolina Babič, ilustracija Zoran Smiljanič

## Racionalni podjetnik

Ko se je v 18. stoletju pričela z Adamom Smithom eksplicitno razvijati ideja o samoregulirajočem prostem trgu, je bil v temelj te ideje postavljen racionalni posameznik, razumljen kot nekakšen podjetnik, ki v svojem življenju skrbno kalkulira možnosti, seveda z namenom skrbi za lastne interese. Skupnost mnogih takšnih »egoističnih« racionalnih posameznikov bi po tej teoriji ustvarila trg oziroma družbo pravične harmonije, kjer trčenje tega osebnega racionalnega »poslovanja« ob druga osebna »podjetja« harmonizira početje vseh akterjev na trgu. Ključna pri tej ideji

## Kazino kapitalizem

Zelo znana je študija ekonomistke Susan Strange, ki je izšla leta 1986 pod znamenitim naslovom *Casino capitalism*, kjer je izpostavljena prav ta premena iz družbe načrtovanja v družbo hazardiranja, ki jo avtorica prepozna nekje v prvi polovici 70. let 20. stoletja. Precej zgovoren je tudi podatek, da je istega leta izšla tudi znamenita *Družba tveganja* Ulricha Becka. Pred dvajsetimi leti je bilo mogoče opažanja Susan Strange prepoznati predvsem v novih načinih ravnanja finančnih poslovnih subjektov, torej predvsem na področju trgovanja z delnicami, ter v

niti nekaj let, morda le nekaj mesecev. Zaposlitve za določen čas, malo delo, projektno delo, podjemne pogodbe in podobni načini fleksibilnega dela spreminjajo psihološko naravnost ljudi, da vse manj racionalno načrtujejo svojo prihodnost in se vse bolj prepuščajo »naključjem«, ki v njihova življenja vselej znova prinašajo (ali pa ne prinašajo) neke nove možnosti za preživetje naslednjih nekaj mesecev ali morda naslednjih nekaj let. Tveganje oziroma hazardiranje tukaj nastopi kot nujni pogoj za to, da se te nove možnosti sploh pojavijo. Kdor danes ni pripravljen vzeti nase te vloge nenehnega

no tveganje. Vse bolj pogosto spreminjanje zakonov, ki vselej na novo in drugače določajo pogoje življenja državljanov, postavljajo posameznika v podobno situacijo kot sodobne oblike zaposlovanja. Nobena odločitev posameznika se ne more zanašati na racionalni premislek o možnostih in pogojih. Možnosti in pogoji se nenehno spreminjajo, ne le takrat, ko te pogoje postavljajo gospodarske korporacije, temveč tudi takrat, ko jih po istem principu postavlja država. Poglejmo dva primera.

Prvi tak primer je nov davek na nepremičnine, ki trenutno precej buri duhove. Seveda bo imela uvedba

**Zaposlitve za določen čas, malo delo, projektno delo, podjemne pogodbe in podobni načini fleksibilnega dela spreminjajo psihološko naravnost ljudi, da vse manj racionalno načrtujejo svojo prihodnost in se vse bolj prepuščajo »naključjem«, ki v njihova življenja vselej znova prinašajo (ali pa ne prinašajo) neke nove možnosti za preživetje naslednjih nekaj mesecev ali morda naslednjih nekaj let.**

je bila predpostavka racionalnega preračunavanja posameznikov, ki so kratkoročno in dolgoročno načrtovali svoja življenja.

Racionalno načrtovanje je tako skoraj dvesto let obveljalo kot temelj vsega ekonomskega dogajanja. Po eni strani so delavci pričeli predano opravljati svoje službe, predvsem z namenom, da si zagotovijo možnosti dolgoročnega načrtovanja svojega življenja, torej gradnjo oziroma nakup bivališča in odločitev za otroke. Tako se je v 20. stoletju razvil koncept kariere. Po drugi strani pa so tudi gospodarski subjekti skrbno načrtovali prihodnji razvoj podjetij in sledili jasno začrtanim strategijam. Racionalni posameznik, ki ne zgolj kratkoročno, temveč predvsem dolgoročno preračunava možnosti in se odloča v skladu z njimi, je torej prevladoval tako v zasebni sferi kot tudi v poslovnem svetu.

novih načinov načrtovanja proizvodnje po sistemu *just-in-time*, kjer se proizvodnja nenehno prilagaja povpraševanju na trgu in torej ne more več dolgoročno načrtovati svojih dejavnosti.

Danes se posledice razmaha kazino kapitalizma izrazito kažejo predvsem na področju dela in zaposlovanja, ki gre v smeri t. i. fleksibilizacije trga dela. Fleksibilizacija trga dela, ki smo ji priča danes, je jasen nasledek vsesplošnega fenomena hazardiranja, ki se je znašel v temelju sodobne ekonomije. Danes se delavec ne odloča več za dolgoročni razvoj kariere, ne zato, ker tega ne bi želel, temveč zato, ker so se pogoji na področju zaposlovanja popolnoma spremenili. Kazino kapitalizem ljudem ne omogoča misliti par desetletij vnaprej in tako načrtovati svoja življenja, pogosto ne omogoča misliti vnaprej

hazardiranja, ki sicer prinaša mnoge izgube, a hkrati tudi edine možne dobičke v obliki novih priložnosti za zaslužek, *a priori* izpade iz igre.

## Državljan – hazarder

Da mora posameznik v sodobnem kapitalizmu nastopati kot hazarder in nič več kot racionalni posameznik, ki načrtuje svoje življenje, je torej dejstvo, ki postaja vse bolj prisotno in vse bolj očitno skozi zadnjih par desetletij. Kar pa moramo tem ugotovitvam dodati, je nov odnos, ki ga do posameznikov v podobni smeri razvijajo tudi sodobne države. Če bi torej pričakovali, da bo sodobnemu posamezniku, ki je v produkcijskih procesih prisiljen v hazardersko držo, vsaj v nekaterih točkah država toliko bolj nudila nekaj gotovosti v odločanju, se motimo. Države prav tako zaradi »racionalizacije poslovanja« od državljanov pričakujejo neneh-

tega davka poleg polnjenja državne blagajne še nekaj blagodejnih učinkov na trg nepremičnin ter na celoten program redistribucije premoženja, vendar pa mnogi pravilno izpostavljajo problematičen vidik obdavčevanja tistega, kar so povsem povprečni državljanji gradili vse svoje življenje. Gre za veliko skupino ljudi, ki so gradili morda resda prevelike hiše, a gradili so jih pod pogoji, ki so to omogočali in tudi dovoljevali. Nov zakon bo mnoge od teh ljudi prisilil k selitvi v manjša stanovanja, kar načeloma ne bi bilo toliko problematično, če ne bi šlo za prisilno izselitev ljudi iz njihovih domov. Poudariti je treba, da gre za domove in ne za nepremičnine. V zvezi z našim problemom pa moramo izpostaviti vidik tveganja. Generacija, ki je gradila te prevelike domove, je pripadala pretežno še staremu sistemu



racionalnega načrtovanja, kjer je bilo takšno dolgoročno investiranje v sebe in svojo družino ne le smiselno, ampak tudi možno in zaželeno. Šele danes, nekaj desetletij kasneje, ta generacija dobiva svoje prve lekcije o tveganju, spoznavajo, da so bile njihove odločitve, takrat sicer zelo racionalne, v resnici veliko tveganje. Čeprav temelj vsakega sodobnega prava predstavlja določitev, da zakon ne more delovati za nazaj, pa lahko v primeru tega zakona govorimo o nekakšnem kaznovanju ljudi za stare grehe, ki včasih še niso šteli za greh. Spreminjanje zakonov, ki se nanašajo na osnovne elemente oblikovanja življenja, tako osnovne kot je bivališče, torej ljudi prav toliko podvrže tveganju kot pogodbeno zaposlovanje. Odločitev za nakup ali izgradnjo bivališča pred nekaj leti ali nekaj desetletji se izkaže za tvegano odločitev, čeprav se je v nekem trenutku prej zdela kot racionalna odločitev.

#### Študent – hazarder

Drug tak primer nam predstavlja odločitev za študij. Že v splošnem je danes odločitev za študij veliko tveganje, saj končanje študija ne zagotavlja zaposlitve, zato odločitev za študij ne moremo razumeti

kot racionalne odločitve, temveč kot hazardiranje. Vselej deluje princip »morda bom jaz tisti, ki bo zadel na tej loteriji«. Še posebej pa lahko tukaj izpostavimo zelo specifičen primer tveganja pri odločitvi za podiplomski študij. Poglejmo resničen primer študenta, ki ga tukaj ne bomo imenovali, ki se je leta 2007 odločil za vpis na podiplomski študij po starem, še ne bolonjskem sistemu. Naš študent se je takrat vedel kot racionalni posameznik, premislil je pogoje in se odločil za vpis. Naš študent je bil ob vpisu na podiplomski študij star 29 let. Ocenil je situacijo takole: kot podiplomski študent imam za-

#### **Možnosti in pogoji se nenehno spreminjajo, ne le takrat, ko te pogoje postavljajo gospodarske korporacije, temveč tudi takrat, ko jih po istem principu postavlja država.**

gotovljeno zdravstveno zavarovanje; upravičen sem do državne ali Zoisove štipendije in od šolnine v višini približno 2.000 € bom moral prvi dve leti plačati sam približno 50 % šolnine, drugi dve leti študija pa približno 20 %, razliko bo sofinancirala država. Vse to so bili pogoji, ki jih je takrat postavljala država in na podlagi katerih se je naš študent vpisal. Že prvi mesec po vpisu je stopil

v veljavo nov zakon o zdravstvenem zavarovanju študentov, ki je ukinil zavarovanje za študente, starejše od 26 let. Našemu študentu je bilo ukinjeno zavarovanje in tako se mu je torej takoj spremenil prvi pogoj, ki ga je upošteval pri svoji racionalni odločitvi za študij. Naslednje leto, ob vpisu v drugi letnik podiplomskega študija, je prišel v veljavo nov zakon o štipendijah, ki je ukinil štipendije za študente, ki so se na podiplomski študij vpisali po 26. letu starosti. Izgubil je štipendijo in tako se mu je spremenil že drugi pogoj, na podlagi katerega se je odločil za študij. Ob vpisu v tretji letnik je država znižala

delež sofinanciranja, tako je moral namesto 20 % šolnine plačati 40 % in tako so se mu že tretjič spremenili pogoji. Letos, ob vpisu v zadnji, četrti letnik doktorskega študija, ga je država ponovno presenetila s popolno ukinitvijo sofinanciranja doktorskega študija in namesto plačila 20 % šolnine ga letos čaka plačilo celotne šolnine. Primer je resničen in zelo nazoren. Posameznik, ki želi delovati

kot racionalni akter in poskuša vsaj štiri leta svojega življenja načrtovati tako, da trezno presodi pogoje na eni strani in svoje zmožnosti na drugi strani, se pošteno ušteje. V štirih letih mu država štirikrat spremeni temeljne pogoje, ob upoštevanju katerih se je naš študent odločil za vpis na podiplomski študij. Razmerje države do posameznika torej resno vključuje moment hazardiranja; drža racionalnega odločanja in načrtovanja vsekakor ni na mestu.

Mnoge odločitve posameznikov, ki so se vsaj nekje do 70. let 20. stoletja (pri nas do 90. let) lahko sprejemale na podlagi racionalne presoje pogojev in možnosti, so danes prepuščene čistemu tveganju. Odločitev za izbiro poklica ali za študij, odločitev za gradnjo ali nakup stanovanja, odločitev za otroke in podobne ključne osebne odločitve ljudi danes ne morejo več temeljiti na racionalni presoji in načrtovanju. Ne obstaja noben algoritem, ki bi ljudem omogočal presoditi, ali bodo kos posledicam svojih odločitev, ali jih bodo njihove odločitve vodile k ciljem, ki si jih zastavljajo. Še tako racionalno sprejeta odločitev se lahko na koncu koncev izkaže kot goli met kocke, ki upa na pravo barvo.





# Zgodba o stvareh

Obkroženi smo z množico stvari; nikoli v zgodovini jih nismo imeli toliko – ne vsi, a velik del prebivalcev razvitejših držav sveta. Naše omare, police, sobe, kleti in drugi prostori se šibijo pod težo hrane, oblačil, čevljev, kozmetičnih pripomočkov, čistil, okraskov, igrač, knjig, kaset; imamo cel kup hišnih pripomočkov, elektronskih naprav; športne opreme in razne druge »krame«. In skoraj vsakodnevno prinesemo še kaj novega. Mnoge stvari res potrebujemo, še več le občasno ali sploh ne.

Rok Kralj, ilustracija Urban Breznik

Le redko pa se vprašamo: od kod v resnici prihajajo vse te stvari, kaj se z njimi dogaja prej in kaj je potem, ko jih zavržemo? Ameriška okoljska aktivistka Annie Leonard se je temeljito posvetila temu vprašanju in leta 2007 na spletu objavila 20-minutni film z naslovom *Zgodba o stvareh* (*The Story of Stuff*). Film je hitro postal uspešnica in v začetku letošnjega leta je Annie izdala še knjigo; njena »zgodba« je zdaj prerasla v gibanje.

Annie Leonard nedvomno ve, o čem govori. Kar 20 let je potovala po svetu in delovala v različnih organizacijah, med njimi pri Greenpeaceu, ter spremljala celotno »zgodbo o stvareh«, ki jih tako nekritično kupujemo in mečemo stran, pogosto zgolj zato, da bi se bolje počutili, da bi bili srečnejši ali preprosto, ker je nekaj modno, moderno, »fancy«. Zgodbo o stvareh preprosto moramo poznati. Za mnogo »packarij«, ki jih človeštvo povzroča planetu, so res krive korporacije, a korporacije nenazadnje ne morejo brez nas – potrošnikov. Smo v soodvisnem razmerju.

Annie Leonard je brezštevilne materialne stvari, ki obkrožajo naša življenja, spremljala v vseh fazah, od pridobivanja, proizvodnje, distribucije do potrošnje in njihovega zavrženja. Naj za »okus« predstavimo nekaj primerov stvari, ki imajo, še preden pridejo do potrošnika, precej zanimivo zgodbo.

## Koltan, bombažna majica in pločevinka s pijačo

V naših mobilnih telefonih, MP3-jih, daljinskih upravljalcih, playstationih itd. je nepogrešljiv element tantal. Pridobivajo ga iz rude, ki ji rudarji pravijo koltan. 80 % svetovnih zalog koltana se nahaja

v politično nestabilnem vzhodnem delu Demokratične republike Kongo. Ko se je globalna cena tantala dvignila na 300 \$ za funt (en funt je 0,454 kg) – predvsem zaradi proizvodnje Sonyjeve konzole PS2 –, je tisoče ljudi iz vse države pridrlo v čudovito pokrajino in uničevalo nacionalne parke ter ubijalo gorile za svojo prehrano.

Različne vladne in uporniške vojske so prevzele nadzor nad donosnim poslom in za težaško delo so pogosto »suženjsko zaposlili« otro-

**Zgodbo o stvareh preprosto moramo poznati. Za mnogo »packarij«, ki jih človeštvo povzroča planetu, so res krive korporacije, a korporacije nenazadnje ne morejo brez nas – potrošnikov. Smo v soodvisnem razmerju.**

ke in vojne ujetnike; lokalne ženske so bile pogoste žrtve posilstva (samo v letu 2005 45.000), v pokrajino so pripeljali prostitucijo in trgovino z orožjem. Oona King, bivša članica angleškega parlamenta, se je takole slikovito izrekla o situaciji: »Otroci v Kongu so poslani v rudnike, kjer umirajo zato, da otroci v Evropi in Ameriki lahko ubijajo imaginarne tujce v svojih sobah.«

Le redko kdo se zaveda, kakšno »zgodovino« ima preprosta bombažna kratka majica (T-shirt), preden jo kupimo v trgovini, običajno za vsega nekaj evrov. Bombaž že v fazi rasti potrebuje velike količine vode, ki jo posledično v državah pridelovalkah primanjkuje za potrebe lokalnega prebivalstva. Poleg tega so potrebne velike količine umetnih gnojil (10 % vse svetovne porabe), insekticidov (25 %) in pesticidov (2,6 milijarde \$ letno). Vse te kemične snovi še dodatno obremenijo lokalne vodne vire in okolje.

V naslednji fazi je bombaž deležen številnih postopkov obdelave, ki vključujejo mnoge nevarne snovi, kot so benzen, težke kovine, formaldehid, klor. Veliko teh snovi konča v okolju, saj predelovalni obrati večinoma ležijo izven EU in ZDA, kjer veljajo strožji okoljski predpisi; da ne govorimo o nevarnostih, ki pri tem pretijo delavcem. Potem pride na vrsto naslednja faza, šivanje; za enajsturno delo v nemogočih pogojih prejmejo šivilje približno 0,10 do 0,13 \$ na uro.

V celotni ceni majice znaša plačilo šivilj pogosto samo pol odstotka. Večino »poberejo« zahodne trgovsko-marketinške korporacije, ki zgolj organizirajo verigo podizvajalcev v nerazvitih državah. Velik je tudi »prispevek« k podnebnim spremembam, saj se po ocenah strokovnjakov za izdelavo ene majice v zrak spusti približno 2,5 kg toplogrednega plina CO<sub>2</sub>, in to še pred transportom končnega izdelka. Poceni majica torej sploh ni poceni, temveč je to zgolj zato, ker se ne upošteva okoljskih stroškov in ker pridelovalci ter proizvajalci niso primerno plačani.

V kategorijo najbolj »neumnih« izdelkov na planetu bi vsekakor lahko uvrstili pločevinke za pijačo. Izdelava aluminija, iz katerih so pločevinke narejene, je eden najbolj energetskega potratnih in okoljsko problematičnih procesov pridobivanja kovin. Po nekaj kratkih požirkih pijače, npr. Coca Cole, pločevinke pristanejo na smetišču. To

z vidika zdravega razuma pomeni, da v dragoceni izdelek dobesedno »tlačimo« odpadek. Pločevinke z »osvežilnimi« in drugimi pijačami skupaj s proizvodnjo plastične vode (vode v plastenkah) predstavljajo z energetskega, surovinskega in z vidika odpadkov strahovito potratno. Namesto da bi, kjer se to da, preprosto popili nekaj požirkov iz pipe.

Ne gre za to, da ne bi proizvajali, temveč za vprašanje, kako in kaj proizvajati, da ne bi uničili planeta in družbe, v kateri živimo. Povsem v središču zgodbe o stvareh pa je vsekakor potrošništvo – kot sistem, ki »daje ton« celotni zgodbi.

## Potrošništvo in kupi odpadkov

Avtorica poudarja, da »ni proti vsaki potrošnji«, in pravi: »Medtem ko potrošnja pomeni pridobivanje in uporabo dobrin ter storitev za zadovoljevanje svojih osnovnih potreb, pa je potrošništvo posebne vrste odnos do potrošnje, pri katerem z nakupovanjem iščemo zadovoljitev naših čustvenih ter družbenih potreb in s katerim definiramo ter prikazujemo lastno vrednost s pomočjo stvari, ki jih posedujemo.«

Potrošništvo pa še zdaleč ni nekaj samoumevnega, ljudje za to potrebujejo krepko »pomoč«; leta 2002 so globalni izdatki za oglaševanje znašali neverjetnih 446 milijard \$. Ogromna sredstva zgolj za to, da bi ljudi prepričali, naj kupijo nekaj, kar bolj ali manj ne potrebujejo (kajti za tisto, kar človek zares potrebuje, ni potrebnega nobenega oglaševanja). Današnje oglaševanje se »sploh ne trudi opisati izdelka, temveč ga raje poveže s podobo, življenjskim stilom, družbenim statusom. Namesto opisa kvalitete





in sestavin vidimo oglase, ki prikazujejo vrsto ljudi, ki uporabljajo ta izdelek. Globlji pomen tega je, da če želimo biti takšni kot ti ljudje (vitki, srečni, ljubljani, obkroženi z drugimi lepimi ljudmi itd.), potrebujemo ta izdelek,« pravi Annie Leonard.

Tako povprečni otrok v ZDA vsak dan vidi 110 televizijskih oglasov. Povprečen prebivalec ZDA je dnevno izpostavljen do 3.000 različnim komercialnim sporočilom (TV oglasi, plakati, embalaže ...). Do dvajsetega leta je povprečen Američan izpostavljen približno milijonu oglasnih sporočil. Nič čudnega torej, da marketinški sistem učinkovito uspeva celo odrasle »držati v mentalnem stanju, ki je podobno otroškemu, kjer je vedno v redu zahtevati »Daj mi to!«,« kot pravi ameriški profesor in aktivist Benjamin R. Barber, ki ga avtorica večkrat citira.

Tako lažje razumemo, zakaj 20 % najbogatejših Zemljanov potroši 76,6 % vse zasebne potrošnje, najrevnejših 20 % pa vsega 1,5 %. »Križa revščine, neenakosti in okoljska kriza so medsebojno povezane – vse so povezane s potrošnjo,« pra-

vi Annie Leonard. Ena od številnih rešitev, ki jih avtorica predlaga, je ustvariti močnejše lokalne skupnosti, ki bodo temeljile na vzajemni pomoči in medsebojni delitvi. Močnejše skupnosti lahko redefinirajo pojem svobode, ki je danes zožen zgolj na »svobodo izbire«. Kot pravi Barber, je svoboda povsem nekaj drugega: »Zapeljani smo v prepričanje, da je pravica izbirati s seznama ponudbe bistvo svobode, toda resnična moč in zatorej resnična svoboda je v tem, da lahko odločamo, kaj bo na tem seznamu. Močan je tisti, ki napravi seznam, ne tisti, ki izbira izmed ponujenih možnosti.«

### **Potrošništvo pa še zdaleč ni nekaj samoumevnega, ljudje za to potrebujejo krepko »pomoč«; leta 2002 so globalni izdatki za oglaševanje znašali neverjetnih 446 milijard \$.**

Kako resnično, odgovorni državljanji bomo postali šele takrat, ko bomo imeli ključen vpliv na to, katere in kakšne stvari nam bodo ponujali (zdrave, kvalitetne, z možnostjo popravila in recikliranja), ne pa da bomo »svobodno« izbirali med stotinami nevarnih, pokvarljivih, cenениh izdelkov in storitev, ki nam jih ponujajo velike korporaci-

je, hkrati s kršenjem vseh mogočih pravic in zakonov.

Na koncu ostanejo odpadki, celi kupi odpadkov. Tisti, ki spadamo v 1,7 milijarde številčen svetovni potrošniški razred, se do zavrženih stvari pogosto obnašamo po principu »izven pogleda, izven prostora, izven razuma«, oziroma če nečesa ne vidimo, potem to (v našem razumu) ne obstaja. A marsikaj je mogoče storiti, da bi zmanjšali neznanse količine odpadkov, ki so proizvod potrošniškega sistema. Ko je Irska leta 2002 uvedla davek na plastične vrečke, se je njihova uporaba v šestih mesecih zmanj-

šala za 90 %. Kar nekaj podjetij je že začelo ravnati odgovorneje, tako da poskrbijo tudi za odstranitev izdelkov po njihovi uporabi, še zlasti v EU. Mnoga podjetja pa odpadke rajši in ceneje »izvažajo« v revnejše države. Tudi recikliranje, pravi avtorica, ni vsemogočno, saj pogosto že tako škodljive izdelke ponovno pošlje v »obtok«, ob zna-

tni uporabi energije in ponovnem onesnaženju okolja v fazi predelave in distribucije.

### **Nova zgodba**

V članku za revijo Yes! je Annie Leonard zapisala, »da bomo uspeli, če se bomo osredotočili na končni cilj – izgradnjo trajne in pravične družbe. Prvi korak v tej smeri je razviti racionalno, z informacijami podprto in spoštljivo debato o tem, kaj deluje in kaj ne deluje v današnjem ekonomskem sistemu.« Zato je prav, da »pišemo članke in bloge, sprašujemo v šolah in cerkvah, obiskujemo izvoljene politike in vsepovsod pozornost usmerjamo na te zadeve.« Zaradi resnih podnebnih sprememb je v igri usoda planeta, »zato je zdaj primeren čas, da začnemo govoriti o rešitvah.« Film, knjiga in projekt Zgodba o stvareh so vsekakor pot v pravo smer. »Moramo biti pogumni, moramo podpirati drug drugega pri nadaljnjem delu, ostati moramo osredotočeni, misliti široko in ljubiti močno. Če bomo tako delovali, ne bomo sami.« In potem, pravi Annie Leonard na koncu knjige, bomo skupaj lahko napisali novo zgodbo.



# »Neenakost družbo deli in jo socialno razjeda.«

**Novejše raziskave kažejo, da med razvitimi državami niso najbolj zdravi in srečni prebivalci držav z najvišjimi dohodki, temveč prebivalci držav z največjo enakostjo. Epidemiolog Richard Wilkinson v intervjuju razloži, zakaj.**

Brooke Jarvis, prevod Aleš Kustec

Živimo v svetu velike neenakosti in prepad med bogatimi in revnimi se povečuje. V bogatem svetu se strinjamo, da je to problem, ki bi ga morali pomagati rešiti – toda tisti, ki jim bo to dejansko koristilo, so milijarde ljudi, ki živijo v revščini. Konec koncev ima neenakost majhen vpliv na življenja tistih, ki se znajdejo na vrhu družbe. Drži?

Ni ravno tako, pravi britanski epidemiolog Richard Wilkinson. Wilkinson je desetletja raziskoval, zakaj so nekatere družbe bolj zdrave od drugih. Odkril je, da tisto, kar imajo najbolj zdrave družbe skupnega, ni v tem, da imajo vsega več – več dohodka, več izobrazbe ali več bogastva –, temveč da je tisto, kar imajo, bolj enakomerno porazdeljeno.

Pravzaprav se je izkazalo, da so ne samo bolezni, temveč cela množica socialnih problemov – od mentalnih bolezni do uporabe drog – hujši v družbah z neenakostjo. V svoji najnovejši knjigi, *The Spirit Level: Why More Equal Societies Almost Always Do Better*, ki jo je napisal s Kate Pickett, Wilkinson razloži poguben učinek, ki ga ima neenakost na družbe: razjedanje zaupanja, naraščanje zaskrbljenosti in bolezni – to pa spodbuja pretirano potrošnjo.

Dobra novica je, da ima povečana enakost obraten učinek: statistike kažejo, da so skupnosti brez velikih razlik med bogatimi in revnimi bolj prožne ter da njihovi člani živijo dlje in bolj srečno.

Spletna urednica revije *Yes!* Brooke Jarvis se je sestala z Richardom Wilkinsonom, da bi se pogovorila o presenetljivi pomembnosti enakosti – in o najboljših načinih za njeno izgradnjo.

**Dolgo časa ste raziskovali učinek neenakosti na javno zdravstvo. So vas kateri od nedavnih izsledkov presenetili?**

O, vsi so me presenetili. V bistvu je ta povezanost pri zdravstvu šibkejša kot pri mnogih drugih problemih – ogledali smo si pričakovano življenjsko dobo, mentalne bolezni, stopnjo porodov najstnic, nasilje, odstotek prebivalstva v zaporu in uporabo drog. Vsi omenjeni problemi so bili ne samo malo, ampak

**Mislím, da so ljudje zaskrbljeni zaradi obsega socialnih problemov v naših družbah – imajo občutek, da čeprav smo materialno zelo uspešni, gre veliko stvari narobe in ne vemo, zakaj.**

veliko hujši v državah z večjo neenakostjo. Če bi vedel, kako močne so te povezave, bi si jih ogledal že desetletje prej. Pravzaprav sem še vedno začuden, da si jih ni nihče drug ogledal prej.

Nič zapletenega ni v tem, kar smo naredili. Epidemiologi in ljudje, ki delajo v javnem zdravstvu, opravljajo takšno delo že nekaj časa, ne le preverjanje relativne revščine, temveč tudi stopnje dohodka znotraj, na primer, ameriške zvezne države. Ko poznate zvezo med dohodkom in stopnjo smrtnosti, na primer, bi morali biti sposobni predvidevati, kakšna bo stopnja smrtnosti v državi. Pravzaprav samo to ne omogoča dobre napovedi; kar je pomembno, niso dohodki sami po sebi, temveč dejstvo, kako neenaki so. Če imate državo z večjo neenakostjo, potem enaka stopnja dohodka povzroči večjo stopnjo smrtnosti.

V bistvu v družbah z večjo neenakostjo ti problemi niso večji za 10 ali 20 odstotkov. Število najstniških porodov na število prebivalcev

je morda osemkrat večje, stopnja umorov desetkrat večja, stopnja mentalnih bolezni pa trikrat večja. Ogromne razlike. Če bi bila družbeno mobilnost popoln sistem razvrščanja in bi bil vsak razvrščen glede na njegovo sposobnost, to ne bi povečalo števila problemov v družbi. Ne bi spremenilo celotnega IQ prebivalstva; spremenilo bi zgolj družbeno razporeditev IQ. Iz ugotovitev vemo, da so statusne delitve tiste, ki ustvarjajo probleme. Ne delamo ve-

likega skoka naprej, ko trdimo, da je to vzročno. Mislím, da smo pokazali, da je skoraj nemogoče najti kakršnokoli drugo konsistentno razlago. **Zdi se verjetno, da ta povezava ni bila raziskana zaradi tega, ker smo tako navajeni razmišljati, da so ti problemi povezani z revščino. Ugotovitev, da niso povezani z ravno dohodka, temveč z dohodkom po slojih, je neke vrste nepričakovan zaključek.**

Pokazali smo, da na te probleme ne vpliva, da bogate države postajajo še bolj bogate. So problemi, o katerih razmišljamo kot o problemih revščine, ker so na najrevnejših področjih družbe, vendar je država, kot so ZDA, lahko dvakrat bogatejša od Grčije, Portugalske ali Izraela – revnejših med bogatimi razvitimi državami –, pa njeni problemi niso nič manjši, čeprav Američani lahko kupijo dvakrat več vsega kot revnejše razvite družbe. To stvari ne spremení; le razlike med nami so zdaj pomembne. In izvedeti to o nas samih in učinkih družbene strukture na nas je zares precejšen udarec.

**Kako razmišljanje o teh problemih v smislu neenakosti, ne pa revščine, spreminja način spoprijemanja z njimi?**

Mislím, da so ljudje zaskrbljeni zaradi obsega socialnih problemov v naših družbah – imajo občutek, da čeprav smo materialno zelo uspešni, gre veliko stvari narobe in ne vemo, zakaj. Mediji so vedno polni teh socialnih problemov, zanje krivijo starše, učitelje, pomanjkanje vere ali karkoli. Za ljudi pomembna sprememba pa je, da je na voljo analiza, ki se dejansko prilega, ne le na neke vrste akademski način, ampak tudi, da se prilega intuiciji, ki jo ljudje imajo. Ljudje na stotine let intuitivno vedo, da neenakost družbo deli in jo socialno razjeda. Na nek način to kažejo tudi podatki. Kažejo, da je intuicija veliko bolj resnična, kot je kdorkoli od nas pričakoval.

**Vaša odkritja, povezana s stopnjo kriminala in zapornimi kaznimi, se zdijo še posebej ilustrativna glede načina, kako lahko neenakost vodi v družbeno razjedanje.**

Zaporniški psihiater, ki se je 25 let pogovarjal z zelo nasilnimi moškimi, pravi, da še ni videl nasilnega dejanja, ki ga pri ljudeh ne bi povzročil občutek, da so nespoštovani in osramočeni. To so sprožilci nasilja in močnejši so v družbah z večjo neenakostjo, kjer je tekmovanje za status okrepljeno in smo zato bolj občutljivi na družbene ocene.

Našli smo tudi zelo velike razlike v deležu prebivalstva, ki je v zaporu, v različnih državah in ameriških zveznih državah. Vendar razlike ne povzročajo stopnja kriminala, ampak jih povzročajo dejstva, da imajo ljudje v družbah z večjo neenakostjo bolj kaznovale pristop do kriminala. Morda je razlog v strahu med



družbenimi razredi, v pomanjkanju zaupanja in pomanjkanju vpetosti v življenje skupnosti. Če morate iti v zapor, pojdite v zapor na Japonskem ali v skandinavskih državah. Tam boste morda deležni nekaj rehabilitacije. Če pa greste v zapor v nekaterih državah z večjo neenakostjo, boste prišli ven zelo verjetno slabši človek, kot ste šli noter.

**Ko sem prvič slišala za vaše delo, sem pričakovala, da bo knjiga obravnavala materialne učinke neenakosti. Vendar se osredotočate na druge stvari.**

Tako je. Gre za psihosocialne učinke neenakosti – za vpliv življenja, prežetega z zaskrbljenostjo, za občutke večvrednosti in manjvrednosti. Srčnega obolenja vam ne povzročajo manjvredno stanovanje, temveč stres, brezupnost, zaskrbljenost, depresija, ki jih čutite ob tem. Psihosocialni učinki neenakosti vplivajo na kvaliteto človeških odnosov. Ker smo socialna bitja, so socialno okolje in socialni odnosi najpomembnejši povzročitelji stresa. Za posameznike, če bodo izgubili dom ali če so strašno zadolženi, so seveda lahko to bolj močni povzročitelji stresa. Vendar je med prebivalstvom kot celoto videti, kot da so socialni dejavniki največji povzročitelji stresa, saj jim je izpostavljenih tako veliko ljudi.

**Kakšen psihosocialni učinek ima življenje v neenaki družbi na ljudi, ki so na vrhu družbene lestvice?**

Tekmovanje za status povzroča probleme vse do vrha družbene lestvice; vsi smo zelo občutljivi glede tega, kako smo ocenjeni. Pomislite na knjigi Roberta Franka *Luxury Fever* ali pa na velikega francoskega sociologa Bourdieuja – tovrstni pisci kažejo, kako veliko potrošnje je zaradi tekmovanja za status. Ljudje zapravljajo na tisoče funtov za ročno torbico pravih znamk, da bi ustvarjali vtis o sebi. V državah z večjo neenakostjo je verjetnost, da se bodo ljudje zadolžili, večja. Od svojega dohodka privarčujejo manj in zapravijo več. Delajo veliko večje število ur – v državah z največjo neenakostjo delajo na leto morda devet tednov več.

Če odraščate v neenaki družbi, bo vaša dejanska izkušnja človeških





odnosov drugačna. Vaša ideja o človeški naravi se spreminja. Če odraščate v potrošniški družbi, razmišljate o človeških bitjih kot sebičnih. V bistvu je potrošništvo tako močno, ker smo zelo socialni. Ne gre za to, da bi imeli neustavljivo željo po kopičenju lastnine, temveč nas ves čas skrbi, kako nas vidijo drugi. Tako gre pri potrošništvu pravzaprav za nesporazum. Ne gre za materialno sebičnost, temveč za to, da smo tako zelo občutljivi. Sami sebe doživljamo skozi oči drugega – in to je razlog za znamke in obleke in avtomobile.

**Kakšen je učinek neenakosti na naše zaznavanje skupnosti – in kako ta zaznava vpliva na njihovo delovanje?**

Neenakost vpliva na našo zmožnost zaupanja in na naš občutek, da smo

sem močnejši, in ni mi mar, če si ti lačen.« Človeške hierarhije so podobne – zato na vrhu sodijo skupaj moč, status in bogastvo, na dnu pa nemoč, lakota in revščina.

Toda človeška bitja imajo tudi nasproten potencial. Lahko smo najboljši vir ljubezni, učenja, sodelovanja in podpore vsake vrste. V nekem smislu se je Hobbes motil o ljudeh v »stanju narave«. Imel je prav o potencialu za konflikt, vendar so se ljudje konfliktu izognili prek tega, da so si delili hrano, izmenjevali darila, in prek velike socialne enakosti (na primer v lovsko-nabiralniških družbah). Darilo je v nekem smislu simbol za to, da vi in jaz ne tekmujeva za to, kar je potrebno za življenje. Za darila se nam ni treba boriti drug proti drugemu. Čutite neke vrste zavezo in darilo povrnete z da-

Kaže, da države pridobivajo večjo enakost na povsem različne načine. Švedska, na primer, uporablja način velikega vladanja: obstajajo zelo velike razlike v zaslužkih, ki pa so ponovno razdeljene prek davkov in raznih ugodnosti. Ima veliko blaginjo države. Japonska ima po drugi strani že v samem začetku manjše razlike v prihodkih in zato naredi manj prerazdelitve ter nima tako visokih socialnih izdatkov. Vendar pa obe državi delujeta zelo dobro – sta med državami z največjo enakostjo in njuni zdravstveni in socialni rezultati so zelo dobri.

Spoznali smo, da je resnična kakovost življenja za vse nas zdaj odvisna od izboljšanja socialnega okolja ter da poznamo politični način, kako to uresničiti. Ni tako, da bi morali vsi imeti več terapij, da bi poskusili

vi – ne pa 300- ali 400-krat večjega. Uvajanje večje enakosti in bolj demokratične odgovornosti v naših ustanovah naredi veliko več, kot da zgolj spremeni razdelitev dohodkov ali bogastva. In številne raziskave kažejo, da če kombinirate lastništvo z enakimi deleži zaposlenih, dobite dokaj zanesljivo povečanje produktivnosti. To govori o tem, da boljše delamo skupaj.

**To, kar je bolj pomembno kot kdajkoli, je, da bo reševanje mnogih glavnih problemov – na primer globalnih podnebnih sprememb – zahtevalo stopnjo sodelovanja, kot ga še ni bilo.**

Globalno segrevanje bolj kot skoraj katerikoli drugi problem vključuje delovanje za skupno dobro. Vključuje duha skupnosti. V bolj enakih družbah, kjer je življenje skupnosti

**Razporeditev dohodka je tema, ki vpliva na psihosocialno blagostanje celotne družbe in pri kateri vlada ali velike korporacije lahko nekaj naredijo. Vendar se ne moremo zanašati samo na davke in ugodnosti, da bi povečali enakost – naslednja vlada jih lahko z enim zamahom vse odpravi. To strukturo enakosti moramo vtakati veliko globlje v našo družbo.**

del skupnosti. Na nek način je to temeljni posredovalec med neenakostjo in večino tistih rezultatov, ki škodijo socialnim odnosom. Na primer, v deželah z večjo enakostjo oziroma državah z večjo enakostjo dve tretjini prebivalstva lahko čuti, da lahko na splošno zaupa drugim, medtem ko v deželah oziroma državah z večjo neenakostjo lahko ta delež pade na 15 ali celo 25 odstotkov.

Naj vam povem, kaj menim, da je morda vzrok temu. Če pomislite skoraj na katerokoli živalsko vrsto, obstaja velik potencial za konflikt med člani iste vrste, ker imajo vsi enake potrebe. Prehranjujejo se z enako hrano, potrebujejo enake predele za gnezdenje, cenijo enake teritorije oziroma zemljišča za lov ali pašo, tekmujejo za spolne partnerje. To spoznanje o človeški populaciji je privedlo političnega filozofa Thomasa Hobbesa v 17. stoletju do trditve, da bi se človeška bitja brez suverene oblasti za ohranjanje miru vojskovala druga proti drugim in imela »nizkotna, okrutna in kratka« življenje. Med opicami neenakost privzame obliko vladajoče hierarhije, ki temelji na moči, prisili in privilegiranem dostopu do virov: »Jaz sem prvi, ki dobi, ker

rilom. To so antropologi predlagali kot neke vrste osnovno socialno pogodbo. Ta simbolizem je še vedno resnično pomemben: povabite svoje prijatelje k sebi, sedete za isto mizo in si delite hrano, osnovno potrebo za življenje. Simbolizem je tudi v religijskih obredih in obhajilu – te stvari so zelo temeljne, zelo globoke.

Neenakost je odsev tega, kako močne so hierarhije, koliko si delimo in koliko si ne delimo med seboj. To nam kaže, kateri del našega potenciala razvijamo. Katero igro igram? Se moram braniti? Se moram prebijati? Ali pa moram pridobiti ljudi, da mi bodo zaupali in sodelovali z menoj? Je moje preživetje odvisno od dobrih odnosov? Ste vi moj tekmeč? Ali me boste okradli? Ali moram varovati, kar imam, in to braniti? Ali pa si lahko deliva med seboj? Človeška bitja lahko delajo oboje. Živeli smo v najbolj egalitarnih in najbolj groznih, hierarhičnih, tiranskih družbah. Zelo zanimivo je, da lahko merimo, kako neenake so družbe, in kako lahko to izvabi več določenega načina obnašanja.

**Ko se enkrat zavedamo učinka neenakosti na vse te socialne bolezni, kaj lahko glede tega storimo?**

postati bolj prijazni ljudje. Razporeditev dohodka je tema, ki vpliva na psihosocialno blagostanje celotne družbe in pri kateri vlada ali velike korporacije lahko nekaj naredijo. Vendar se ne moremo zanašati samo na davke in ugodnosti, da bi povečali enakost – naslednja vlada jih lahko z enim zamahom vse odpravi. To strukturo enakosti moramo vtakati veliko globlje v našo družbo. Mislim, da to pomeni več ekonomske demokracije ali demokracije vsake vrste na delovnih mestih. Govorimo o prijaznih družbah, vzajemnih družbah, lastništvu zaposlenih, predstavniških zaposlenih v upravah, zadrugah – načinih, v katerih je posel podvržen demokratičnemu vplivu. Kultura bonusa je bila možna le zato, ker ljudje na vrhu sploh niso odgovorni zaposlenim.

Menjava delovnih mest ima lahko velikanski učinek – to ni samo mesto, kjer se ustvarja bogastvo, temveč tudi mesto, kjer se dohodek iz proizvodnje prvotno razdeli. To je tudi mesto, kjer smo najbolj podvrženi hierarhiji in avtoriteti. Lastništvo zaposlenih spremeni podjetje v skupnost. Izvršni direktor postane odgovoren zaposlenim. Lahko da boste volili, da ima vaš šef, kaj pa vem, trikrat večji dohodek kot

močnejše, kjer je manj nasilja in več zaupanja, ljudje dajejo večjo prioriteto skupnemu dobremu.

Da bi to preizkusili, smo si ogledali delež dohodka, ki ga države dajo za mednarodno pomoč, in je v državah z večjo enakostjo večji. Ogledali smo si tudi delež različnih odpadnih materialov, ki so reciklirani, in je v državah z večjo enakostjo večji. Teh stvari ne počnete sami zase: deleža sta odvisna od ideje večjega skupnega dobrega. Mednarodna anketa poslovnih voditeljev je vključevala vprašanje: »Kaj mislite, kako pomembno je, da vaša vlada vztraja pri mednarodnih okoljskih dogovorih?« V državah z večjo enakostjo so poslovni voditelji to ocenili kot bolj pomembno v primerjavi z državami z manjšo enakostjo. Neenakost spreminja naše zaznavanje – delujete sami zase ali prepoznavate, da smo v tem skupaj, da moramo te stvari narediti za skupno dobro?

Brooke Jarvis je spletna urednica revije *Yes!*, nacionalne in neprofitne medijske organizacije, ki spaja mogočne ideje s praktičnimi dejanji ([www.yesmagazine.org](http://www.yesmagazine.org)).

Ponatisnjeno z dovoljenjem *Yes! Magazine*.



# Pravična trgovina: imeti in imeti

Medtem ko lahko rečemo, da imajo države v razvitem svetu življenje v polnem pomenu besede, ga v deželah v razvoju lahko mirne volje označimo za životarjenje.

Jasmina Godec

To sta ponazorila Bistra Borak in Rene Suša v njuni diplomski nalogi z naslovom Kako daleč nese prača pravične trgovine, v kateri uporabita tezo, sicer izhajajočo iz marksistične teorije priznanega indijskega ekonomista J. D. Sethija iz njegovega dela Diwan in Lutz. Ta pravi, da lahko vse tegobe sodobnega sveta povzamemo z dvema pojmom – revščino in odtujenostjo. Odtujenost je značilna za razvite družbe, vendar pa tudi revščina, ki je sicer glavni problem držav v razvoju, poraja neko vrsto odtujenosti v smislu obubožanja duha, pa tudi v smislu fizičnega propadanja posameznika. »Tako kot revni ne morejo pobegniti iz revščine v duhovnost, tudi zahodne družbe ne morejo pobegniti iz odtujenosti v človeško izpolnitev, vse dokler so ujeti v podganji dirki potrošništva, ki poganja družbo, v kateri živijo,« je zapisal Sethi. Kot odgovor za omenjena problema pa predlaga gandhijevsko rešitev, ki bi omogočila razvoj pravične in bolj prilagojene družbe, »v kateri bi lahko ljudje uresničevali svoje intelektualne in moralne potenciale v največjem obsegu.« »Zasluzek mnogih ljudi po svetu je odvisen od prodaje dobrin, kakršne so kava, sladkor, bombaž. Ker za to, kar pridelajo, ne dobijo poštene in trdne cene, pridelovalci živijo v nenehni negotovosti in ne morejo načrtovati prihodnosti. Pravična trgovina je alternativa nepravičnemu sistemu proste trgovine. Njen namen je pomagati kmetom, obrtnikom in drugim v revnih državah do pravičnejših razmer, v katerih bodo lahko živeli dostojanstveno, brez lakote in izkoriščanja, v katerih bodo imeli možnost nuditi izobrazbo svojim otrokom in uživati najosnovnejše življenjske standarde – skratka takšne, kot si jih želimo zase in za svoje otroke,« imajo zapisano na promocijskih letakih pravičnotrgovinska zadruga Odjuga. Kolikokrat se vprašamo, medtem ko brezskrbno uživamo dobrine in razno blago z juga, ali je pravično, da

je npr. kmet, ki je pridelal kavna zrna, lahko zadovoljen, če dobi vsaj 2 centa od evra, ki smo ga plačali? Vprašanje ostaja najverjetneje retorično, a v želji za dobrobit človeštva naj ta ne stagnira. Zadnji statistični podatki iz leta 2007 kažejo na postopen razvoj pravične trgovine. Ta je razvita v 33 državah, od tega jih je v Evropi 29, ostale pa še v Združenih državah Amerike, Kanadi, Japonski, Avstraliji in Nova Zelandiji. V Slovenijo je pravično trgovino pripeljala Eva Marn iz društva Humanitas. Eva je pred tem dlje časa živel v Burkini Faso, kjer je spoznala proizvajalce, razmere njihovega življenja in težave, s katerimi se soočajo tamkajšnji prebivalci. Koncept pravične trgovine je seveda tudi poznala in to dvoje povezala, pove Marjana Dermelj, ki je prav tako začetna pobudnica pravične trgovine, s katero se je srečala med študijem v Amster-

damu. Humanitas in Umanotera, kjer je bila Dermeljeva takrat zaposlena, sta začela sodelovati. Rezultat tega skupnega sodelovanja pa je bila prva pravična trgovina v Ljubljani Odjuga še doda Dermeljeva.

Letos je tudi Maribor bogatejši za tovrstni alternativni sistem trgovine. Ko stopimo v ta »nov« prostor, nas za blagajniškim pultom prijazno pozdravi Rene Suša, ki v njem svoje delo opravlja kot prostovoljec. Prostovoljstvo pa je eden izmed glavnih stebrov te dejavnosti, saj, kot pove poslovodkinja 3muh Pia Ulaga Čokl, ji brez pomoči prostovoljcev enostavno finančno ne bi zneslo, saj so stroški preveliki. Za primer nam Čoklova poda delovanje pravične trgovine v Avstriji, kjer so vsi začetki pravične trgovine temeljili na prostovoljstvu. Čoklova zadovoljno pove, da so bili ljudje nad odprtjem 3muh navdušeni z željo, da bi ta zaživela in preživela.

»Ljudje, ki prihajajo sem, se počutijo, kot bi bili doma,« doda Čoklova. Meni, da k temu pripomore predvsem ta pristen človeški stik, ki ga imajo s proizvajalci blaga. »Vsaj enkrat letno gre nekdo osebno do njih,« še zaključijo Čoklova.

Dermeljeva o prosti trgovini kritično pove: »Pravzaprav ni tako zelo prosta, kot se zdi oziroma jo prikazujejo. V prosti trgovini je veliko subvencij in drugih instrumentov, s katerimi bogati vzdržujejo nadzor in si režejo večji del pogače, kot jim pripada. Ta alternativa kaže na to, kako bi pravzaprav morala izgledati svetovna trgovina.«

Suša nas opozori, da imajo veliki trgovski centri prav tako izdelke, ki se prodajajo v pravični trgovini, to so t. i. fair trade izdelki, vendar »tega niti sami ne vedo«. Zato smo želeli preveriti, kako je s ponudbo teh izdelkov v treh večjih trgovskih centrih pri nas. V Sparu nam osebje ni znalo zagotovo povedati, ali jih na njihovih policah lahko najdemo. V Tušu nam podatkov niso posredovali. Le v Mercatorju nam Tanja Durin, predstavnica odnosov z javnostmi, pove, da je ta leta 2007 v svoje večje prodajalne uvedel ponudbo izdelkov pravične trgovine, kjer jih ponuja še danes. Prodaja je po besedah Durinove počasi naraščala, saj je vedno več kupcev, ki prisegajo na eko izdelke in naravno kozmetiko. »So pa v zaostrenih gospodarskih razmerah kupci vedno bolj cenovno občutljivi, zato je pričakovano, da v takih obdobjih prodaja vseh vrst dražjih izdelkov upade« še doda Durinova. Čeprav je v družbi alternativa mnogokrat sprejeta za marginalno, bi sistem pravične trgovine prav gotovo lahko pripomogel k spojitvi trenutnega sveta, iz zdajšnjih dveh polov, imeti in ne imeti, v enakopravno celoto. Kako? Odgovor je v bistvu na dlani, potreben je le majhen zasok v današnji kapitalistični miselnosti. Ta pa se najbrž glede na današnje razmere, žal, še dolgo ne bo zgodil.



Pravična trgovina 3Muh v Mariboru



# Papirus prenese vse

**Meddržavno sodišče je glede deklaracije o neodvisnosti Kosova sprejelo mnenje, ki je bilo v nasprotju s pričakovanjem Srbije, čeprav istočasno – v nasprotju s splošno oceno komentatorjev – sploh ni potrdilo zakonitosti kosovske neodvisnosti in državnosti.**

Igor Mekina

Meddržavno sodišče v Haagu (ICJ) je s svojim neobvezujočim svetovalnim mnenjem, da deklaracija o neodvisnosti Kosova, ki so jo razglasile kosovske institucije, ni kršila mednarodnega prava, kar je razočaralo predvsem Srbijo. Številni mediji so istočasno ocenili, da bi odločitev lahko imela posledice na vrsto separatističnih gibanj po svetu. Tudi ruska agencija RIA je objavila, da je »Meddržavno sodišče priznalo neodvisnost Kosova«, medtem ko je ameriški State Department zatrdil, da je sedaj odcepitev Kosova »legalna«. Številni predstavniki kosovskih Albancev in držav, ki so priznale Kosovo, pa obenem zatrjujejo, da pomeni mnenje ICJ potrditev njegove državnosti ter da bi vsako nasprotovanje takšni odločitvi predstavljalo celo »spodkopavanje Meddržavnega sodišča«.

## Propaganda in dejstva

Težava vse te argumentacije je samo ena – da ni utemeljena na dejstvih. Sodišče je res sprejelo odločitev, ki je zagotovo koristna predvsem za predstavnike Kosova, toda po drugi strani niti z besedo ni zapisalo, da je Kosovo res država, da je odcepitev Kosova zakonita oziroma da imajo prebivalci Kosova pravico do osamosvojitve. Ta vprašanja je sodišče prepustilo posameznim državam in s tem posredno dalo večji pomen vlogi mednarodnih priznanj Kosova. Predsednik sodišča Hisaši Ovada je namreč potrdil, da je sodišče odločilo, da enostranska deklaracija o neodvisnosti Kosova ni prekršila niti mednarodnega prava niti resolucije VS OZN 1244, kajti sodišče ni moglo sprejeti argumenta, da naj resolucija 1244 preprečuje tudi samo razglasitev neodvisnosti Kosova, saj omenjena resolucija »ni preprečevala avtorjem deklaracije, da razglasijo neodvisnost«, pri tem pa je Ovada dodal, da se sodišče ni ukvarjalo niti z vprašanji samoodločbe in »nujne odcepitve«, saj so ta vprašanja izven

dometa vprašanja, ki ga je sodišču postavila generalna skupščina. Razočarani so bili predvsem v Srbiji. Srbski zunanji minister Vuk Jeremić je dejal, da sledi razprava v Generalni skupščini OZN, in ponovil, da Srbija nikoli ne bo priznala neodvisnosti Kosova. Izjave o nepriznanju Kosova so ponovili tudi obrambni minister Slovaške in rusko zunanje ministrstvo, ki je poudarilo, da omenjeno mnenje Meddržavnega sodišča v ničemer ne bo spremenilo politike nepriznavanja Kosova.

## Sodišče dejansko ni odločilo niti da je Kosovo »presedans« in še manj, da je »poseben primer«, prav tako pa ni Kosovu podelilo nobene pravice do odcepitve.

S tem so se izjalovila tudi velika pričakovanja o tem, da bo Meddržavno sodišče prvič v svoji zgodovini vendarle nekoliko bolj konkretno odločalo o nekaterih temeljnih, najpomembnejših vprašanih mednarodne skupnosti, predvsem o vprašanju odcepitve. O tem vprašanju je svoje mnenje povedala cela vrsta držav. Od 1. decembra do 11. decembra 2009 je namreč 14 držav ocenilo, da je bila deklaracija o neodvisnosti Kosova, sprejeta februarja 2008, zakonita, medtem ko je 12 držav potrdilo, da je deklaracija nezakonita.

Za odgovor sodišča je v največji meri kriva sama srbska politika. Po razglasitvi neodvisnosti Kosova sta se v srbski politiki oblikovala dva tabora. Odločnejši, na čelu z Vojislavom Koštunico, je zagovarjal metodo tožb zoper države, ki bi priznale neodvisnost Kosova, skupaj z bolj odločnimi ukrepi. Zmernejši tabor Borisa Tadića se je odločil za »svetovalno mnenje« Meddržavnemu sodišču. Toda pri tem ni bilo postavljeno vprašanje o zakonitosti morebitne odcepitve Kosova. Ker je med vsaj delom teoretikov mednarodnih odnosov prisotno tudi prepričanje, da bi Kosovo lahko predstavljalo pri-

mer »skrajne nuje« oziroma primer »zdravilne odcepitve«, se je srbska diplomacija odločila za enostavnejšo in na prvi pogled bolj varno pot. Vprašanje, ki ga je najprej formuliral srbski pravnik Tibor Varadi, je dobilo zeleno luč s strani predsednika Tadića in je bilo postavljeno, še preden je srbska skupina ekspertov sploh pričela z delom. Srbski politični vrh je tako poskusil na »poceni« način doseči diplomatsko zmago. Sodišče naj bi odločalo zgolj o deklaraciji o neodvisnosti, če bi odločilo, da je

bila nezakonita, pa bi bilo to seveda mogoče interpretirati kot nezakonitost odcepitve. Vendar se je ta taktika spremenila v bumerang – sodišče je odločilo, da sama deklaracija ni nezakonita, s tem pa je zagovornike neodvisnosti oborožila z nasprotnim argumentom, da je kosovska odcepitev »zakonita«. Odločitev sodišča je zato pomenila predvsem velik udarec za predsednika Srbije Borisa Tadića in sedanjo »proevropsko« vlado v Srbiji. Po drugi strani pa je tudi po oceni agencije Stratfor največ pridobila Rusija, saj je odločitev o tem, da deklaracija o neodvisnosti Kosova ni prekršila mednarodnega prava, potrdila upravičenost ruskega priznanja Abhazije in Južne Osetije. Odločitev se je razveselil tudi premier Republike srbske Milorad Dodik, ki je dejal, da odločitev ICJ lahko njegovi entiteti »najmanj služi kot dober smerokaz Republikli srbski v nadaljnji borbi glede njenega statusa v prihodnosti«. Toda, kot že rečeno – vse takšne izjave, pa tudi ocene, da je s tem Srbiji glede Kosova odplavala še »zadnja rešilna bilka«, so neutemeljene. Kajti sodišče dejansko ni odločilo niti da je Kosovo »presedans« in še manj, da je »poseben primer«, prav tako pa

ni Kosovu podelilo nobene pravice do odcepitve. Sodišče je izbralo najbolj preprosto pot, ki jo je sodnikom svetoval pravnik James Crawford – z zgodovinskimi primeri je dokazalo, da v zgodovini različne deklaracije o neodvisnosti nikoli niso bile mednarodno prepovedane in da imajo zato različne skupine ljudi pravico, da razglašajo karkoli. Povedano drugače – kosovska deklaracija o neodvisnosti res ni nezakonita, vendar le zato, ker je bila tudi sprejeta izven veljavnega mednarodnega pravnega reda, skupaj z resolucijo 1244, ki določa, da je Kosovo del Srbije po mednarodnem pravu in ki tudi po oceni sodišča še naprej ostaja v veljavi.

Sodišče si je pri tem upravičeno pomagalo prav s primerom Quebeca, kjer je vrhovno sodišče Kanade odločalo o pravnih učinkih morebitne razglasitve neodvisnosti Quebeca. Toda, kot je poudarilo sodišče, v primeru Kosova vprašanje o teh posledicah preprosto ni bilo postavljeno, pač pa je bilo »ozko in specifično«. Sodišče je zato ubralo najbolj logično pot. »Vprašanje ne sprašuje o pravnih posledicah deklaracije. Še posebej ne sprašuje, ali je Kosovo doseglo državnost. Prav tako ne sprašuje o veljavnosti in učinkih priznanja Kosova s strani tistih držav, ki so Kosovo priznale kot neodvisno državo,« je zapisano v mnenju Meddržavnega sodišča. Pri tem je sodišče upravičeno navedlo številne primere, ko je Generalna skupščina OZN sodišče spraševala o »pravnih posledicah« različnih dejanj, od gradnje izraelskega zidu do prisotnosti sil Južne Afrike v Namibiji, in potrdilo, da sodišče »nima razloga za preoblikovanje obsega vprašanja«.

»Avtorji« lahko razglašajo karkoli Kljub temu pa si je sodišče ob tako »ozkem« gledanju na vprašanje istočasno vzelo pravico, da pri iskanju odgovora na zastavljeno vprašanje precej na »široko« tolmači samo





Kosovski otroci izvajajo tradicionalen albanski ples na praznovanju Mednarodnega dneva otrok v Prištini na Kosovu (1. 6. 2007).

vprašanje. To je sicer pravica sodišča, vendar je bilo to »preoblikovanje« vprašanja nujno povezano tudi z na prvi pogled »ugodno« odločitvijo, ki koristi predvsem predstavnikom Kosova. Organi OZN na Kosovu, pa tudi Generalna skupščina OZN, so namreč sodišče vprašali, ali je zakonita razglasitev neodvisnosti Kosova, ki so jo razglasile »časne institucije Kosova«. Sodišče se s tem vprašanjem ni strinjalo in je sprejelo argumentacijo predvsem ameriških pravnikov. Ugotovilo je namreč, da so deklaracijo napisali njeni »avtorji«, da je bila napisana »na dveh listih papirusa« in da pravzaprav nikoli ni bila sprejeta s strani skupščine Kosova. Da je vse to res, po mnenju sodišča dokazuje tudi dejstvo, da so se na papirus podpisali tako poslanci skupščine (107 od 120) kot tudi predsednik Kosova Fatmir Sejdiu, ki ni poslanec Kosova, hkrati pa ta deklaracija nikoli ni bila objavljena v uradnem listu Kosova in ni bila poslana posebnemu odposlancu generalnega sekretarja OZN. Prav zato UNMIK oziroma posebni odposlanec GS OZN na Kosovu ni nikoli sprejel kakršnekoli odločitve glede omenjene deklaracije, kar bi sicer moral, saj je v drugih primerih razveljavljal odločitve skupščine, ki bi bile nasprotne z okvirnim ustavnim redom. Sodišče je ob tem ugotovilo, da se besedi »skupščina Kosova« v albanskem besedilu deklaracije, ki je edini original, ne navajata, pač pa

da sta napisani samo v francoskem in angleškem prevodu. Deklaracija o neodvisnosti Kosova se ob tem začne z »mi, demokratično izbrani predstavniki ljudstva«, medtem ko so akti skupščine Kosova napisani »v tretji osebi množine«. Vse to je bilo za sodišče dovolj, da ugotovi, da so deklaracijo sprejeli »njeni avtorji«, ki so se opredelili kot »predstavniki ljudstva«, vendar dejansko niso delovali v okviru pravnega reda, ki velja na Kosovu. Sodišče je na podlagi vsega zapisanega sklenilo, da »avtorji deklaracije z dne 17. februarja 2008 niso ravnali kotčasne institucije samouprave v okviru ustavnega okvirja, pač pa kot osebe, ki so delovale skupaj v obliki predstavnikov ljudstva in izven okvirjačasne administracije«. Povedano preprosto – ker »papirus prenese vse«, ne obstaja nobena ovira za razglašanje kakršnekoli neodvisnosti s strani kogarkoli, kosovska razglasitev neodvisnosti pa ni kršitev prava pravzato, ker nima nikakršnega učinka na veljavni pravni red na Kosovu, pač pa jo je sprejela neka skupina ljudi. Gre sicer za pravno upravičeno, toda izjemno »ozko« gledanje sodišča – na podoben način bi torej lahko poslanci neke države skupaj s predsednikom napovedali vojno drugi državi, vendar ta akt po logiki Meddržavnega sodišča ne bi bil mednarodno-pravno nezakonit, ker bi to storili kot »zasebniki« in kot »predstavniki ljudstva« in ne v svojih uradnih funkcijah

in vojna napoved tudi ni bila uradno objavljena v uradnem listu države.

Je na osnovi vsega tega torej res mogoče reči, da je kosovska zgodba s tem zaključena, ker je sodišče kosovsko neodvisnost razglasilo za »zakonito«? Mnenje sodišča taki oceni ne pritrjuje. Sodišče je sicer ocenilo, da »o tem, ali mednarodno pravo zunaj konteksta nesamoupravnih ozemelj in teritorijev, ki so pod vlado tuje vladavine, podreditve in izkoriščanja, omogoča delu prebivalstva države, da se odcepi od obstoječe države, obstajajo radikalno različni pogledi s strani tistih, ki so zavzeli stališče o tem vprašanju«. Podobne razlike po mnenju sodišča obstajajo tudi glede vprašanja, ali »mednarodno pravo omogoča »zdravilno odcepitev« in če, pod katerimi pogoji«. Sodišče je poudarilo, da so »ostre razlike obstajale tudi med ocenami, ali so ti pogoji na Kosovu, ki bi podkrepili pravico do »zdravilne odcepitve«, dejansko prisotni na Kosovu«. Po vseh teh zapisanih dilemah pa je sodišče preprosto sklenilo, da »ni nujno, da v sedanjem primeru odloča o teh vprašanjih«, in se s tem izognilo razpravi o izjemno težkih vprašanjih, ki jih je odprla sama razglasitev neodvisnosti Kosova. O tem, ali je Kosovo država ali ne, v tem trenutku še zmeraj ni odločno popolnoma nič. Za države, ki so Kosovo priznale, je Kosovo seveda država – toda za države, ki Kosova niso priznale, Kosovo tudi po takšnem

mnenju Meddržavnega sodišča še vedno ni država. V propagandnem smislu sodba predstavnikom Kosova vsekakor služi kot odlično sredstvo za nabiranje novih priznanj. Toda sama sodba ne daje nobenega argumenta za nova priznanja, za konstitutivni učinek priznanj, kjer bi postala državnost Kosova popolnoma nesporna in bi bilo potrebno splošno in ne samo delno priznanje Kosova, pri čemer bi bila izjemnega pomena predvsem priznanje Kosova s strani same Srbije. Okrepljeni pritiski EU in ZDA – predvsem glede resolucije GS OZN o Kosovu, o kateri bo na predlog Srbije GS OZN glasovala 9. septembra – so sicer privedli do zadržanega ravnanja Srbije, vendar spor o statusu zagotovo ne bo rešen brez pristanka Srbije oziroma njene priznanja »novih dejstev«. Med tem časom pa bo pravniško precej neprepričljiva in »nategnjena« argumentacija Meddržavnega sodišča o tem, da kosovske neodvisnosti niso razglasili uradni predstavniki Kosova in da zato »ni nezakonita«, vsekakor omogočila še vrsto podobnih razglasitev različnih entitet po svetu, ki se bodo zanašala predvsem na »efektivnost« svojih dejanj. Kontingent naj sodobnejših ruskih raket S-300, ki so te dni prispele v Abhazijo, je dobra ilustracija novega stanja, v katerem se kosovski »presedanci« že uporabljajo za »ne nezakonito« in enostransko spreminjanje dejanskega stanja.



# Država v vojni

»Amerika ... Le narod 200 milijonov rabljenih prodajalcev avtomobilov, z vsem potrebnim denarjem za nakup orožja, ki ga brez premisleka uporabimo za ubijanje kogarkoli na tem svetu, ob katerem nam je neprijetno.« Hunter S. Thompson, utemeljitelj gonzo novinarstva

Simon Rajbar

»Danes se koncentriramo na Afganistan, a naša bitka je širša. Vsak narod je pred izbiro. V tem konfliktu ni nevtralne strani. Če katerakoli vlada podpira odpadnike in morilce nedolžnosti, je s tem sama postala odpadnik in morilec. Na to tvegano pot bodo stopili sami,« je ob začetku napadov na Afganistan v svojem govoru sedmega oktobra 2001 dejal George W. Bush. »Z nami ali proti nam,« je bilo nesramno sporočilo bogatega strička Sama onkraj Atlantika. Mi smo dobro, oni so zlo. S tem je Busheva administracija podala zelo jasno delitev sveta na črno in belo. Zunanjepolitična strategija je bila in je omejena na tako imenovane interesne sfere, kjer si ZDA diplomatsko, politično ali vojaško zagotavljajo svoj vpliv. To seveda ni bil izum Busheve politike, njen izum je pretirano posploševanje in neracionalno predstavljanje svetovnih problemov. Vzporedno so se varnostni in nadzorni mehanizmi še z večjimi pooblastili razpasli ne le v Ameriki z zloglasnim Patriot Actom, temveč povsod po svetu, kjer pa smo jih brez večjih javnih debat sprejeli ter s tem ogrozili bistvo demokratičnega vladanja. Demokracija, ki naj bi brzdala državni nadzor, je zatajila še na drugih pomembnih socialno-političnih področjih. Sicer pa je nesmiselno kriviti predhodnika današnjega predsednika Obame, ki se je, sodeč po njegovi javni personi, povsem naključno in sploh pomotoma znašel v dveh vojnah, ki v konflikt vlečeta celotno regijo. Ob izvolitvi je dejal, da bodo Američani z zavezniki pri doseganju svojih ciljev »uspešnejši, če bodo ta cilj dosegali z diplomacijo in s partnerstvi z akterji iz regije, in ne s surovo vojaško silo.« V tej izjavi smo lahko zasledili nek temeljni paradoks; največja, najbolj moderna in najbolje opremljena vojska sveta je hotela svoje cilje v že okupirani državi doseči z – diplomacijo. Američanom se je nekje očitno hudo zalomilo. Kljub izvo-

litvi Obame je torej doktrina političnega delovanja na svetovnem odru politike ostala enaka, malenkostno se je spremenil le njen ton. Nov predsednik morda lahko preusmeri začrtano pot, ne pa tudi samih geostrateških ciljev. Kje smo torej pristali po skoraj devetih letih vojne v Afganistanu?

## V ozadju

Malokdo še verjame ničkolikokrat ponovljeni politični mantri, da se z milijoni dolarjev vrednimi bombami bombardira kamnite puščave Afganistana v imenu naše svobode in varnosti. Poleg tega je v času recesije, socialnih in zdravstvenih vprašanj na domačih tleh ter naraščajočim žrtvam vojn predrago voditi dve vojni na tako malem območju. Američani so se zato s svojo koalicijo, v katero sodi tudi Slovenija, odločili, da so v

tako ali tako imuni. Zahodni mediji zato malo poročajo o afganistanski nacionalni armadi, ki so jo s finančno in logistično pomočjo ustanovile ZDA in koalicijske sile. Ti so mentorji urjenja ter strateških odločitev, medtem ko se v boj podajajo večinoma Afganistanci sami, njihova vojna statistika pa je temu primerno veliko bolj krvava. So slabo opremljeni, slabo oboroženi ter predvsem slabo plačani. Plača afganistanskega vojaka znaša približno 70 evrov mesečno, medtem ko znaša plača talibanskega borca okrog 500 evrov mesečno. Tolikšna finančna sposobnost je zavidanja vredna za bosonoge bradate borce, ki po naših predstavah živijo nekje v jamah pod Hindukušem. Poleg raznih donacij so si talibani zagotovili prihodke iz surovine, ki

za to dobiva milijone dolarjev pomoči. Dvojna igra Pakistana vsaj za večji del svetovne javnosti ni bila nobena skrivnost, še zadnje govornice pa je razblinilo več kot 91.000 skrivnih dokumentov ameriške vojske, objavljenih na strani Wikileaks. Dokumenti razkrivajo celoten kaos oboroženih spopadov, padle vojake in civilne žrtve. Vojna kot stanje kaosa sama po sebi ni nič novega, za javnost relevantne informacije, ki bi utegnile spremeniti tok javnega mnenja, pa se pred njo seveda morajo skriti. Odziv uradnikov je bil tudi temu primeren, češ, da so to le zaupne informacije in ne strogo zaupne. S tem so dokumentom takoj odvzeli vsaj del relevantnosti, ne glede na njihovo težo. Dokumenti pa so poleg vojnih grozodejstev razkrili tudi pošastno velik

**Porajata se zdravorazumski vprašanji, zakaj koalicijske vlade sploh še vztrajajo v eni najrevnejših držav sveta in kako je mogoče, da je javnost, ki se sicer zgraža, preden nadaljuje s svojo večerjo pred TV ekrani, še vedno tako sebično tiho.**

Irak uvozili dovolj demokracije ter da je ta sedaj dovolj sposoben skrbeti sam zase. Z novimi demokratičnimi zavezniki tržnega gospodarstva so si še zadnjič stisnili roke ter se preselili na drugo stran z vojno obkroženega Irana. V Afganistanu se medtem rušijo vse izhodne strategije, razmere na bojiščih pa spominjajo na najhujše dni iraške vojne. Po podatkih strani iCasualties.org je do sedaj v Afganistanu življenje izgubilo 2030 vojakov, od tega 1244 Američanov. Skoraj polovica jih je umrla v zadnjih dveh letih, s tem da konca leta 2010 še sploh nismo dočakali. Statistiko umrlih borcev tretjih držav je najti seveda veliko težje. Črne vreče na letališčih, katerim se je Slovenija zaenkrat še izognila, pač ne izgledajo dobro na domačih LCD ekranih. Američani s celotnim zavezništvom vred namreč verjamejo v vojne brez žrtev, na statistiko padlih borcev tretjega sveta, ki žrtvujejo svoja življenja za ameriške cilje, pa so

se večinoma za drag denar prodajo prav na trgih Evrope in Amerike. Afganistan je namreč daleč največji proizvajalec surovega opija na svetu, ki ga je lahko predelati v heroin. Kljub temu da Oddelek ZN za droge in kriminal (UNODC) svečano sporoča o zmanjšani pridelavi opija, Afganistan še vedno proizvede okrog 90 odstotkov vse svetovne zaloge opija. Njegovi produkti se odražajo tudi v moralni zavezniških vojsk, in sicer v povečanem številu samomorov ter odvisnosti. Na drugi strani imajo ZDA trenutno 17 milijonov odvisnikov. Za posledicami uporabe mamil vsak dan umre 52 Američanov. Morda pa so talibani našli le učinkovitejši način uničevanja ameriškega imperija. Da bi bila zmešnjava popolnejša, svoje paštunske brate finančno, logistično, pa tudi vojaško podpira še jedrski Pakistan oziroma njegova obveščevalna služba ISI. Pakistan je uradno sicer zaveznik ZDA v vojni proti terorizmu, ki

nadzorovalno-obveščevalni aparat, veliko bolj skrit in subtilen od tistega v Orwellovi antiutopiji 1984. Z obveščevalno dejavnostjo, bojem proti terorizmu in notranjo varnostjo ZDA, s katero je več kot očitno povezan ves svet, se danes ukvarja nič manj kot 1271 državnih ustanov ter 1931 zasebnih podjetij! Dostop do zaupnih informacij ima kar 854 tisoč tajnih in javnih uslužbencev, kar skorajda zahteva ustanovitev vohunske agencije, ki bo vohunila in nadzorovala to vohunsko pošast. Tako z ironijo ugotovimo, da so glavni donatorji denarja in informacij proti zavezniškim vojskam pravzaprav oni sami.

## Vojna = posel

Nesmiselne civilne in vojaške žrtve, goltanje davkoplačevalskega, tudi slovenskega denarja, odpor lokalnega prebivalstva in delitev narodov po oseh zla. Porajata se zdravorazumski vprašanji, zakaj koalicijske vlade sploh še vztrajajo v eni najrevnejših

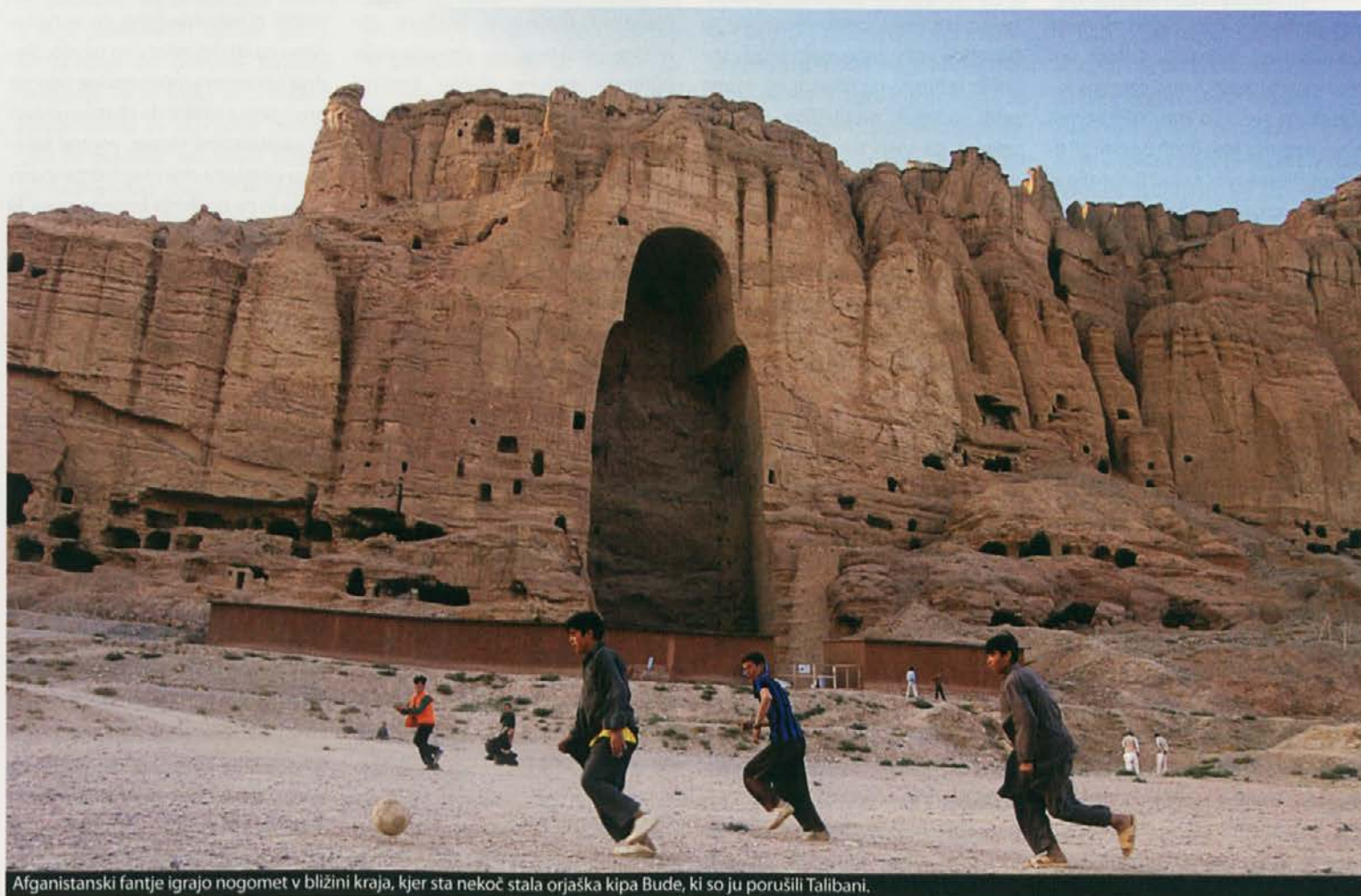


držav sveta in kako je mogoče, da je javnost, ki se sicer zgraža, preden nadaljuje s svojo večerjo pred TV ekrani, še vedno tako sebično tiho. Prav TV ekrani nam velikokrat prikazujejo slike verskih fanatikov, ki so izgubili stik z realnostjo, kar podkrepijo s krvavimi posnetki razdejanj. Ta združitev govorne argumentacije, neizpodbitno dokazljive z reprezentirano sliko, v nas zbujajo nek vzvišen občutek kulturnega mesijanizma, da te barbare dokončno civiliziramo. Če si sposodimo razlago Slavoj Žižka: »Razlika med sovražnikom iz časov hladne vojne in današnjimi teroristi, ki jih Amerika izrablja kot opravičilo za pravico do preventivnih napadov, je domnevna 'iracionalnost' teroristov: medtem ko so bili komunisti hladni, racionalni, preračunljivi in jih je zanimalo zgolj njihovo lastno preživetje, pa so fundamentalistični teroristi iracionalni fanatiki, pripravljeni spustiti v zrak celoten svet.« Šeriatsko pravo, sekanje udov, kamenjanje žensk in bičanje političnih disidentov uradna politika uporablja kot moralni izgovor za vojaško intervencijo na drugi strani sveta v imenu naše in njihove svobode. Tradicionalne družbe, med katere

sodi Afganistan, delujejo po drugačnih principih, ki so lahko v neskladju z zahodnim pojmovanjem pravice in svobode. Gre za zakoreninjene predsodke iz časov kolonializma, ko si je Evropa na krilih znanstvene in kulturne vzvišenosti površno razlagala vzhodni svet s pomočjo lastnih socialnih konstruktov ter si pri tem upala trditi, da ga razume. Zgleda, da so tudi Američani pozabili na tradicionalno odpornost in kompleksnost tamkajšnje družbe, ki so jo med hladno vojno zalagali z orožjem v bitki proti Sovjetom. Nevarno je trditi, da si Iranci ali Afganistanci ne želijo demokracije in političnega pluralizma, vendar pa je nujno potrebno preseči mišljenje, da je demokracija zahodnega tipa univerzalna rešitev svetovnih zapletov. Človeški naravi je namreč neodtujljivo, da si želi boljšega in svobodnejšega življenja, kar skorumpirane avtokratične elite zavirajo povsod po svetu. Morda Zahod v Afganistan resnično želi izvoziti demokracijo, saj ta vsaj načeloma pomeni stabilno državo v regiji ter tržnega partnerja. Vendar pri tem seveda nismo pozabili na lastne interese! Zadnji od takšnih sebičnih razlogov je

prišel na dan celo brez velikega pompa, kot da se politične elite brez sramu niti ne trudijo več prikrivati svojega delovanja. Spočetka je bilo rečeno, da so ameriški geologi v Afganistanu odkrili pravo neizkoriščeno meko rudarstva. Država naj bi imela na svojem ozemlju za tisoč milijard dolarjev zalog zlata, železa, bakra in litija. Pod površjem se skrivajo celo nafta, zemeljski plin, svinec, cink, srebro in najpomembnejše nahajališče lazurita na svetu. Naključje? Kajpak ni trajalo dolgo, da je New York Times izbrskal izsledke starih sovjetskih geoloških raziskavah, ki jih bodo Američani seveda podrobno preučili. V kolikor lahko rudarstvo financira prihodnji državni razvoj, lahko seveda tudi otežuje doseganje stabilnosti, saj bodo talibani še bolj potrpežljivo čakali na umik zavezniških sil. V Afganistanu se je že davno začela tudi ekonomska bitka za obvladovanje posameznih delov gospodarstva, kamor so ogromne vsote denarja brez prelite krvi vložile tudi Indija, Kitajska in Rusija. Bolečo vojno v Vietnamu vedno bolj primerjajo z Afganistanom, za katero je nekdanji ameriški veleposlanik Richard Holbrooke napovedal, da bo

daljša in dražja od tiste v Vietnamu. Kot je v dokumentarcu *How Vietnam was lost* dejal nekdanji vietnamski vojak: »Da je nekdo rekel, da je napačno osvoboditi zatirane ... To ni imelo nobenega smisla. Bilo je tako enostavno. Tako enostavno ... Zdaj že dolgo ni več nič enostavno.« Med zadnjimi so kovčke spakirali na Nizozemskem ter svoje vojake poklicali domov. In to ravno v času, ko zavezništvo zahteva večjo angažiranost držav članic na bojišču oziroma odpravo tako imenovanih nacionalnih omejitev, ki določenim članicam preprečuje neposredno udeležbo v bojih. To je privedlo do tega, da bodo tudi slovenski vojaki, ki bodo od oktobra usposabljali afganistanski bataljon, sodelovali z njimi na terenu in v bojih. Zato je skrajni čas, da tudi Slovenija, država v vojni, odpokliče naše fante iz bitke, ki jo bijemo za nekoga drugega, preden se na Brniku pojavijo v plastičnih vrečah. V veliki večini držav kroži tudi ogromno peticij proti tej zapravljeni in nesmiselni vojni, eno izmed katerih so lansirali tudi ustvarjalci te revije. Kaj moramo kot narod še narediti, da nas naši izvoljeni predstavniki začno poslušati?



Afganistanski fantje igrajo nogomet v bližini kraja, kjer sta nekoč stala orjaška kipa Bude, ki so ju porušili Talibani.

Foto: UN Photo/Fardin Waezi



# Nesoglasja med Zahodom in muslimanskim svetom

**Dr. Primož Šterbenc je doktoriral iz sociologije religije. V letih 1998–2003 je bil asistent na Katedri za mednarodne odnose na FDV in član Centra za mednarodne odnose na FDV. V svojem raziskovanju se osredotoča na islam, politično zgodovino muslimanskega sveta, religijsko-politične odnose znotraj muslimanskega sveta, politična dogajanja na Bližnjem vzhodu in odnose med Zahodom in muslimanskim svetom. Tokrat objavljamo nadaljevanje intervjuja iz prejšnje številke Katedre.**

**Aleš Kustec**

**V svetu je prisotna določena napetost med Zahodom in muslimanskim svetom, ki se je najbolj izrazito manifestirala v terorističnem napadu 11. septembra in vojnah v Afganistanu in Iraku. Od kje pravzaprav izvira ta napetost oziroma kateri so glavni razlogi zanjo?**

K zadevi bi pristopil holistično. V tem smislu moramo opredeliti tri ravni: zgodovinsko, strukturno in civilizacijsko. Najprej bi se dotaknil zgodovine. Skozi zgodovino so obstajale neke travmatične točke odnosov med Zahodom in muslimanskim svetom, ki vsekakor vplivajo na današnjo percepcijo muslimanov. Začeti moramo s križarskimi vojnami. Križarji kot predstavniki zahodnega oziroma krščanskega sveta so leta 1099 zavzeli Jeruzalem in v treh dneh poklali 30 tisoč muslimanov in judov. Dejansko je tedaj po Jeruzalemu kri tekla v potokih. Zahod je s tem svojim dejanjem oblikoval neko latentno percepcijo v muslimanskem svetu. Tedaj je namreč muslimanski svet Zahod oziroma krščanski svet začel obravnavati kot akterja s križarsko mentaliteto, ki je praviloma agresivna. Ta latentno prisotna percepcija zahodnjakov kot križarjev se ohranja vse do danes in tako ni naključje, da so na primer arabske množice prvo zalivsko vojno leta 1991 takoj označile kot križarsko vojno. Drugo takšno negativno obdobje je obdobje kolonializma-imperializma. Zahodni svet si je namreč v 19. in v prvi polovici 20. stoletja povsem podredil pretežni del muslimanskega sveta in v tem času je generaliziral nekatera izrazito negativna dejanja. Tako so evropske kolonialne sile izjemno brutalno vojaško dušile upore. Zanje je bil značilen tudi kulturni rasi-

zem, saj so islam obravnavale kot neko izrazito inferiorno in nazadnjaško religijo. Poleg tega je prišlo do politične prevare, saj so Britanci med prvo svetovno vojno Arabcem v zameno za boj proti Turkom obljubljali neodvisno arabsko državo, vendar potem iz tega seveda ni bilo nič.

Evropske kolonialne sile so v muslimanskem svetu tudi vzpostavile nekatere strukturne družbene elemente, ki negativno vplivajo na položaj v muslimanskih državah še danes. Naj izpostavim aktualni primer Pakistana. Marsikdo danes na Zahodu nemara poreče, kaj je narobe s to državo, da ne zmore neke demokracije, da se nenehno vrti v začaranem krogu vojaških režimov, da nikakor ne zmore rešiti socialnih problemov. Naj poudarim, da vseh teh problemov ne moremo razumeti, če ne poznamo britanske kolonialne prisotnosti v Indiji. Britanci so namreč z današnjim Pakistanom ravnali na poseben način. To območje je bilo tako imenovana britanska varnostna država v severozahodni Indiji, Britanci pa so mu dali vlogo vojaškega branika pred vdori afganistanskih plemen in vplivi carske Rusije. Britanci so bili torej tisti, ki so vzpostavili mentaliteto, za katero je značilna skorajda patološka preokupiranost z varnostnimi zadevami in ki hkrati predimenzionirani vojski namenja poseben družbenopolitični status. Pakistanci zgolj nadaljujejo britansko tradicijo, ko lojalnim oficirjem dodeljujejo obdelovalno zemljo. Torej, če tega ne vemo, ne moremo razumeti, zakaj je v Pakistanu od neodvisnosti leta 1947 polovico časa neposredno vladala vojska. Nadalje, zakaj obstajajo ogromne socialne razlike, ki seveda generirajo zateka-

nje k religiji oziroma islamistične tendence. Britanci so današnjemu Pakistanu vladali posredno, saj so imeli domače sodelavce, preko katerih so izvajali svojo oblast. Ti sodelavci so bili veliki zemljo-posedniki, ki so jih Britanci v zameno za lojalnost nagrajevali. Ker so Britanci šteli privilegije teh sodelavcev, so finančna sredstva namesto v infrastrukturni razvoj in odpravljanje nepismenosti usmerjali v njihove roke, poleg tega pa so ustavljali razvoj demokracije. Skratka, ti zemljo-posedniki so ohranili svoje strukturne privilegije iz britanskega obdobja tudi v času neodvisnega Pakistana, posledične fevdalne zemljiške strukture pa reproducirajo ogromne socialne razlike. Končno je pomembno izpostaviti, da stanje, ki so ga Britanci z omogočanjem nastanka judovske države vzpostavili v Palestini, vse do danes izjemno zastruplja odnose med Zahodom in muslimanskim svetom. Ne gre za sam obstoj Izraela, temveč za to, da agresivna in ekspanzionistična politika judovske države ter nepripravljenost najpomembnejših zahodnih akterjev, da bi jo ustavili in omogočili pravično rešitev izraelsko-palestinskega konflikta, muslimane utrjuje v prepričanju, da je Zahod aroganten in agresiven. Moramo se zavedati, da ima Palestina osrednje mesto v kolektivni arabski in muslimanski identiteti.

Druga raven je strukturna. Muslimani tudi v času, ko so muslimanske države dobile neodvisnost, nimajo občutka, da so njihove države zares neodvisne ter da imajo nek relevanten pomen v svetovni politiki. Turški zunanji minister in briljanten intelektualac Ahmet Davutoglu opozarja, da musliman-

ski svet kljub temu da populacijsko predstavlja eno četrtno svetovnega prebivalstva, nima stalnega članstva v Varnostnem svetu OZN. Poleg tega ena od stalnih članic, ZDA, skorajda praviloma blokira muslimanske predloge na najbolj občutljivih področjih, kot je Palestina. Barry Buzan, na primer, pravi, da je islamski svet edina od štirih klasičnih civilizacij, ki se po umiku zahodnih imperijev ni uspela ponovno uveljaviti kot pomemben svetovni akter. Skratka, muslimani menijo, da njihova stališča niso pravično zastopana v glavnih oblastnih strukturah svetovnega reda. To dojetje manjše ni neutemeljeno, če se naslonimo na strukturalistično teorijo. Slednja obravnava mednarodne odnose predvsem z vidika, da obstaja globalni kapitalistični sistem, znotraj katerega obstajata dominantno zahodno jedro in pa periferija tretjega sveta, ki je podrejena jedru. Če to teorijo apliciramo na muslimanski svet, potem ugotovimo, da je dejansko v mnogih elementih v času kolonializma postal periferija. To se kaže v njegovi politični fragmentiranosti in v tem, da so gospodarstva muslimanskih držav praviloma monokulturna, kar pomeni, da izvažajo samo enega ali pa zgolj malo primarnih produktov, končne izdelke pa uvažajo. Zaradi tega se seveda v strukturno podrejenem položaju. Ko jedro meni, da muslimanska periferija postaja preveč neubogljiva, lahko uporabi najprej ekonomske sankcije, kot jih je npr. proti Iraku, ali pa vojaško posreduje, kot je leta 1953 v Iranu, leta 1956 proti Egiptu ali pa leta 1991 v prvi zalivski vojni proti Sadamu Huseinu. Pomemben vzvod ohranjanja zahodne dominacije nad muslimanskim svetom so tudi do-





mače ozke vesternizirane elite, ki so ekonomsko, svetovnonazorsko in varnostno-percepcijsko povezane z zahodnimi elitami.

V okviru civilizacijske ravni pa je nujno poudariti, da se doktrina islama v treh pomembnih točkah bistveno razlikuje od doktrine zahodne civilizacije. Te tri točke so ontološki, epistemološki in aksiološki pristop. Sam bi poudaril aksiološki pristop oziroma pristop vrednot. Poglavitna razlika med islamsko in zahodno civilizacijo je v tem, da islamska doktrina vsebuje prepričanje, da vrednostnega sistema ne smejo oblikovati umetni družbeni mehanizmi, kot sta ekonomski in tržni mehanizem. Vrednostni sistem naj bi namreč moral ostati v rokah samega človeka. Človek pa mora vrednostni sistem oblikovati v skladu s tako imenovanimi absolutnimi, večnimi vrednotami, ki izhajajo iz koranskih konceptov dobrote, pravičnosti, resnice, delanja dobrih del, moralnosti in prijaznosti. Kot poudarja Ahmet Davutoglu, muslimani ne pristajajo na to, da bi bila ekonomija oziroma trg tista, ki bi diktirala vrednote, o katerih pravzaprav poslušamo vsak dan, učinkovitost, konkurenčnost, koristnost in donosnost, saj naj bi bilo to preveč nepravilno. Kapitalizem, katerega del sta

ekonomistični in tržni pristop, je dejansko sistem, ki poudarja nenehno spremembo. Zaradi tega ne priznava nobenih nespremenljivih vrednot, ki sem jih prej naštel. Kapitalizem pravzaprav od vsega začetka temelji na prepričanju, da sta človeški pohlep in sebičnost gonilni sili ekonomije. Na drugi strani pa obstaja pasus v Koranu, 9. aja 59. sure, ki pravi: »Tisti, ki se branijo pred svojim lastnim pohlepom, so uspešni.« Torej, če islam

**Poglavitna razlika med islamsko in zahodno civilizacijo je v tem, da islamska doktrina vsebuje prepričanje, da vrednostnega sistema ne smejo oblikovati umetni družbeni mehanizmi, kot sta ekonomski in tržni mehanizem.**

svari pred pohlepom in ga skuša ves čas omejevati, medtem ko ga kapitalizem povzdiguje, vidimo, kako nezdružljiva sta ta dva sistema. Tariq Ramadan, eminentni muslimanski filozof, pravi, da je islamski ekonomski pristop v popolnem nasprotju s prevladujočim neoliberalnim ekonomskim pristopom. Tako ni naključje, da so muslimanski intelektualci ostro nastopili proti tezi Francisa Fukuyame o koncu zgodovine, saj menijo, da obstoječe stanje nikakor ne more biti zadnja in končna stopnja človekovega civilizacijskega razvoja. Poleg tega muslimani menijo, da ho-

če zahodna civilizacija marginalizirati ostale civilizacije, hkrati pa obstaja močna muslimanska samopercepcija oziroma samozavest. Muslimani so namreč prepričani, da imajo v svetu neko pomembno poslanstvo. Ko se ta občutek poslanstva sooči z zavedanjem o tem, kakšna je realna moč muslimanov v današnjem svetu, se pravi zelo majhna, potem iz tega sledi velika frustracija, ki ni ravno pozitivna. Poudaril bi še, da je dejstvo, da

več kot milijarda muslimanov v svetu bolj ali manj odklanja kapitalistični sistem, še posebej v njegovi neoliberalni obliki, pomemben razlog za to pa je, da dominantne strukture na Zahodu, predvsem v anglosaškem svetu, skorajda sistematično poskušajo stigmatizirati islam in predvsem tiste, ki najbolj poudarjajo zavezanost vrednotam islama – islamistične kroge. Pri tem ima pomembno vlogo prikrito religijsko-ideološka in v veliki meri sekularizirana percepcija, da morajo ZDA kot »izvoljeno ljudstvo« v svetu širiti božji načrt, razodet v obliki kapitalistične modernosti.

**Če se dotakneva problema človekovih pravic v muslimanskem svetu, še posebej pravic žensk, na kakšen način naj Zahod opozarja na kršenje teh pravic, verjetno ne z vojaškimi intervencijami?**

V načelu se najbrž vsi strinjamo s tem, da naj bi ženske po vsem svetu postale enakopravne moškim. Mednarodno pravo človekovih pravic se je v takšni meri uveljavilo v mednarodni skupnosti, da so prepoved genocida, mučenja, diskriminacije, apartheida, pa tudi človekove pravice v smislu enakopravnosti žensk, postale aksiomi. Povsem drugo vprašanje pa je, katera je prava pot za spodbujanje enakopravnosti žensk v muslimanskem svetu. Strinjam se z vami, da so vojaške intervencije popolnoma neustrezna pot. Imajo namreč nasprotni učinek. S tem ko krepijo učinek kulturne obrambe in religijske identitete, tudi radikalnih tendenc, delajo ženskam v muslimanskem svetu medvedjo uslugo. Krepijo namreč tiste islamistične kroge, ki prav v podrejenosti žensk vidijo pomemben kulturni element upiranja zahodnim paradigmam. Ta zadeva je kompleksna, ker islamisti in dobršen del muslimanskih intelektualcev razumejo zahodni poskus uveljavljanja enakopravnosti žensk v



# Najboljše še(le) pride

muslimanskem svetu kot del uveljavljanja zahodne modernistično kapitalistične paradigme. Kapitalizem je namreč tisti, ki obljublja, da bo žensko osvobodil suženjstva v kuhinji in jo spremenil v enakopravnega akterja v tržni družbi, ko bo delovala hkrati kot proizvajalec in potrošnik. Pri tem zahodnem pojmovanju gre vsekakor tudi za hipokrizijo. Namreč tudi na Zahodu ženska ni popolnoma enakopravna moškemu. Ženske za enaka dela dobijo praviloma nižje plačilo. Nisem pa tudi prepričan, da je Zahod s tem, ko je žensko marsikdaj spremenil v tržno blago, na primer v smislu prostitucije in pornografije, ženske naredil enakopravne moškim. To je neka senca na prizadevanju Zahoda. Pa vendarle, tudi če to odmislimo, se moramo zavedati, da v muslimanskem svetu marsikatera ženska sprejema islamistično razlago, se pravi, da bo delovala kot ženska in sprejemala tiste naloge, ki se jih pridaja ženskam: rojevanje in izobraževanje otrok. Vedno močnejši pa postaja tudi islamski feminizem. Islamske feministke po eni strani pravijo islamističnim aktivistom, da ne bodo sprejemale patriarhalno šovinističnega diktata, po drugi strani pa zavračajo tudi zahodni liberalni feminizem. Pravijo namreč, da hočejo na pojavni ravni pokazati svoje nasprotovanje zahodnim kapitalističnim paradigmam, na primer na tak način, da javno nosijo simbole islama v obliki naglavnega pokrivala. Ne pristajajo na to, da bi bil islam popolnoma izgnan v privatno sfero. Pri svojem delovanju se opirajo na tiste pasuse v Koranu, ki pravijo, da so ženske in moški kot verniki pred bogom enaki. Opirajo se tudi na nauke nekaterih pomembnih islamističnih mislecev, kot je Ali Šariati, iranski levo usmerjeni ideolog, ki poudarja, da ženske nikakor ne smejo biti zreducirane na objekt upora proti Zahodu oziroma na reproduktivno funkcijo, ampak da se morajo upreti moški nadvladi, se primerno izobraziti in začeti opravljati neko odgovorno vlogo v ekonomskih in političnih zadevah. Hkrati moram poudariti, da imajo nekateri drugi znani islamistični ideologi, kot je na primer Ruhalah Homeini, drugačno mnenje.

**Zahod velikokrat propagira širjenje demokracije v muslimanski**

**svet. Ampak ali je mogoče zahodni tip demokracije izvoziti v drugačno kulturno okolje, kot je muslimansko?**

Demokracija in muslimanski svet, to je zelo kompleksno vprašanje. Pod demokracijo si po navadi predstavljamo westminstrski tip predstavniške demokracije po načelu en človek en glas. Če se sedaj vprašamo, koliko je tovrstna demokracija kompatibilna z islamom kot doktrino, potem imamo na to različne odgovore. Obstajajo nekateri sociologi religije, na primer José Casanova, ki poudarjajo, da ima islam nekatere pomembne nastavke za uveljavitev demokracije. Na primer v konceptu idžme, soglasja skupnosti, ki je poleg Korana, sune oziroma normativne prerokove prakse in pa neodvisne presoje idžtihada eden izmed štirih virov islamskega prava. To soglasje skupnosti naj bi bilo nek nastavek za širše demokratično odločanje. Drugi nastavek, ki se včasih omenja, je koncept šure in pomeni posvetovanje. V nekaterih arabskih državah režimi že sedaj uveljavljajo šure kot neke posvetovalne svete, vendar pa praviloma zgolj služijo prikrivanju dejanske avtokracije. Temeljni nastavek pa naj bi bil, da je islam prinesel učenje, idejo, da so vsi verniki ne glede na spol, socialno pripadnost, izobrazbo pred očmi boga enaki. To nenazadnje potrjujejo vsak petek opoldne pri skupnostnih molitvah, ko se v džamiji zberejo vsi. V isti vrsti so tako bogati kot revni, izobraženi in neizobraženi. Vendarle pa nekateri pomembni islamistični ideologi, kot je Abul Ala Mavdudi, pravijo, da ideja, da naj bi človek sam sprejemal zakonodajo, ni združljiva z islamsko percepcijo, da mora človek ravnati v skladu z že omenjenimi absolutnimi vrednotami. Tukaj pa prihaja do neke tenzije. Če je potrebno ravnati v skladu s koranskimi koncepti, potem se zastavi vprašanje, ali parlament lahko sprejme zakone, ki bodo v nasprotju z razodetjem. Mavdudi zato govori o teodemokraciji. Potemtakem parlament sprejema zakone, vendar morajo biti ti v skladu s Koranom. V Iranu so npr. uvedli pravilo, da mora biti vsa zakonodaja v skladu z islamskim pravom. Torej, vprašanje, koliko je demokracija zahodnega tipa združljiva z islamom, ostaja odprto.

Zgodbe, ki jih tačas piše življenje na sončni strani Alp, so bizarnejše od fikcije. In bolj predvidljive od mehiških teve limonad in slaboumnih resničnostnih šovov. Hilda, Boško, Igor, Zoran, Borut, Janez... Prevent, Vegrad, Stožice ... Pa najrazličnejši »prijatelji« s čutom za dober posel in delitev plena, lokalni šerifi z žilico za izvabljanje in zapravljanje davkoplačevalskega denarja, narcisoidni politik(ant)i s pozerskimi ali mesijanskimi nagnjenji. Afere in aferice, zarote in povezave. Vmes pa še malo fuzbalske evforije in z njo povezanega trkanja na domoljubna čustva. Kruha in iger za vse bolj lačno ljudstvo! Čredni »Kdor ne skače, ni Sloven'c!« namesto dobrih novic. No, potem pa spet malo Patrie, okostnjakov iz omar, »strokovnih« modrovanj na temo brezrobih medijev in sodstva, poglobljanja krize, praznjenja pokojninske blagajne, nekonkurenčnega gospodarstva... Koliko že dolgujejo Slovenske železnice, Luka Koper in DARS? Koliko že zaslužijo njihovi direktorji? In bog ne daj, da bi do skorajšnjih volitev pozabili na mednarodno arbitražo ali množice brezimnih, izkoriščanih delavcev, naivnih in dobro pomolzenih davkoplačevalcev. Hja, res, ni dolgčas pod kozolci. Človek se počuti kot eden izmed statistikov v velikanski improligi z naslovom Slovenija. A hudič je v tem, ker sedaj v njej skorajda nikomur več ni do smeha. Lahko bi se smejali, a je preveč tragično. Lahko bi se zabavali, a je preveč stresno. No, lahko bi bili zadovoljni in se z vsem mirno sprijaznili, a potem bi najbrž morali biti

že popolnoma slepi, gluhi in bebasti. Ni nam lahko, a tako pač je. Ker živimo v sistemu, kjer se čisto navadni kraji reče privatizacija, kriminalnemu dejanju pa zgolj afera. Ker na vsakem koraku vladajo negativna selekcija, strankokracija, nepotizem, klientelizem in apatija. Ker namesto rešitev in vizije vladajoči znajo ponuditi le izgovore, poceni propagandne štose in slabo zaigrane nasmeške. Ker se z davkoplačevalskim denarjem že od nekdaj pridno razmetava pod pretvezo skupnega dobrega. Ker za milijone evrov, ki v tej državi poniknejo ob javnih naročilih, na koncu nihče ne odgovarja. Ker je v tej državi očitno vse mogoče in ker je med Janezki pač veliko neskončno potrpežljivih ovčic. »V tej državi propada vse razen oblastnikov, ki z vsakimi volitvami rekrutirajo nove in nove bedake, ki potem zanje dvigujejo roke. Krog je že dolgo sklenjen,« je ondan kritično zapisal neki lucidni slovenski veterinar. Tipični slovenski politik(ant) kaj takega seveda ne bi (z) mogel. Preveč časa mu vzamejo izgovori in leporečja. Tudi zato, da bi lahko navsezadnje poiskal rešitve, ko pa je sam del problema? Vprašajte o tem na primer našega »vizionarskega« predsednika vlade. Ob treh tisočakah, kot pravi, komajda preživi. Kako bodo takšni primerki potem razumeli, da prav zaradi njihovih odločitev, ukrepov in kompetence množice živijo čedalje slabše? Da ljudje pač nočejo v nedogled plačevati za njihovo neznanje in napake. Prav zato najboljše še(le) pride. »Show must go on!«



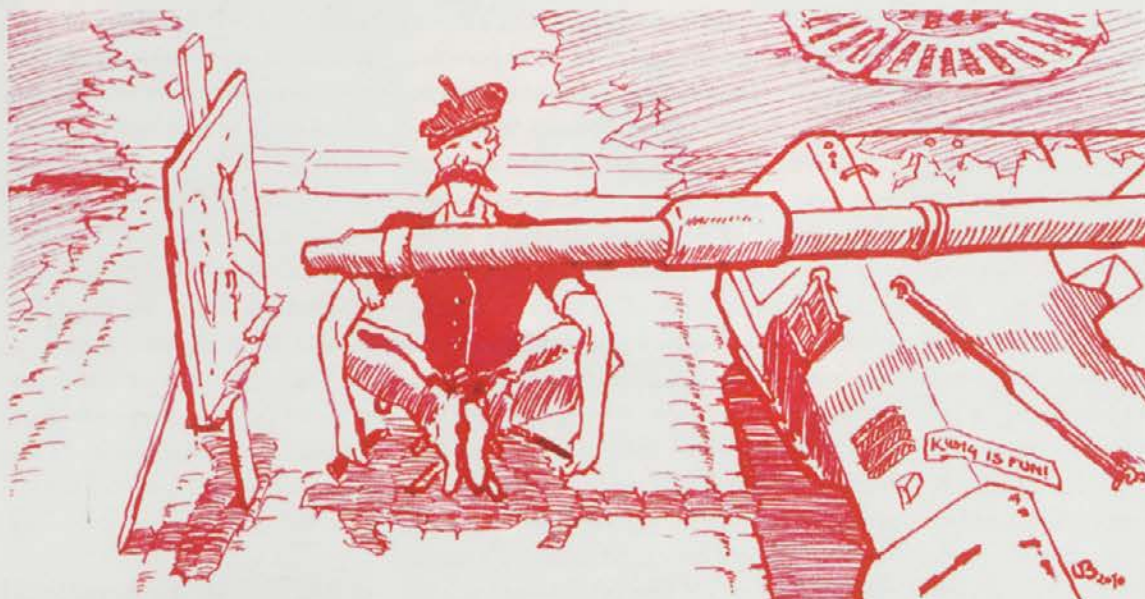
# Kultura in civilizacija

Sami Al-Daghistani, ilustracija Urban Breznik

## Med zgodovino in večnostjo

Za pojav človeka sta značilna dva pojma – prva orodja in prvi kult. V biološkem pogledu se pojav človeka lahko objasni skozi zoološko-zgodovinsko perspektivo, ki mu je predhodila. V duhovnem pogledu pa se tega pojava ne da izvesti z ničemer, kar je fenomenu človeka predhodilo. Za religijo se je kultura pričela s »prologom na nebu« - s svojo umetnostjo, etiko, filozofijo, ki se vse ukvarjajo s pojmom človeka. Nasprotno je civilizacija nastavek zoološkega endimenzionalnega življenja, izmenjava materije med človekom in naravo. Za Alijo Zetbegovića (*Islam između Istoka i Zapada; Moj bjeđ u slobodu ...*) je vsa kultura tako delovanje religije na človeka oz. delovanje človeka na samega sebe, medtem ko je civilizacija delovanje inteligence na naravo, zunanji svet. Kultura je »umetnost biti človek«, civilizacija pa večšina funkcioniranja, proizvodnja, upravljanja, izpopolnjevanja stvari. Kultura je neprestano ustvarjanje, civilizacija pa neprekinjeno spreminjanje sveta. Civilizacija je tako nasprotna človeškemu notranjemu bitju in pomeni destrukcijo, urejeni kaos.

Etimološko pojem kulture izhaja iz pojma »kult« (latinsko: cultus in culture). Obe besedi izhajata iz skupne indoevropske besede »kwel« – »obračati«. Civilizacija pa je veza na za »cives« – latinsko »državljan«. Religiozna drama, poezija, igre, folklor, narodna modrost, mitologija, moralni in estetski kodeksi družb, elementi moralnega in pravnega življenja afirmirajo vrednost in svobodo osebnosti. Toleranca, galerije, muzeji, knjižnice – so neprekinjeni niz ljudske kulture, ki se je dogajal »med nebom in zemljo«. V civilizaciji se odvisnost od materije znatno poveča; proizvaja se, da bi se kopicilo, in kopiči se, da bi se porabilo – to je srč civilizacije. Nasprotno vsaka kultura – v tem je njen religiozni karakter – teži, da zniža nivo ljudskih potreb in da na tej osnovi poveča človekovo notranjo svobodo. Zato je nosilec kulture človek, civilizacije pa družba.



Cilj kulture je moč nad samim seboj skozi rast; cilj civilizacije pa moč nad naravo skozi znanost. Kulturi pripadajo človek, filozofija, umetnost, poezija, morala, verovanje. Civilizaciji pa pripadajo država, znanost, mesta, tehnika. Kultura in civilizacija se nanašata na »nebeško« in »zemeljsko« stvarstvo, kot *Civitas Dei in Civitas solis*. Prvo je drama, drugo utopija.

## Refleks dvojnosti

Zadovoljiva primera sta lahko »helenška duša« in »rimski intelekt« (O. Spengler, *Propast Zapada*). Civiliza-

cija ne rešuje težave družbe in človeštva, temveč vprašanja, ki si jih človek postavlja sam. Izobraževanje samo po sebi ne vzgaja ljudi, jih ne naredi svobodne, humane, temveč učinkovite, sposobnejše, družbeno koristnejše ...

Zgodovina imperializma je zgodba o destruktivnih vojnah in zli človeški naravi, za katere so odgovorni izobraženi, civilizirani narodi. Alija Zetbegović piše: »Ep o Gilgamešu, star več kot 4.000 let, govori o ljudski svobodi, življenju in smrti, govori o mi-

## Zgodovina imperializma je zgodba o destruktivnih vojnah in zli človeški naravi, za katere so odgovorni izobraženi, civilizirani narodi.

cija izobražuje, medtem ko kultura vzgaja. Prva zahteva učenje, druga meditacijo. Učiti in razmišljati sta dve različni aktivnosti – prva je Newtona pripeljala do odkritja zakona gravitacije, druga Beethovna do stvaritve Devete simfonije. Učenje je osredotočanje na naravo, da bi spoznali in izmerili pogoje eksistence, meditacija pa vodi v notranje sfere skrivnosti, je religiozna, moralna ali umetniška resnica. Tako naše izobraževanje pripomore samo naši civilizaciji in nikakor ne naši kulturi. V domeni narave navsezadnje pridemo do ljudi in sveta, do vsega, razen do samega sebe, a prav ta lastni Jaz je vez med posameznikom in brezkončnostjo, svetom in notranjo svobodo. Me-

slih, ki so enako vplivne in globoke kakor tiste pri Shakespearu ali Goetheju. Kultura je izven zgodovine.« Vsaka oblika kulture je trans-zgodovinska in s tem večna. Znanost odkriva, kaže na natančnost, umetnost ustvarja, kaže na notranjo resničnost. Kajti za umetnost ljudje in človeštvo ne obstajajo, temveč eksistira samo določen človek, osebnost. Celotno človeško življenje temelji na tem primarnem dualizmu in njegovih znakih, vse življenje obstaja razpetost med »tem« in »onim«. Človek kot dihotomično bitje sedi na obeh polovicah sveta, zato rešitev leži v posluževanju obeh, a z neko odločilno noto – posluževanje civilizacije se mora dogajati skozi prizmo moralne-

ga zakona. Morala (kar ni isto kot religija) se lahko osnuje samo na religiji, ker si obe dimenziji delita iste argumente – in to je višji oz. boljši svet, ta ali oni drugi. Zgodovinsko gledano, je moralna misel ena od najstarejših misli sploh, predhodi ji samo ideja božanskega, ki je stara toliko kot človeštvo, kajti primarni rezultat božanskega je občutek numinoznega, sublimnega in ne moment morale, ki nastopi kasneje. Zlo bi zato lahko opredelili kot moč, ki vlada nad svetom, medtem ko morala ni naravna mogočnost človeka, niti ni zasnovana na umu. Morala je odgovor na vprašanje, čemu živeti, napredek pa odgovor na vprašanje, kako to življenje tudi preživeti.

## Simptomi civilizacije in mit o njej

Navkljub izjemnim dosežkom človeške civilizacije skozi zgodovino in še posebej današnjega stanja sveta vseeno le-ta pomeni napredek proti človeku. Vojne, alkoholizem, igre na srečo, pornografija, droge, samomorilnost, psihična obolenja ... vse te kategorije sodijo v domeno civilizacije in ne kulture. To je narava in zakonitost civilizacije kot take, saj predvideva napredek za ceno življenja samega. Je morda občutek materialne preskrbljenosti človeka oropal občutka duševnega bogastva? Kar je možno in neobhodno, je zrušiti mit o civilizaciji. Rušitev tega mita je predpogoj za uspeh kulture in njenih notranjih vzgibov.



# Ekokolonializem

Samir Osmančević (Gradec), prevod Darinko Kores Jacks, ilustracija Jernej Žumer

Filozofi zgodovine imajo očitno dve veliki zadovoljstvi. Prvo je nekaj manjše: filozof zgodovine praviloma razume ali misli, da razume preteklost. A drugo zadovoljstvo - neizmerno bolj intenzivno, neke vrste eshatološki orgazem - se glasi: sreča je, da obstaja smrt in da človek najverjetneje ne bo dočakal tistega, kar predvideva o prihodnosti, tistega, kar s tesnobo zares misli o njej, tistega, kar je šele »logična« posledica vsega, kar je človeška zgodovina doslej izpovedala ali zamolčala o sebi. Filozofi zgodovine torej praviloma umirajo - kakopak le kot filozofi zgodovine - zadovoljni, z blaženim nasmeškom na ustih, presrečni, ker je smrt spet bila hitrejša in ker na poti v civitas dei to nesrečno civitas terrena lahko zapustijo komu drugemu.

Gianbattista Vico iz svojega udobnega 18. stoletja, v katerem si je lahko privoščil luksuz, da je vse življenje pisal, predeloval in dodeloval eno samo knjigo, ni dočakal legendarnega *ricorsi*, povratka v barbarstvo; Adorno, Horkheimer in desetine milijonov drugih na žalost so. Hegel ni dočakal svoje absolutne države - njegov veliki interpret A. Kojeve pa jo je (menda se je zato tu-

di odločil vohuniti za KGB), z njim pa tudi mnogi od nas, ki še pomnimo preteklo in ki »razumemo« procese v 21. stoletju. Oswald Spengler ni dočakal propada Zahoda (stari premetenec je predvidel končni propad skoraj dve stoletji po svojem času - za vsak slučaj), za razliko od nas, sodobnikov, ki si z muko razbijamo glave s simptomi, po katerih bi omenjeni propad morali nedvomno prepoznati. Torej s Shellom, bankirskimi goljufijami, zmanjšanim nakupovanjem avtomobilov in - v obratnem sorazmerju - povečano potrošnjo antidepressivov, z denarjem kot absolutnim vladarjem naše stvarnosti itd. Resnici na ljubo, je bilo vprašanje o smislu zgodovine od konca 2. svetovne vojne naprej skorajda (je to le slučaj?) prepovedano, tako da smo ostali prikrajšani tako za velike konstrukcije univerzalne zgodovine kot tudi za velike grožnje in velike razlage velikih faktumov svetovne zgodovine. Tako da je danes malo tistih, ki umirajo zadovoljni kot veliki filozofi zgodovine ...

Pakistan


Eno od takih velikih dejstev je tudi vse to, kar se v zadnjih desetletjih - da ne rečem stoletjih - dogaja v Tretjem svetu, ki mu, kot prezirljivo

pove že njegovo ime, pravzaprav niti ne bi bilo treba obstajati. Ali pa v najboljšem primeru le v prav tistem svetu, ki mu je za določen čas odobrena ontohistorična Duldung-viza, da lahko sredi strupenih izparin producira računalniške matične plošče za facebookovske ljubitelje habermasovskega komunikativnega delovanja. Ali pa pedantno zloga strupene odpadke iz omikanega Prvega in tu pa tam nevrotično nasilnega Drugega sveta. To je prav tisti svet, v katerega so neslišno emigrirali vsi odstotki po kyotskem protokolu iz Prvega sveta - kakopak odstotki nedovoljenih emisij strupenih tvarin v atmosfero -, mundus, kjer otroci masovno umirajo, medtem ko se »first worldovskim« kužkom vstavljajo bypassi, svet, pred katerega obalami po navadi patrolirajo vojaška plovila, ki naj bi zagotovila, da antibarbarski sanitarni koridor ostane nedotaknjen. Z eno besedo: tisti svet, iz katerega - vsaj meni se zdi, da je tako - že od samega Kristusa ni prišla dobra vest, ampak samo ljudje, ki panično bežijo pred cunami, poplavami in požari, kolerami in aidsi, samo ljudje, ki se jim iz helikopterjev meče čista voda ali iz tovornjakov vreče riža, samo

ljudje v brezštevilnih državljanskih vojnah, vodenih z orožjem, ki ni lokalnega porekla, je pa bilo plačano z diamanti iz sosednjega rudnika.

Razen da je že profano in naporno, bi naštevanje vsega, po čemer je Tretji svet prepoznaven, kakopak privedlo v nedogled (bralcu prepustim tako rekoč prazno rubriko, ki naj jo izpolni vsakdo za sebe). No, vsaj z vidika filozofije zgodovine ni mogoče, da bi tako intenzivno trpljenje tako velikega števila ljudi na tako velikem prostoru ne imelo nikakršnega višjega »smisla«. Ekstremno človeško trpljenje je še vedno doslej porodilo nekaj: od vstaj sužnjev do francoske revolucije ali posttotalitarnih svobod. Menda ta smisel le ne leži zgolj v tistem, kar pravi ena od trenutno dvajsetih milijonov pakistanskih žrtev (od trenutka, ko sem začel pisati ta tekst, pa do te vrstice, je njihovo število naraslo za 200.000 novih): »Poplava nam je vzela vse. Doslej smo imeli delo, nosili smo vreče s cementom, zdaj pa ni ničesar več ...«

Filozofija zgodovine si na žalost s takimi izjavami ne more prav nič početi, saj, kot vrh cinične ledene gore, zvenijo kot jadikovanja kakega ameriškega delavca, ki je zaradi recesije

RAZGLEDI<sup>net</sup>  


komentarji    analize    refleksije





ostal brez službe v tovarni avtomobilov ter zdaj več ne ve, kako naj vrača kredite za tri avtomobile v garaži, štiri spalnice v hiši, dvometrski plazma-TV in lansko potovanje v Pariz. A še kako si ima kaj početi s prizori, kot so ti penetrantni pakistanski.

#### Ideja dihanja

Blagostanje enih je, kot vemo, že od nekdaj produciralo bedo drugih. Tu je v igri posebna dialektika: revni ste lahko tudi, če hkrati ne producirate bogastva drugim ljudem; bogati pa ne morete biti ali postati, v kolikor na kakršenkoli način ne jemljete drugim. To velja tako za malo obrt v soseščini kot za globalne ekonomske procese, ki jim je - po celotni človeški materialni, kulturni in duhovni stvarnosti - uspelo narediti blago še iz nečesa: namreč klimatske pogoje, človeško okolje v celoti.

Za filozofijo zgodovine je to nekaj novega. Kajti doslej so se po navadi kolonizirali in eksploatirali poceni človeška sila, poceni topovska hrana, poceni surovine, poceni energenti in poceni tajske prostitutke. Toda revnim se že od nekdaj odvzema in bedno plačuje (resnici na ljubo, je trgovina s kyotskimi odstotki prisotna tudi na samem Zahodu) tudi tisto, kar bi *definitivno* lahko zaostri svetovnozgodovinsko situacijo: njim se namreč ugrablja

njihovo okolje, njihov donedavna (v bistvu predindustrijskem pomenu besede!) neindustrializirani in nekolonizirani svet. A prav zato, ker takšno zaostrovanje ni ideološko, ker ne potrebuje nikakršnih komunističnih »bavbav« proglasov in topovskih strelav z boljševiških Auror ter antiglobalističnih parol - so ta zaostrovanja še toliko bolj nevarna. Šivi, po katerih poka sodobni svet, torej niso huntingtonovski *clash of civilisation*, niso religijsko-kulturološko-politično-ideološke, ampak v bistvu ekonomsko-biološko-ekološke narave.

Kajti nepredvidljivo je nekaj: v primerjavi z razmerami in številnostjo ekoloških katastrof v Tretjem svetu, teh nekaj vsakoletnih poplav in obalnih požarov v Evropi in razvitem svetu nasploh deluje skorajda neresno. (Tudi Katrina je najprej opustošila polovico tretjesvetovne vremenske cone in šele nato dospela do črnkega New Orleansa, kjer so morda najbolj občutili, kaj pomeni biti državljani tretjega razreda, čeprav so prav tamkajšnje slike »zmanjšale« trpljenje vseh področij, po katerih je puščal orkan, četudi niso pod medijskim patronatom CNN.) Kontroliranje kvalitete lastnega zraka pod liberalnokapitalističnimi produkcijskimi pogoji ne

more pomeniti ničesar drugega od pospešenega onesnaževanja tujega zraka in zastrupljanja tujih oblakov, z vsemi posledicami, ki jih to prinaša, vendar pa jih v Tretjem svetu še vedno obravnavajo kot gole elementarne nesreče, s katerimi MMF, Microsoft in Deutsche Bank nimajo prav nobene zveze.

No, za razliko od vseh predhodnih sociopolitičnih potresov v človeški zgodovini, se mi zdi, da tukaj vzroki sploh niso več bistveni: da bi se spravila v pogon ogromna masa svetovnega prebivalstva, ki ne bo imela nobene ideologije razen ideologije dihanja, ki ne bo razbijala izložb med sestanki G8 in demonstrirati pred Shellom, zadoščajo že posledice. Ta masa bo iskala tisto, brez česar ni mogoče zdržati več kot dve minuti: *sveži zrak*. Zato takšne *refleksne revolucije* ne bodo potrebovale ne Spartaka ne Robespiera, še sploh pa ne Lenina ali Mao Ce Tunga. Na njihovih transparentih ne bo pisalo popolnoma nič, tabula rasa, svetovne kamere ne bodo snemale ljudi, prepričanih v pravičnost svoje poti, ampak ljudi, ki se dušijo in ki želijo dihati, pa čeprav tako kot tisti v Pekingu ali Maleziji, z maskami na ustih. A med njimi bodo vsi, tako tisti pakistanski nosači cementa kot lokalni intelektualci, tako

kriminalci kot pravičniki, tako kurbe kot svetnice ...

Ne mislim torej, da bi se takšne mase nekega dne lahko pojavile ante portas Slovenske Bistrice, ampak mislim, da bo eksploatiranje tujih ekoloških sistemov imelo mnogo večje in pomembnejše posledice od vseh dosedanjih vidikov eksploatiranja svetovnega prebivalstva. Kot *ekokolonializem*, neokolonializem več ne potrebuje niti nove poceni delovne sile niti novih tržišč niti surovin (vse to si je že zdavnaj in neboleče zagotovil z oktroiranimi kreditnimi in ekonomskimi mehanizmi; medtem ko se tistim, ki se manj zavedajo vseh prednosti liberalnega kapitalizma, ponuja že omenjena varianta z vedno razpoložnimi marinci), ampak so mu potrebni še nedotaknjeni in izkorišljivi ekološki sistemi, da bi lahko produciral samo za razviti svet, ki je očitno sposoben potrošiti vse, kar se ekonomsko in ekološko brezplačno proizvede v Bangladešu in Pakistanu, Pekingu ali Latinski Ameriki, torej na svetovnih področjih, ki, vsled revščine, vsekakor ne trošijo. Toda - spomnimo se omenjene dialektike - bogatejše, za razliko od ubužanja, nima meje. Še posebno, če je govor o revščini zraka, oblakov in s tem tudi sanj.



# Voda, ki te imam rad-a, voda

Voda, ali kot jo v prvih mesecih že osnovnošolskega izobraževanja kemije spoznamo pod formulo  $H_2O$ , je najpomembnejša spojina za življenje. Kaj hitro ugotovimo, da je človeško telo vsebuje med 60 in 70 %, nekateri organizmi pa celo nad 95 %. Vsi imamo občutek, da je na svetu vode dovolj, a vsakodnevne informacije v javnosti (suše, ujme) nam sporočajo, da je veliko vode neposredno neuporabne in predvsem to, da ni enakomerno porazdeljena.

Dr. Milenko Roš, foto Matic Štojs

Splošna spoznanja o vodi spoznamo, ko se že srečamo s prvimi leti raziskovanja okolja in našega izobraževanja. Za podrobnejše poznavanje in vso analizo ter pogled v okolje in vodo pa potrebujemo več časa in poznavanja, kar pa mladim študentom in študentkam omogočajo tudi predmeti na Visoki šoli za varstvo okolja v Velenju. Le-ti bodo v prihodnjih letih skupaj s svojimi kolegi in kolegicami oblikovali javno agendo o pomenu voda za naše življenje.

Če se osredotočim na osnovne in splošne podatke, je največ vode v oceanih (96,5 %) in v ledenikih (1,74 %), razpoložljiva voda za neposredno uporabo pa je v podtalnici (1,7 %), v

sladkih jezerih (0,007 %) in tekočih vodah (0,0002 %). Čiste vode v naravi praktično ne najdemo, ampak običajno vsebuje vrsto mineralnih snovi, ki jih pridobi med kroženjem v naravi (cikel vode) in v času, ki potuje po površini zemlje in skozi različne plasti v njej. Na svoji poti se pred uporabo, žal, mnogokrat onesnaži, tako v naravi (zemljina, mulj, odmrle rastline in živali) kot zaradi delovanja človeka (bivanje v urbanih področjih, kmetijstvo, industrija). Zato je potrebno skrbeti, da bomo ohranjali vodo v stanju, ki bo uporabna za življenjske potrebe (pitje, kuhanje, pranje itd.) in za izboljšanje življenjskega standarda (kmetijstvo, industrija, energetika).

Skupaj moramo skrbeti za ohranitev vode za življenjske potrebe in vsak bo lahko v skladu z javnimi direktivami največ lahko naredili zase in za prihodnje generacije.

Zavedanje, da je področje okolja in s tem tudi zaščita voda za človeštvo izrednega pomena, je vse večje. Voda postaja strateška dobrina, ki je ponekod že močno primanjkuje, zato se povsod v svetu in tudi pri nas velika sredstva nameni za reševanje problemov voda. Pri mladih in mlajših generacijah je potrebno začeti, jih informirati, izobraževati in s tem namenom že vrsto let uvajajo v šole predmete, ki so povezani z zaščito voda, kar pa sem v času mojega iz-

obraževalnega procesa pogrešal, saj še tega prej ni bilo. Vse to je posledica pravilnega ravnanja in usmerjanja odgovornih za izobraževalne procese. Poleg šol so zelo aktivna tudi različna nacionalna in mednarodna društva in združenja, ki skušajo znanja prenašati tako strokovni kot ostali javnosti. V Sloveniji deluje Slovensko društvo za zaščito voda od leta 1994, ki od leta 1995 prireja simpozij z nazivom Vodni dnevi, na katerem vsako leto obravnavajo eno od aktualnih tem s področja voda. V letu 2010 bodo Vodni dnevi organizirani v Portorožu, v mesecu oktobru, natančneje 20. in 21. Svetovno združenje za vode (International Water Association, IW)

**Voda postaja strateška dobrina, ki je ponekod že močno primanjkuje, zato se povsod v svetu in tudi pri nas velika sredstva nameni za reševanje problemov voda. Pri mladih in mlajših generacijah je potrebno začeti, jih informirati in izobraževati.**





# Socialna država

na mednarodni ravni obravnava vsa pomembna vprašanja s področja voda (mesta bodočnosti, koristna uporaba vode in njena vrednost, znanost in uporaba gospodarjenja z vodami, voda in zdravje, voda, energija in podnebje) in povezuje večino nacionalnih društev in združenj.

Mnenja sem, da je za zaščito voda in tudi celotnega okolja pomembno predvsem osveščanje ljudi, kar pa je dolgotrajen proces, ki zajema poleg šolanja na vseh stopnjah (začenši v vrtcih in osnovnih šolah) tudi sistematično osveščanje širše javnosti z različnimi strokovnimi srečanji, okroglimi mizami in nenazadnje s prispevki v medijih. Največji problem je osveščanje starejših, ki s(m)o se s to problematiko začeli srečevati relativno pozno. Še pred nekaj desetletji ni bilo dovolj znanja na področju varovanja okolja oziroma se tej tematiki ni posvečalo dovolj pozornosti. V šolah (osnovna, srednja šola) in na fakultetah se ni poučevalo predmetov, ki so povezani z zaščito oziroma varovanjem okolja in z njim povezanih problemov (zrak, vode, tla, odpadki itd.). Okolje se je čezmerno onesnaževalo do take mere, da je morala širša družba sprejeti ukrepe (npr. sklepni dokument svetovne konference OZN Agenda 21, leta 1992; mednarodni sporazum Kjotski protokol o zmanjšanju emisij CO<sub>2</sub> in toplogrednih plinov, ki je stopil v veljavo 16. februarja 2005), na osnovi katerih je bilo treba pripraviti vrsto zakonskih predpisov, ki so obvarovali okolje z dodatnim onesnaževanjem, že degradirano okolje pa je bilo treba izboljšati. V šole se je začelo uvajati predmete, ki so povečali osnovna znanja in zavest do okolja, na fakultetah pa so začeli izobraževati strokovnjake, ki so pripomogli k izboljšanju stanja z zmanjšanjem porabe surovin (tudi vode), čiščenjem degradiranih področij (remediacija zemljine, gradnja različnih čistilnih naprav), veliko pozornost pa so začeli s posegom vplivov v okolje (za varstvo krajine, onesnaževanje in varstvo zraka, varstvo voda, tveganja zaradi uporabe nevarnih snovi, odpadki, hrup in sevanja).

Pedagoški proces, v katerega sem že vrsto let vpleten, je uspešen le v primeru, če slušatelji znanje predmeta, ki so ga poslušali, tudi usvojijo. Pomembno je, kako študent podano

snov sprejme, razume, si jo zapomni in kako jo pozneje uporabi v praksi. Zato podajanje snovi študentom ni odvisno samo od osnovnega znanja pedagogike, didaktike, retorike itd., ampak je treba poleg tega v detajle poznati snov, ki se jo podaja, ne samo teoretično, ampak tudi praktično. Snov, ki jo prenašam študentom, jemljem kot poslanstvo, kot neko odgovornost, ki sem jo dolga leta usvajal v svoji matični raziskovalni organizaciji (Kemijski inštitut, Ljubljana) in jo povezoval s prakso v različnih industrijah, upravnih organizacijah in na čistilnih napravah, kjer sem s sodelavci reševal različne konkretne primere. Moje osnovno načelo predavanja je naučiti študente snov, ki jo podajam tako, da jo razume, poleg teorije tudi na praktičnih primerih in diskusijah, ki nas prevedejo do rezultatov. Ravno na tem temelji podajanje snovi tudi na Visoki šoli za varstvo okolja v Velenju, kjer mladim študentom podajam snov pri predmetih *Tehnologija za zmanjšanje onesnaženja in Čiščenje odpadnih voda*. Poleg predavanj so obvezne tudi strokovne ekskurzije v tovarne ali čistilne naprave, kjer se študenti seznanijo z neposrednimi problemi in rešitvami.

Pravilno ravnanje z vodo in čiščenje, kjer se voda čezmerno onesnaži, je za vsakega posebej in za celotno človeštvo izrednega pomena. V primeru čezmernega onesnaževanja se lahko poruši ravnotežje med organizmi (nekateri vrste lahko celo izumrejo), porajajo se lahko določene bolezni, ki se prenašajo z vodo, in nenazadnje lahko zaradi strupenih snovi, ki se zaradi onesnaževanja lahko pojavljajo v pitni vodi (težke kovine, fitofarmaceutska sredstva, ostanki zdravil), neozdravljivo zbolimo. Da bi preprečili take pojave, lahko vsak posameznik in družba veliko pripomore. Pomembno je varčevanje z vodo in racionalna uporaba kemikalij v gospodinjstvu in umetnih gnojil ter fitofarmaceutskih sredstev v kmetijstvu, v industriji pa je treba varčevati z vodo, uvajati sodobnejše tehnologije, čistiti odpadne vode in prečiščeno vodo v največji meri ponovno uporabiti ter vračati v procese odpadne snovi, ki ostanejo pri čiščenju. Vse to pa lahko dosežemo z zadostno mero izobraženosti in informiranosti ter prispevkom vsakega posameznika.

Kot socialna država je Slovenija med drugim zavezana poskrbeti za svoje državljane. No, saj tudi skrbi za njih, dokler ne presežejo določenega cenusa. Zamolčimo raje, da je ta določen tako nizko, da morajo posamezniki živeti na meji brezdomstva. Je že tako, da je možno na področju socialne države največ privarčevati. Hkrati pa slednja ne daje nobenega konkretnega dobička. Dobiček je namreč otrok neenakosti, socialna država pa želi ohraniti vsaj določeno mero enakosti.

Ker se trenutno trudimo izvleči iz recesije, je potreba po dobičkih večja in z njo nuja socialne neenakosti. Pa naj si bo to ob uvajanju novih davščin, nižanju plač, grožnji z zdravniško stavko ali s čim drugim, so oblikovalci javnega mnenja in njihovi politični botri pripravili odlična izhodišča za socialno razslojevanje. Zelo pomembno vlogo v tem procesu igra izobrazbena struktura oz. dostopnost izobraževanja. Če že nekaj let nad slovenskim visokošolskim prostorom kot Dmoklejev meč visi možnost uvedbe šolnin, nedavni dogodki vse bolj kažejo v to smer. Prvi poskus je bila pod prejšnjo vlado uvedba številnih novih visokošolskih zavodov, s katerimi so želeli razbiti slovenski visokošolski prostor, tako da financiranje ne bi zadostovalo. Sledilo je pomembno sporočilo, ko se je uredba, ki določa financiranje državnih univerz, sprejemala prepočasno in se nato sprejela le za obdobje enega

leta. Četudi zanemarimo dejstvo, da Nacionalna agencija za kakovost v visokošolskem izobraževanju še zmeraj ne deluje povsem, nas morajo že samo pretekli dogodki na Fakulteti za humanistične študije Univerze na Primorskem prepričati o tem, da je nekaj hudo narobe v slovenskem visokošolskem prostoru. Če se na univerzah začno uporabljati besede kot racionalizacija, odpuščanje, insolventnost, je skrajni čas za zaskrbljenost. Racionalizacija kadrov nima na univerzi kaj iskati, ne nazadnje so učitelji univerzitetni kapital. To se zdi podobno racionalizaciji kmetovanja tako, da se kmet odpove njivam. Učitelji niso samo delavci univerze, oni in študentje so univerza. Zanimivo je tudi, da ob racionalizaciji števila učiteljev nihče ni pomislil na racionalizacijo števila študentov, kar bi bilo resnično potrebno. A seveda se to ne more zgoditi, saj študentje prinašajo denar, učitelji pa ga pridno odnašajo. Tukaj je le korak od metafor do stvarnosti, ko bodo študentje v univerzo prinašali svoj denar v obliki šolnin. Najhuje bo dejstvo, da bodo plačevali šolnine za racionalizirano število učiteljev.

Zakaj slediti nemškemu vzoru in prenesti del infrastrukturnih stroškov na pleča študentov, ki svoj denar dejansko soupravljajo, če je enostavneje zadevo urediti le na pol in obogateti. Le upamo lahko, da univerze v tem ne vidijo nekakšne poslovne priložnosti ... Quo vadis, Slovenia?



# WFOIL PROJECT

Bil je lep poletni dan na dalmatinskem otoku. Obdajala me je tišina, ko naenkrat zaslišim ropotanje vodnega skuterja, udarjanje ob valove ter nepopisen hrup, ki nikakor ni sodil v idilo, ki jo ustvarjajo takšni kraji. Po eni strani sem razumel potrebo mladih po adrenalinskih užitkih, po drugi strani pa nisem mogel doumeti egoizma adrenalinskih odvisnikov.

Kot letalski strokovnjak sem se začel ukvarjati z mislijo, da bi mogoče lahko ti dve nasprotujoči si stvari združil ter tako ustvaril plovilo, ki bi združevalo za okolje neobremenjujočo plovbo in adrenalinske užitke.

Ob vrnitvi v svojo pisarno sem predse postavil bel nepopisan list papirja in se lotil navtičnega projekta na povsem svojevrsten način. Uporabil sem znanje, ki sem ga imel, ter začel ustvarjati letalno napravo, ki bi delovala na vodni površini, ki bi bila varna, bi ponujala mnogo adrenalinskih užitkov ter v čim manjši meri vplivala na čudovito okolje.

Ideja je zorela nekaj let in ugledala luč sveta kot hidro foil plovilo, ki presega sposobnosti do sedaj znanih plovil te kategorije. Izkazalo se je, da popolnoma nov pristop ter nevezanost na navtično tradicijo nista bila ovira, temveč prednost, ki nam zagotavlja še neodkrite možnosti razvoja.

Nastal je visoko tehnološki projekt W-FOIL, ki je razvil svojstven koncept postavitve hidro foilov ali podvodnih krilc. Ta koncept v primerjavi z že znanimi hidro foil projekti omogoča manjšo hitrost, ko se trup ali trupi plovila ločijo od vode. Omogoča pa doseganje večjih maksimalnih hitrosti. Postavitev hidro foilov omogoča oblike hidro foilov, pri katerih se kavitacija pojavi šele pri hitrosti 60 vozlov ali več. Hkrati pa ponuja tudi izredno okretnost ter stabilnost pri plovbi s pomočjo hidro foilov.

Posebnost koncepta W-FOIL je v tem, da se upor vode, ko enkrat plujemo na hidro foilih, ne spreminja s povečevanjem hitrosti plovila. Povečujeta se samo inducirani upor na hidro foilih in zračni upor plovila. Zmanjšanju inducirane upora na hidro foilih in zračnega upora plovila je bila prav tako namenjena posebna skrb. Uporabili smo prijeme, ki se uporabljajo pri najnovejših projektih v letalstvu.

Zaradi majhnih uporov in velikih hitrosti bodo plovila, narejena po tem konceptu, primerna za vgradnjo alternativnih pogonov zadnje generacije (elektro, hybrid, vodik) ter osnovnega pogona brez škodljivih emisij, ki se že dolgo uporablja na plovilih – jadra. Poskusi in obsežne raziskave, narejene s pomočjo radijsko vodenih modelov, velikosti do 150 cm, so nas pripeljale do zaključkov, ki kažejo tudi na izvedbo W-foil letala. S tako konstrukcijo bi dobili hidro letalo, ki bi bilo sposobno vzletati ter pristajati na valovitem morju. Koncept W-FOIL je tudi ustrezno patentiran.

W-FOIL hidro letalo bi na novo definiralo uporabo letal na vodnih površinah in tako omogočilo ponovni razvoj hidro letal. W-FOIL letalo bi bilo obenem tudi dobro plovilo. Kombinacija bi nam nudila do sedaj še neizrabljene možnosti uporabe. Letalcem bi približali vodne površine, navtikom pa bi omogočili, da dosežejo nebo.

Nenazadnje bi se rad zahvalil Slovenskemu podjetniškemu skladu za zaupanje, ki so ga izrazili z odobritvijo subvencije P2, ter povabil vse, ki jih kakor koli zanima ta projekt, bodisi kot soinvestitorje ali pa kot soustvarjalce tehničnih rešitev, da stopijo v kontakt z mano.

Tomaž Zore, dipl.inž.str. Vodja projekta Wfoil



Celoten projekt je izdelan s pomočjo cad/cam/cae sistemov



Plovilo W-foil med testiranji



Plovilo W-foil med testiranji

**NAVTIK**  
NAPREDNE NAVTIČNE TEHNOLOGIJE D.O.O.

Loke v Tuhinju 19/k, 1219 Laze v Tuhinju

Direktor: Tomaž Zore, dipl. inž. str.

Telefon: 041/745 485

Elektronski naslov: v.navtik@gmail.com



# Raziskovalec – poklic, ki omogoča več karier

**Vse več mladih študija ne zaključijo z diplomom, ampak se po uspešnem zagovoru odločajo za nadaljevanje šolanja ali poklicno pot mladega raziskovalca. Pomembnost mladih raziskovalcev je, poleg Evropske unije, prepoznala tudi Agencija za raziskovalno dejavnost, ki usposabljanju kadrov vsako leto nameni precejšen del proračunskih sredstev.**

Daša Purgaj

Z njimi na leto financira okoli 1200 mladih raziskovalcev, ki so ob diplomskem študiju vključeni v raziskovalno delo na temeljnih ali razvojno-raziskovalnih aplikativnih projektih. Za mlade je status raziskovalca seveda privlačen tudi zato, ker so v delovnem razmerju, raziskovanje pa jim omogoča odkrivanje novih znanj in večjo zaposljivost na trgu delovne sile.

Zasluge, da število mladih, ki se odločajo za tovrstno zaposlitveno pot narašča, pa gre gotovo pripisati tudi Evropski uniji, ki že več let skrbi za promocijo poklica raziskovalec. Vsako leto v septembru namreč po več kot 200 evropskih državah sočasno poteka Noč raziskovalcev, katere rdeča nit je privlačno in zanimivo predstaviti poklic raziskovalca. Tako naj bi predvsem mlade spodbujali, da bi se odločali za kariero, povezano z znanostjo in raziskovanjem. Hkrati želijo pokazati, da so raziskovalci popolnoma navadni ljudje in da, kot je na lanski noči raziskovalcev v Mariboru dejal rektor mariborske univerze Ivan Rozman, za to ni treba biti Einstein. Ta univerza skupaj s Tehnocentrom tudi letos 24. septembra že petič zapovrstjo in edina v Sloveniji pripravljajo številne dogodke s ciljem vzpodbuditi mlade za raziskovanje. Noč raziskovalcev sicer že od samega začetka nosi sporočilo »Raziskovalci so med nami«, letos pa bo tako mlajše kot starejše poskušala prepričati, da je tudi matematika lahko zabavna, da je nogometna evforija dosegla celo robote in da tudi naša državnica premore strokovnjake s področja forenzike.

Zaradi lanskega dobrega odziva bo raziskovalna vas, v kateri bodo udeleženci spoznali poklicne možnosti

raziskovalca in se v tej vlogi preiskovali tudi sami, ponovno postavljena v nakupovalnem središču Europark, del spremljevalnih aktivnosti pa bo potekalo tudi v multimedijem centru Kibla.

Če je lanska Noč raziskovalcev temeljila bolj na naravoslovnih vedah, se jim bodo letos pridružile preostale vede, med drugimi tudi ekonomska. V kotičku Ekonomsko-poslovne fakultete boste lahko spoznali tuje jezike in ekonomijo malo drugače;



in sicer skozi didaktične igre. Raziskovalci s Fakultete za elektrotehniko, računalništvo in informatiko bodo predstavili nove razsežnosti avdiovizualnih vsebin, pripravljajo pa tudi robotsko delavnico Nogomet 2010, v kateri se bodo v nogometu pomerili posebej za to sprogramirani roboti. Oddelek za geografijo Filozofske fakultete bo predstavil recepte za čisto in reciklirano prihodnost, kar pomeni, da bo mogoče izvedeti, kako pravilno reciklirati in kaj od odpadkov je še vedno mogoče uporabiti kot vir za novo snov. Zanimiva bo tudi delavnica, ki jo pripravljajo Fakulteta za gradbeništvo, saj bodo zgradili celo fakulteto. No, ne sicer popolnoma za-

res, prikazali pa bodo idejno zasnovano prostora okrog tehniških fakultet in maketo objekta. V kemijski delavnici bodo letos poskušali ustvariti mavrico, prebuditi faraonovo kačo in razkrili skrivnost hollywoodskih filmov – prikazali bodo umetno kri. Svoje eksperimente bodo predstavili tudi študentje fizike in biologije, posebej pa velja omeniti predstavitelje Fakultete za varnostne vede, saj se bo prvič predstavil CSI Slovenija. V živo, pred obiskovalci, bodo opra-

zakaj ne vidimo zvezd v Rimski cesti. Najmlajšim je namenjena lutkovna predstava, v kateri jih bo Danilo Trstenjak z znanstvenimi poskusi popeljal v svet znanosti, naučiti pa se bo mogoče tudi temeljnih postopkov oživljanja in ravnanja z avtomatskim defibrilatorjem.

Ob 19. uri se bo začelo dogajati tudi v novem uprizoritvenem prostoru v Kibli, kjer bo najprej mogoče prisluhniti predavanju prof. dr. Igorja Kononenka Energija = ljubezen? Prof. dr. Samo Kralj bo opisal prelomne dogodke, ki so pripomogli k vedno boljšem razumevanju »kompleksnih sistemov«, med katere spadamo tudi ljudje. Že tradicionalno sledi še koncert asistentov, predavateljev in študentov, ki so združeni v skupini PhD researchers Big Bang Band in Sigma Epsilon Band.

Z Nočjo raziskovalcev želi torej Univerza v Mariboru med drugim dokazati tudi, da se zaveda ključnega pomena človeških virov za izvajanje raziskovalne dejavnosti kot ene izmed temeljne dejavnosti univerz. Junija 2009 je zato pristopila tudi k implementaciji Evropske listine za raziskovalce in Kodeksa ravnanja pri zaposlovanju raziskovalcev. S tem želi pripomoči k prizadevanjem Evropske komisije pri oblikovanju skupnega raziskovalnega prostora, enotnega trga delovne sile za raziskovalce, mobilnosti znotraj njega, atraktivnosti karier, ki jih ta poklic omogoča, atraktivnejših delovnih razmer, razvoj različnih spretnosti in veščin raziskovalcev ter k čim stabilnejši socialni varnosti. Predvsem pa želi biti prepoznavna kot delodajalec, ki se zaveda pomena človeških virov in dobro skrbi za svoje raziskovalce ter privlačne delovne razmere.



# Prezrta in pozabljena kulturna dediščina

**Kakšen je odnos slovenske javnosti do nepremične kulturne dediščine iz časa neolitika, pozne bronaste dobe, starejše in mlajše železne dobe, rimskega obdobja ali srednjega veka?**

Dario Svetelj

Kritični pogled marsikdaj pokaže alarmantno stanje. Tovrstni dediščinski zakladi so navkljub vpisu v register večinoma pozabljeni, zanemarjeni, prepuščeni človeški samovolji in naravnim silam. Neprecenljiva kulturna dediščina se pogosto prepušča propadanju in uničevanju, namesto da bi jo ohranjali in oživljali v skladu z učinkovitimi evropskimi modeli.

Tudi v mestu, ki se pripravlja na soprostolovanje kulturni Evropi (EPK 2012), je stanje zaskrbljujoče. Medtem ko Maribor načrtuje »kulturno eksplozijo«, popolnoma pozablja na dediščino prvih prebivalcev tega prostora. Številne lokacije iz obdobja prazgodovine v okolici mesta žalostno propadajo. Ne le da pristojne institucije nedavno pred gradbenim posegom niso uspeli zaščititi arheološkega najdišča posebnega kulturnega pomena v Zgornjem Radvanju (odkrita je bila izjemna prazgodovinska naselbina iz časa na prehodu iz 5. v 4. tisočletje pr. n. št., ena največjih v Evropi, med drugim je bilo odkritih kar 39 objektov iz različnih obdobj, delavnica kamnitega orodja ...), je bila najbrž zamujena tudi izvrstna priložnost za promocijo tega izjemnega odkritja v evropskem in svetovnem merilu ter na njem temelječa velika priložnost za širšo prepoznavnost, razvoj mariborskega kulturnega turizma ... Poskrbeti za prvovrstno kulturno-turistično atrakcijo (recimo v stilu svojevrstnega muzeja na prostem) in se navezati na tukajšnji prostor na stičišču različnih vplivov in kultur oziroma na arheološka najdišča v neposredni bližini gotovo ne bi bilo težko, saj so znano prazgodovinsko najdišče na Pošteli, gomilno grobišče v Pivoli in ostale zanimive lokacije (Čreta, Ruše, Lim-

buš ...) iz najstarejših obdobj naše preteklosti iz Maribora oddaljeni le nekaj minut.

A kaj, ko je zavedanje o pomenu omenjene kulturne dediščine pri nas skromno in omejeno na zaprt krog »strokovnjakov«. Tako izjemnih dediščinskih spomenikov pri nas velikokrat niti ne najdemo v regionalni turistični ponudbi in razvojnih projektih.

## Primer Poštela

Zgovoren primer za to je prazgodovinski kompleks Poštela, ki se razteza na šestih hektarjih na

**Medtem ko Maribor načrtuje »kulturno eksplozijo«, popolnoma pozablja na dediščino prvih prebivalcev tega prostora. Številne lokacije iz obdobja prazgodovine v okolici mesta žalostno propadajo.**

vzhodnem zaključku Pohorja nad Razvanjem. Nekdanjo naselbino na premišljeno izbrani strateški točki še danes obdaja več kot kilometer dolg obrambni nasip, na nekaterih mestih visok več kot deset metrov. Poštelo naj bi prvič naselili že v 9. stoletju pr.n.št., skupno pa je bila naseljena kar 1100 let. Velja za največjo odkrito naselbino na slovenskem Štajerskem iz starejše železne dobe. Tudi z vidika arheoloških raziskovanj ji pripada posebno mesto, saj so raziskave W. Schmidta iz leta 1913 prva sistematična študija prazgodovinske naselbine na slovenskih tleh. O nekdanjem pomenu Poštele sicer pričajo številne najdbe (med drugim tudi starogrške keramike, kar priča o tedanjih trgovskih poteh) in njena kontinuirana poselitev. Tik pod gradiščem se na večji jasi (Lepa ravna) nahajajo gomile oziroma grobovi iz časa starejše železne dobe, gomilna grobišča iz tega časa pa najdemo tudi tik ob bližnjem botaničnem vrtu v Pivoli oziroma med Razvanjem in Spodnjimi Hočami.

Kljub temu da gre v primeru Poštele za izjemen spomenik preteklosti, je ta bolj ali manj pozabljen. Poštela namreč ni vključena v turistično ponudbo Maribora, tja pa tudi ne pelje nobena označena pot. Spričo dotrajanih in neustreznih informacijskih tabel, je videti skorajda tako, kot da bi Poštelo želeli skriti, namesto da bi bili nanjo ponosni. Še huje, po prastarih obrambnih nasipih, ki jih vse bolj zarašča gozd, se pogosto podijo motoristi, gomi- le pa so prepuščene živalim in naravnim vplivom.

Kaj podobnega se na primer v sosednji Avstriji ne bi moglo zgoditi. Pristojne institucije tam opravljajo svoje delo. Klein-Klein, na primer, najdišče Pošteli identične železodobne kulture v sosednji Avstriji, je danes svetovno znano, k temu pa so poleg slovitih najdb pripomogle tako raziskave kot tudi domišljena promocija. Tudi sicer so v Avstriji podobni prazgodovinski kompleksi primerno označeni in prepredeni s tematskimi potmi, obiskovalcem so na voljo rekonstruirane prazgodovinske vasi, muzeji na prostem, najrazličnejše s preteklostjo povezane prireditve ... O tem lahko Mariborčani zaenkrat samo sanjamo. Razvojni potenciali ostajajo neizkoriščeni, propadanje dragocenih ostalin preteklosti se nadaljuje. Namesto revitalizacije kulturne dediščine iz najstarejših obdobj naše preteklosti v skladu z učinkovitimi evropskimi modeli (promocija, trženje lokacij, replik artefaktov ...) ta ostaja večinoma prezrta in pozabljena.

## Neizkoriščen potencial

Na slednje so nedavno v svojem »Apelu za ohranitev in oživitev bisero- v nepremične kulturne dediščine v regionalni okolici Maribora« opozorili tudi njegov pobudnik mag. Matej Dasko, Zofijini ljubimci, mariborsko društvo za razvoj humanistike in Združenje Ljubor.

Kot so zapisali, gre v primeru pozabljenega dediščine (Poštela, Čreta, Viltuš ...) za prvovrsten primer družbene pozabe, slepote in nedodelanih vrednot. »Posameznik namreč vidi tisto, kar so ga naučili, in vse kaže na to, da v njegovem družbenem okolju vse preveč pogreša problematiko nepremične kulturne dediščine v formalnih in neformalnih izobraževalnih vsebinah, se z njo redko seznanja v tiskanih in drugih medijih. Fenomen družbene slepote se poleg uničevanja kaže tudi v naslednjem: kulturni in razvojni potencial navedenih regionalno (in širše) pomembnih lokacij dediščine iz obdobja prazgodovine, starega Rima in srednjega veka je v celoti neizkoriščen! Končno tudi priprave na EPK 2012 kažejo, da se na omenjene tipe nepremične kulturne dediščine vztrajno pozablja. Pozaba je torej širše družbeno pogojena in nikakor ni v čast mestu, ki se želi okititi z nazivom evropske prestolnice kulture – in seveda tudi ne v čast države, ki je za navedene lokalitete še bolj odgovorna kot tangirane občine,« so zapisali v apelu, naslovljenem na pristojne organe, organizacije in zainteresirano javnost. Se bodo pristojni organi in javnost naposled vendarle zdramili? Se bo omenjena kulturna dediščina končno le prepoznala ne le kot odgovornost, temveč tudi kot »speči kapital«?



# Zorenje nove miselnosti

**Nogometni klub Maribor je daleč od evropskega vrhunsko organiziranega kluba, je pa na dobri poti pokazati, kako naj se mali obnašajo v krutem svetu, ko padajo nespodobna povabila.**

Milan Lazarević

Slovenija je dobila dolgo pričakovane in glasno napovedovane Stožice. Dogodek otvoritve nogometnega stadiona in dvorane bi lahko prištel med največje dogodke zadnjega desetletja. Slovenija je odslej na zemljevidu držav, ki premorejo sodobne dvorane. Nič več nas ni treba biti sram.

Pustimo na stran vse težave okoli neizplačanih obveznosti pogodbenim delavcem, tudi drugje ni rožnato, Slovenija in njena prestolnica sta stopila v vrsto z državami, ki imajo sodobna objekta.

Je pa vprašanje, kako objekta napolniti predvsem s športno vsebino. Košarkarski klub Olimpija se utaplja v dolgovih, otvoritev nogometnega stadiona pa nogometnemu klubu ni prinesla novega veselja, ampak nove težave. Vrstijo se odstopi in če je kdo pričakoval, da bo Olimpija kmalu konkurirala Mariboru, se je zmotil. Olimpija je še daleč od primerno organiziranega kluba, ki bi Sloveniji ponudil alternativo Mariboru.

Da, Mariboru. Zlatko Zahović je nedvomno zmagovalec poletnega prestopnega roka. V Ljudski vrt je pripeljal vse najboljše, kar ni pobegnilo v tujino. Maribor že kaže podobo, da bo vse drugo, razen osvojitve naslova državnih prvakov neuspeh. A Maribor je še pred eno nalogo – evropsko. Palermo jim je stal na poti do raja, do uvrstitve v evropsko ligo. Z uvrstitvijo bi bil najprej rešen dolgotrajen boj z dolgovi, dolgoročno, ob smotrni politiki, pa bi postavili trdne temelje delovanja.

Na trenutni položaj je vplivalo več dejavnikov. Državni prvak Koper je le senca lanske podobe, drugi se borijo za obstoj, le Maribor v tem prostoru kaže podobo organiziranega kluba. Tudi to je delo športnega direktorja kluba. Maribor je to poletje edino upanje, da Slove-

nija ni ostala na obrobju evropskih klubskih tekmovanj.

Zahović je v klub prišel z izkušnjami velikih evropskih klubov. A kmalu je ugotovil, da »gastarbajterske« izkušnje v Sloveniji ne veljajo kaj dosti. Ker »gastarbajterji« so dobrodošli le z denarjem, floskul so vsi že siti. Teh pravil, da je treba tudi doma delati, manj pa prodajati evropske izkušnje, se je hitro naučil. Tudi sam je kot športni direktor dozorel. Zdajšnji rezultati so zorenje Zahovića in kluba. Maribor ima v tem trenutku prednost, ker v slovenskem prostoru nima resnega konkurenta. Skavting v slovenskem prostoru daje prve rezultate. Večne in edine tekmice Olimpije vsaj nekaj let ne morejo dvigniti niti Stožice. Drugi so na obrobju dogodkov.

Mariborčani so se znašli v krogu evropskih klubov, ki premorejo bistveno več denarja, imajo pa možnost uvrstitve v evropsko ligo, čeprav je Palermo veljal za izrazitega favorita. Ker je nogomet nepredvi-

dljiv, je bila možna tudi uvrstitev v evropsko ligo, kot pred enajstimi leti v ligo prvakov. Zakaj ne? Zahović je pred povratnim dvobojem, ko so Mariborčani lovili (!) zaostanek treh golov, napovedoval, da so čudeži možni. Že podatek, da so se podali v lov za tremi goli zaostanka, je zgovoren o razvoju neke nove miselnosti, ki je nujna za dvig iz povprečja. Res da so se v tem času razmere v evropskem nogometu spremenile, a zmagi nad Videotonom in Hibernianom ta klub postavljata v podoben položaj kot pred enajstimi ali dvanajstimi leti. Takrat je bil že skoraj na kolenih PSV, leto dni kasneje pa je padel Lyon. Lanska izkušnja proti Zürichu je bila za Mariborčane in Zahovića poučna. Vijoličasti na igrišču zdaj delujejo zrelejše. Zato ne preseneča, da se niso ustrašili niti Palermo. Bili so v igri, da izločijo. To je le zgodba tega poletja. Nadgradnja teh prizadevanj bi gotovo bila ustanovitev podjetja, delniške družbe ali družbe z omejeno od-

govornostjo. Ta preskok ne pomeni takojšnjega rezultatskega uspeha, je pa dobra naložba za prihodnost. Potencialni sponzorji bi v tem videli možnost partnerstva. Zdajšnje sponzoriranje nogometnega društva jim pomeni le strošek, nabijanje kompleksa, da je treba vlagati v športno panogo ali društvo. Preoblikovanje bi pomenilo novo podobo, razen če novi status NK Maribor ne bi spodkopal bonitet, ki jih uživajo člani zdajšnjega nogometnega društva.

Seveda Maribor rabi za močno klubsko sceno resno tekmičo – Olimpijo. Ali pa koga drugega. Brez močnih tekem tudi. V dvoboju s Palermom se je izkazalo, da so tekmeči pač izkušenejši. Ni vse v denarju, je pa veliko v izkušnjah. In ti so jih prenesli na igrišče. Maribor si je napolnil klubsko blagajno s prodajo vstopnic, nekaj bo prispevala Uefa, največ pa prodaja igralcev.

V času, ko je težko najti sponzorski denar, je politika kluba namreč jasna. S prodajo reševati položaj. A kaj, ko bi vsi raje imeli stabilen finančni status, enajsterico, ki bi se podala v boj, pa bi spremljali vso sezono, dve ali pa tri. To v tem trenutku ni mogoče in prodaja je usoda Maribora, tudi vseh drugih klubov. Razlika je le, da bo igralec, če bo šel iz Maribora v tujino, dobil boljšo ceno. Kaj bi šele bilo, če bi prodajal iz Hrvaške oziroma Srbije. »Če bi Iličić šel iz Hajduka ali Dinama v Palermo, bi njegova cena bila vsaj deset milijonov evrov,« je bil komentar na eni izmed spletnih strani. Res je. Ta hrvaška kluba imata tradicijo in boljšo startno osnovo na trgu. Maribor se šele prebija skozi. Če bo v tem uspešen, potem privrženci slovenskega in predvsem mariborskega nogometa lahko v naslednjih sezonah pričakujejo tudi odmevnejšo uvrstitev v evropsko ligo, če že v prestižno ligo prvakov ne gre.

**Zahović je v klub prišel z izkušnjami velikih evropskih klubov. A kmalu je ugotovil, da »gastarbajterske« izkušnje v Sloveniji ne veljajo kaj dosti. Ker »gastarbajterji« so dobrodošli le z denarjem, floskul so vsi že siti.**





# Posebna zgodba o uspehu

**Ko je ameriška revija Newsweek prejšnji mesec Finsko okronala z nazivom »najboljša država za življenje«, to ni presenetilo nikogar, razen morda prav Fince, ki tam živijo. Čeprav se v najredkeje poseljeni državi v Evropi svojih dosežkov zavedajo, pa poznajo tudi svoje napake in pomanjkljivosti. Mnogi se sprašujejo, ali jim prihodnost prinaša le še strm in boleč padec z vrha.**

Lior Volinejc, prevod Špela Gašparič

»Izjemno spretni so v odnosih z javnostjo,« je svoje mnenje o Fincih izrazil Šved, ki sem ga spoznal na Ålandskem otočju: govoril je o velikem trudu, ki ga Finska vlaga v negovanje svoje javne podobe v svetu. Finski šolarji že tri leta zapored dosegajo najboljše rezultate na preizkusih znanja OECD in tako na piedestal postavljajo svoj šolski sistem, po katerem se zgledujejo ostale države, ki na področju šolstva daleč zaostajajo. Večina Evropejcev Fincem zavida njihov sistem socialne pomoči, ki poskrbi prav za vse starostne in družbene skupine; tako na primer finske mamice uživajo v 18-mesečnem porodniškem dopustu, ki ga lahko po želji podaljšajo na 36 mesecev, vendar v tem času dobivajo manjšo podporo. Študenti na Finskem ne plačujejo šolnin, večina pa jih prejema štipendije, ki so dovolj visoke, da lahko študenti plačajo najemnine v zasebnih sobah ali študentskih domovih, kjer sta fitnes in savna, seveda, vključena. Tudi feministke na Finsko gledajo s posebnim žarom v očeh, saj so se v tej državi uresničili vsi njihovi upi – Finska je bila prva država na svetu, ki je zagotovila enakopravnost žensk v politiki in jim že leta 1906 podelila pravico, da volijo in so same izvoljene v parlament. Tudi danes najpomembnejša položaja v državi zasedata ženski, saj ima Finska predsednico države in predsednico vlade, na njun račun je sicer slišati veliko šal, a le malo pritožb.

Na Finsko me je povabilo njihovo ministrstvo za zunanje zadeve v okviru programa, ki želi mladim novinarjem predstaviti različne aspekte moderne Finske. Vsak dan so nam predstavili novo zgodbo o uspehu finske države, ekonomije in narave, zato smo morali pogledati

globlje, če smo želeli videti resnično sliko in odkriti tudi negativne strani te zgledne države. O nekaterih sem slišal že poprej: strelski pohodi na srednjih šolah, temni zimski dnevi, ki se vlečejo cele mesece, visok odstotek samomorov in pretirano pitje alkohola. Druge aspekte pa spoznaš šele ob prihodu na Finsko, eden izmed njih je prav gotovo finski karakter.

Finci so drugačni od ostalih evropskih narodov, saj v svojem pristopu in družbenih normah združujejo Vzhod in Zahod: zdi se, da imajo Finci več skupnega z Japonci kot pa s svojimi južnimi sosedi v Evropi. Za njih velja, da so marljivi, tihi in zadržani ter da so večino časa zatopljeni v globoke misli. Če vam Finec da besedo, ste lahko prepričani, da jo bo držal: Finska je edina država, ki je v celoti poravnala vojne reparacije po drugi svetovni vojni in mnogo Fincev se tega še danes ponosno spominja. Finski narodni ponos je izražen s pojmom *sisu*, ki pomeni vztrajnost, marljivost in neomajnost tudi v najtežjih življenjskih ter vremenskih pogojih.

Tudi kot država je Finska v Evropi posebnost: geografsko gledano je relativno izolirana kot polotok v daljni severni Evropi, politično stoji med Vzhodom in Zahodom in sledi svoji tradiciji nevtralnosti, kar se kaže tudi v trenutni politiki, ki nasprotuje sodelovanju v vojaških zvezah. Kljub temu da jih odlikuje tih in učinkovit politični sistem, pa ima Finska že stoletja zelo kompleksne odnose z Rusijo, nekaj desetletij so Finsko zunanjo in notranjo politiko v veliki meri krojili pritiski sovjetskih sosedov. Danes pa igra Finska pomembno vlogo pri izboljšanju odnosov med EU in Rusijo, saj so najbolj prizadevni pri poskusih, da bi odpravili vizo za



Sedež Nokie na Finskem.

Foto: I. Majestic, commons.wikimedia.org/wiki/File:Nokia\_HQ.jpg

**Študenti na Finskem ne plačujejo šolnin, večina pa jih prejema štipendije, ki so dovolj visoke, da lahko študenti plačajo najemnine v zasebnih sobah ali študentskih domovih, kjer sta fitnes in savna, seveda, vključena.**

ruske državljanke, ki želijo vstopiti v Schengensko območje. Tako so se končno uresničile finske sanje in njihova neprestana prizadevanja, da bi se uveljavili kot mednarodno spoštovana sila in postali vzor uspešne zahodne države.

Toda na obzorju se kažejo temni oblaki: s svojim izjemno dodelanim sistemom socialne pomoči se Finska sooča s težavami zaradi staranja prebivalstva. Povprečna Finka rodi 1,7 otroka, kar pomeni, da v prihodnosti ne bo dovolj aktivnih državljanov, ki bi plačevali davke in vzdrževali zdravstvene in pokojninske sklade za starejšo populacijo. Ena izmed možnih rešitev za to demografsko časovno bombo je imigracija, vendar v nasprotju z njihovimi skandinavskimi sosedi Finska skoraj ne sprejema priselcev iz tujine in nič ne kaže na to, da se bo njihov odnos do priseljevanja v bližnji prihodnosti spremenil. Redki imigranti, ki jih najdemo na

Finskem, so po navadi Rusi ali somalijski begunci, oboji se srečujejo z velikimi težavami pri učenju finščine, vključevanju v šolski sistem in ustvarjanju kariere ter naseljevanju izven meja svojih etničnih skupnosti, ki živijo v določenih četrtih Helsinkov.

Finski pregovor pravi: »Če se rodiš Finec, je kot da bi zadel na loteriji« in finski minister za zunanje zadeve Alexander Stubbs z ozirom na Newsweekovo lestvico dodaja, da imajo Finci veliko razlogov za to, da so ponosni. Toda, ali lahko Finska še napreduje? Bo Finska še naprej vodilna na področjih šolstva, zaščite okolja in inovacij tipa Nokia ali pa se bo ta zlata doba končala in se bodo oči svetovne javnosti obrnile stran od te oddaljene, majhne in starajoče se države? Finci nestrno pričakujejo odgovore, ki jih bo prinesla prihodnost, medtem pa se trdno oklepajo svoje dežele, polne bogastev na skrajnem robu Evrope.



# »Knjiga« obrazov

**Facebook, »frisbukva« ali še kako drugače njegovi uporabniki poimenujejo to socialno omrežje, ki sedaj združuje že preko 500 milijonov aktivnih uporabnikov. Odnosi v spletnem, virtualnem svetu niso naravni, potrebno pa je razmisliti tudi o zaščiti svoje identitete in dolgoročnih posledicah nepremišljene uporabe Facebooka.**

Monika Horvat

## (Ne)premišljenost objav

Internet je brezmejen in ravno zaradi tega ter anonimnosti, ki jo omogoča, se ob njegovi uporabi počutimo svobodno, tudi ob uporabi Facebooka. Zaradi njegove preprostosti in možnosti objavljanja različnih vsebin velikokrat pozabimo na njegove pasti. Med njimi velja izpostaviti deljenje gesel z drugimi ljudmi, ki v primeru dostopa na naš profil lahko npr. objavijo podatke, slike ali posnetke, za katere ne bi želeli, da pridejo v javnost. Nevarnost predstavlja tudi veliko število Facebook prijateljev, posebno če ljudi sploh ne poznamo, zato je vredno razmisliti o tem, ali bomo popolnemu neznanecu omogočili enak vpogled v naše stvari kot prijatelju, ki mu lahko zaupamo.

Tina Jeromen, univ. dipl. psiholo-

ginja, ravno tako izpostavlja Facebook prijateljstva, ki dosegajo številke 500 in več prijateljev, saj niso realna in odnos ni živ, poleg tega v resničnem svetu ni nobene možnosti, da človek neguje takšno število prijateljev: »Problematično je predvsem objavljanje osebnih podatkov, družinskih podrobnosti in fotografij. Ko se gremo medijsko vzgojo, je nujno poudariti, da obstajajo spletni roboti, ki beležijo naše podatke in nam zato lažje plasirajo razne potrošniške izdelke, da si nekdo z našimi podatki lahko pomaga ustvariti lažno identiteto. Če npr. preveč zaupno pošiljamo številke svojih kartic, nam lahko tudi poberejo denar.«

## Spletna etika in zakoni

Ob tem, da smo premišljeni, moramo biti osveščeni tudi o tem, kako se obnašati na spletu. To nam

pojasni spletna etika, ki jo v svoji knjigi »Netiquette« opisuje Virginia Shea. Obstaja deset etičnih pravil, med katerimi so tudi, da se na spletu obnašamo enako kot v realnem življenju, spoštujemo zasebnost drugih in ne zlorablamo moči, ki jo imamo, kar se nanaša tudi na moderatorje in administratorje, ki – kljub temu da imajo dostop do naših osebnih podatkov – tega ne smejo zlorabiti.

Etična pravila nimajo nobene pravne veljave, zato zakoni urejajo to področje. V Sloveniji so to Zakon o medijih, ki med drugim ureja tudi svobodo izražanja, zaščito otrok in mladostnikov ter prepoved spodbujanja k neenakopravnosti in nestrpnosti; Zakon o elektronskem poslovanju in elektronskem podpisu ter Kazenski zakonik Republike Slovenije, ki to ureja v šestnajstem (Kazniva dejanja zoper človekove pravice in svobodščine) in osemnajstem (Kazniva dejanja zoper čast in dobro ime) poglavju.

Na Facebooku je zelo koristno prebrati napotke v Središču za pomoč, v razdelku Varnost, in preučiti nastavitve zasebnosti. V primeru zlorabe vsebin in vdora v zasebnost na Facebooku lahko uporabnik le-to prijavi s klikom na Report (anonimna prijava) ali prijavi na elektronski naslov [abuse@facebook.com](mailto:abuse@facebook.com). Facebook po presoji sporne strani potem le-to odstrani v roku 24 ur in po potrebi vpletenim prepove dostop do strani. Možno je prijaviti tudi lažni, sporni profil ali skupino.

## Facebook ni otroška igralnica

Internet in Facebook tudi med otroki in mladostniki nista tujca. Po podatkih raziskave, ki jo je v februarju in marcu 2010 izvedla točka osveščanja SAFE-SI, ki se posve-

ča varni rabi interneta, ima profil v družabnih omrežjih ustvarjeno dve tretjini otrok med 10. in 15. letom starosti. V tem starostnem obdobju je tudi najbolj popularno objavljanje fotografij v provokativni pozi, še posebno med dekleti, med katerimi je 42 % takih, ki so že objavile tako fotografijo, medtem ko ta delež pri fantih predstavlja 24 %.

Da se na Facebooku pojavljajo razgaljene fotografije mladoletnikov, je bilo najbolj opaziti ob izboru mis in mistra Facebooka, kjer lahko sodelujejo mladostniki, stari od 14 let naprej. Potem ko so bili opozorjeni na zlorabo, so spremenili pravila in razgaljene slike prepovedali ter izbrisali, vendar to mesto še vedno združuje ogromno mladoletnikov, ki so se postavili na ogled uporabnikom Facebooka.

Kot opozarja Jeromnova, imajo veliko vlogo ob uporabi interneta otrok in mladostnikov starši: »Menim, da se otroci in mladostniki ter tudi njihovi starši premalo zavedajo nevarnosti interneta in socialnih omrežij, kot je Facebook. Ker ni smiselno, da odrasli uporabo Facebooka prepovemo, je nujno, da se z otrokom pogovorimo o nevarnostih in pasteh, ki se skrivajo za navidezno neškodljivimi spletnimi igrkami in aktivnostmi.«

Facebook, »knjiga«, ki združuje obraze s celega sveta, ima torej tudi sam več obrazov. Na eni strani prijetne, ki npr. omogočajo lažjo komunikacijo z oddaljenimi pravi prijatelji ali hitrejše navezovanje poslovnih stikov, na drugi strani pa nevarne, če ga uporabljamo nepremišljeno. Ne pozabimo: kar je enkrat na internetu, ostane tam za vedno, zato premislite, kaj in kako boste objavili svoje osebne podatke.





# Hudič časa

Dan pred letošnjo Škisovo tržnico sem v Celici na Metelkovi v Ljubljani delal intervju s članoma bosanske skupine Dubioza kolektiv (glej [www.novamuska.org](http://www.novamuska.org)). Brano Jakubović – Branski in Vedran Mujagić sta odgovarjala premišljeno in pragmatično, nista bila tako direktna kot njihova angažirana besedila. »Največji študentski protesti v Jugoslaviji konec šestdesetih let so bili zaradi kosa mesa v čorbi. Današnji študenti niso več tako naivni in videli so dovolj stvari, da ne padajo več na štos. Ne verjamejo več v množične ideologije,« se je odzval Branski na mojo provokacijo, da naslednji dan igrajo na tržnici pred študentarijo, za katero je najpomembnejša zabava in za katero bi težko rekli, da je koncertna publika. »Danes ne moreš nagovoriti desetisočglave množice študentov, naj zahtevajo mleto meso, saj vedo, od kod je mleto meso in kdo ga financira. Poznajo celo strukturo. Na takšne shode ne prihajajo zgolj zaradi zabave, ampak da kaj slišijo in vidijo. Vsak pride zaradi svojih interesov. Množice velikokrat demantirajo stališča in ustaljena mnenja.«

Dva tedna kasneje, na tisto črno majsko sredo, sta se zadnja dva stavka spremenila v meso. Množice študentov in dijakov so postavile na tehtnico prepričanja o (ne)angažiranosti današnje mladine. Četudi je šlo za jogurtno revolucijo ali pa samo za štrajk za sendvič, majico, piščalko in pivo; četudi so levi ali desni inscenirali »napad« na parlament; četudi je šlo zgolj za vandalizem pijanih mladcev in mladenk, se bo letošnji 19.5. zapisal v zgodovino, ko se je obrnila nova stran. Vstopili smo v novo ero. Na plano je stopila generacija, ki se je rodila in zrasla

v neodvisni Sloveniji. Dvajset let po osamosvojitvi so na parlament poletele granitne kocke in druga jajca. Nezaslišano in še nevideno doslej pri nas. Starejšim generacijam, ki so bile mlade in nore v burnih letih študentskega gibanja ali razgibanih osemdesetih letih, ostajajo nejasni in neobrazložljivi akti današnje mladine. Razbito pročelje parlamenta, različni transparenti in medsebojno izključujoči se slogani, pijane glave, barbarizem so bili dovolj senzacionalni za medije, mladinsko vprašanje pa je postalo nova stara vroča tema najrazličnejših debat in komentarjev.

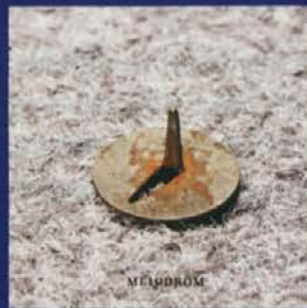
Dvigni pest, dvigni pest,  
dvigni pest v zrak.

V štrajk, v štrajk, vsi v štrajk,  
v štrajk, v štrajk,  
vsi v štrajk

je refren iz pesmi bosanskega Dubioza kolektiva, ki jo je slovenska študentarija parafrazirala za slogan svojega velikega štrajka. Ko sem vprašal Brana in Vedrana, če imajo danes parole sploh še kaj smisla, je slednji odgovoril: »To počnemo iz sebičnih vzgibov. Zaradi samih sebe. To je glavno gibalno. Da bi parole menjale zavest na globalni ravni, je precej utopična ideja. Če pa se oseba po koncertu ali poslušani plošči vpraša in začne razmišljati o stvareh, o katerih prej ni razmišljala, je dosežen namen.« Družbeno angažiranost je zamenjal jezni egoizem, ki je rezultat nihilizma časa, ko je kriza vrednot rezultat razkroja in pozabe vsega, na čemer je zrasla ta naša mlada potrošniška država. Debakel pred parlamentom je mejnik v naši moderni zgodovini, njegova nesmiselnost in nedefiniranost pa ne povzročata le težave analitikom, ampak je klicaj, da zgodovina teče naprej. Ne pa nazaj!

## MELODROM

Vse kar si pustila da leži na tleh



NIKA, 2010

Melodrom ostajajo navzven konceptualisti prefinjenega okusa. Po angliziranem albumu The Guide so se s tretjim vrnili k slovenski besedi (izjema je pesem z gostom Chrisom Eckmanom), ki pa je prepoceni izumetničena in razmazana s kičastim glasom Mine Špiler – hotela je preveč, dala pa premalo. Kot dežnik zasenči bogato aranžiran elektro-akustični pop, ki se navkljub ustvarjalnemu preskoku razvodeni.

## PETER LOVŠIN

Hudičev sod

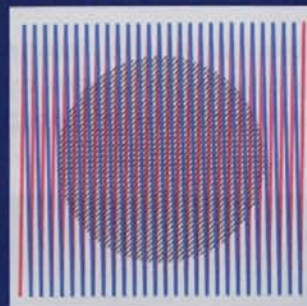


ZKP RTV Slovenija, 2010

Bizaren refren »šu-šu-šu-bidu-šubidu-bidu-bidu« hita Tako je pravilo ni vlival veliko zaupanja v novo Lovšinovo ploščo. Priznam, nejevoljno sem jo vzel v roke, vendar je dala več, kot je obetala. Perota še vedno žgečkajo umazana in spolzka mesena poželenja. Kot vinska mušica raznaša užitek od domačije do Karibov in razvrat od harmonike do rock and rolla. Pred nami poplesuje stari »pokvarjeni« erotoman.

## SREČNA MLADINA

... pa srečno v prihodnost!



KAPA Records, 2010

Po kadroviski izgubi je nastopil trenutek za nov korak, ki se odmika od predhodnega albuma Listen to Srečna mladina. Ne jočem za preteklostjo, ampak novo delo je pretenciozno poglavje z dobrimi nastavki, ki kar kličejo k piljenju v prihodnosti in večji aranžmajske strogosti. Nove kompozicije težko zagrabijo in ne dobijo zaleta, ker so preveč razvlečene, samozadostne in v svojem imaginarnem svetu.

## ZMAJEV REP

Sestop/Descent



Založba Radio Študent, 2010

Instrumentalni kvartet iz Bistrice ob Sotli trdo sedi v sedlu med varnim sestopom v globeli jazz-rockovske fuzije. Nikoli grobo in zelo suvereno mešajo detailje in sestavijo elemente v celoto, kjer ni vladajočih. Solažnim jajcem na kitari odlično konkurira ritem sekcija s klaviaturami. Ne dajo se, ne podreajo se – pogostokrat prevzamejo besedo. Razgibanost, žal, kviri malikovanje šolskih obrazcev.



## Mladi levi 2010

**S koncem avgusta so se iztekli že trinajsti Mladi levi, mednarodni festival, ki se vse bolj spogleduje z interdisciplinarnimi projekti in hkrati predse postavlja družbena in ekološka vprašanja.**

Jasmina Založnik

Temo ekologije so Levi oziroma Levinje izpostavili/-e že leta 2008, ko je rdečo nit festivala krojila reciklaža, leto kasneje pa pojem reciklaže nadgradila v transformacijo. Tako smo preteklo leto v projektu *ProstoRož09\_Ulica* spremljali zavzem javnega prostora, natančenje desetih parkirnih mest s strani kolektiva arhitekt ProstoRož in njihovo začasno transformacijo v prostore namenjene preživljanju prostega časa. V kolikor je omenjen projekt predvsem zabaval in pokazal, kako preprosta intervencija odzvanja v okolici, so nam Levinje z projektom *Vrt mimo grede* odstrinile še druge potenciale participatornega, angažiranega in v transformacijo usmerjenega poseganja v javni prostor. V središču je še vedno mestna četrt Tabor, ki bi, verjamejo, z realizacijo projekta v polni meri, bistveno prispevala k dvigu kakovosti življenja v njej. Ob rednih izletih po mestni četrti, razgibanih prezentacijah, okrogli mizi, ki je v ospredje postavila vprašanje Javnega in/ali lepega prostora, inovativni travnati fotografski instalaciji britanskih umetnikov Dana Harveyja in Heather Ackroyd z naslovom *On the Filed*, smo njihov angažma spremljali tudi skozi izbor festivalskih predstav. Ta se je zdel na prvi pogled povsem arbitraren, a je pozorni gledalec, kaj hitro prepoznal njihovo medsebojno »harmoničnost«, naslavljanje in plaštenje medseboj podobnih vprašanj; vprašanje identitete, odtujevanja,

nepremostljivih mostov med kulturami, ki pogosto vodijo v čudenje, na eni strani in »jezo« ter razočaranje, na drugi. Vprašanje Drugega je vselej problematično, ko se predstavlja v kontekstu Zahoda, ko Drugi zavzame pozicijo eksota, barbara, primitivca in v tem duhu še dodatno krepi in podčrtuje izbor predstav letošnega festivala. Zahod namreč potrebuje Drugega in Tretjega, saj prav Drugi in Tretji legitimirajo njegov obstoj. Kljub temu, da lahko tak izbor postavimo pod vprašaj, je zanimivejši premislek o »pozitivni« strani tovrstnega izbora. Stilno nenavadne predstave so prispevale k vzniku številnih ključnih vprašanj; vloge in pomena sodobnega gledališča, pomena reprezentacije, interpretacije, pogleda, konteksta, politike, etike, estetike ... Nekateri so se čudili, drugi dolgočasili, tretji celo prestrašili ob kompleksnosti, ki se je razkrila ob pregledu predstav za nazaj.

Poglejmo. Stefan Kaegi je v otvoritveni predstavi *Radio Meuzzini* v ospredje postavil muezinske pevce molitev, katerih poklic počasi nadomeščajo novo-tehnološke rešitve. Predstava je pustila grenak priokus imperialističnega posega v »nepoznano« kulturo, ki bi jo zlahka umestili v turistično ponudbo kake agencije. Da bi odkrili skrite običaje oddaljenih kultur, vam sedaj ni potrebno pakirati kovčkov, ostaneta lahko kar na domači grudi.

Tema odtujenosti in osameljenosti je vzniknila v japonski predstavi *Hot pepper, Air conditioner and the Farewell speech* skupine Chelfitsh pa tudi v predstavi *Arabske noči*, Rolanda Schimmelpenninga in izvedbi belgijskega igralca Dirka Opstaeleja ob spremljavi pianistke Iris De Blaere. Tradicionalni tajski ples, ki se je spogledoval s sodobnimi, evropskimi prvini, je zame s pretirano virtuoznostjo, uprizaril Pichet Klunchun. Klunchun se je na Mladih levih že predstavil in celo pozitivno presentil v eni izmed odmevnejših in tudi izjemno kompleksnih predstav Pichet Klunchun and Myself koreografa Jerōma Bela. Morda ali predvsem zato, je bila tudi njegva avtorska predstava Nijinsky Siam nabito polna, saj smo nekateri pričakovali vzposatvtev humornega ali celo ironičnega odnosa med dvema kulturama, dvema tradicijama, ki bi lahko ponudila razkrivanje distinkcije med njima in preizprašala reprezentacijo ene in druge, pozicijo in opredelitev obeh. Pichet pa je namesto tega ustvaril estetski spektakel, v katerem je na nek način vrnil udarec samemu Jeroenu Belu in njegovim zvesti publiki. V kolikor namreč prvi izpostavi razlike skozi prizmo humorja, nam Pichet v svojem avtorskem delu ponudi klavern odgovor nad našo lastno fascinacijo nad tujim in eksotičnim. Iz zgodovine »iztrga« očeta sodobnega plesa Vacleva Nižinskega (1890 – 1950), ki

se je v enem izmed svojih del spogledoval z Vzhodom. Umanjkanje dokumentarnega in zapisanega predstave omenjenega avtorja, Pichet izrabi in ga nadomesti s svojim lastnim zapisom, ki, morebiti, sprevača pogled Zahoda ali pa mu, nasprotno, daje prav tisto, kar ta od njega pričakuje. Sprevača se v blago, ki se prodaja, blago, ki pritegne, ne le zaradi svoje drugačnosti, temveč tudi zaradi svoje estetske spektakularnosti.

Politični govor je danes prav tako blago, spektakel meni v predstavi *WHO, WHAT, WHERE, WHEN, WHY AND HOW* britanski umetnik Rod Dickinson. A je v resnici praznina, ki odseva v ideologiji, imperializmu, privsavanju pogledov, indoktrinaciji, ki ji ne moremo ubežati, ki se vpisuje v našo lastno subjektiviteto in nas zasleduje na vsakem koraku. Sanja Mitrović omenjena vprašanja niza, nepretenciozno, nepovezano skozi osebne spomin in zgodovino, otroško igro in ideologijo, ki jo prebiramo počasi, korak za korakom. To je hiba vpisana v vse nas. Nevidna, a hkrati tudi neodpravljiva. Hiba, ki se pokaže na zunanosti telesa kot invalidnost, problematizirana v istoimenski predstavi Primoža Bezjaka ali dobesedno prisotna v francoski predstavi Ali.

*Bomo še kdaj srečni?* Globlje ko kopljemo v politično, bolj postajamo depresivni, a morda močnejši in bolj pripravljeni, da kopljemo dlje in ustvarimo prostor za spremembo.



# Izvor Tistega

**Nekdo bi dejal, končno ponovno film, ki me bo odpeljal na rob uma. Najverjetneje bi imel prav. Film *Inception* se ukvarja s sanjami, natančneje mislimi, ki so doma, kot kaže, tudi v sanjah, oziroma s krajo misli. Kako je sploh mogoče ukrasti misel, idejo? Poglejmo, ali lahko najdemo odgovor.**

Aljaž Selinšek

Spomnimo se filma *Memento*, kjer se Leonard (Guy Pearce) po strahoviti izgubi žene bori za pravico in svoje življenje. Boj je zanimiv zato, ker je Leonard na neki način izgubil kratkoročni spomin, tako da mora vsako izkustvo podpreti z nečim, kar ga bo na to izkustvo spomnilo. Tako torej vsak dogodek fotografira oziroma ima pomembnejša dejstva o svojem življenju kar zapisana v obliki tetovaž po telesu. Film režiserja Christopherja Nolana je posnet po krajšem romanu njegovega brata Jonathana Nolana. Film režiserja filmov, kot so *The Dark Knight*, *The Prestige*, *Batman Begins* in *Insomnia*, je za nas toliko bolj pomemben, ker se ukvarja s fragmenti posameznikovega spomina. Režiser je tako svojo raziskavo spomina začel že leta 2000 in glede na njegov letošnji film lahko zagotovo trdimo, da je bila uspešna. Gre za njegovo najnovejšo stvaritev, film *Inception* oziroma Izvor.

Kot tak znotraj vsebinskega okvira film postreže z globokim razumevanjem človekovega spomina, ki nas, če želimo, popelje v neverjetni svet uma. Konkretneje gre za sanje, svet, ki ga ustvarjamo. Sanje so okolje, kjer Dom Cobb (Leonardo DiCaprio) s svojo »nadnaravno« sposobnostjo krade ideje. Zato najbolj iskani zločinec (je namreč mednarodni ubežnik) na Zemlji vdira v svet misli, tistega. To mu je omogočeno z globokim potovanjem v posameznikovo podzavest, kar mu omogoča dragocena futuristična tehnologija. To je v času, svetu, kjer vlada korporativno vohunjenje, priročno in v želji po manipulaciji še kako potrebno. Žal se protagonist znajde pred težavo, ko mora idejo namesto ukrasti, ustvariti. Ustvaril pa bi jo lahko tako, da bi jo podtaknil. Ustvariti želi namreč popoln zločin, kjer bi stkal odgovarjajočo mu idejo, kar pa je

mogoče samo pod pogojem, da mu uspe priti do njenega »izvora«. Iskani tat tako dobi priložnost, da se »odreši« svojih tatvin.

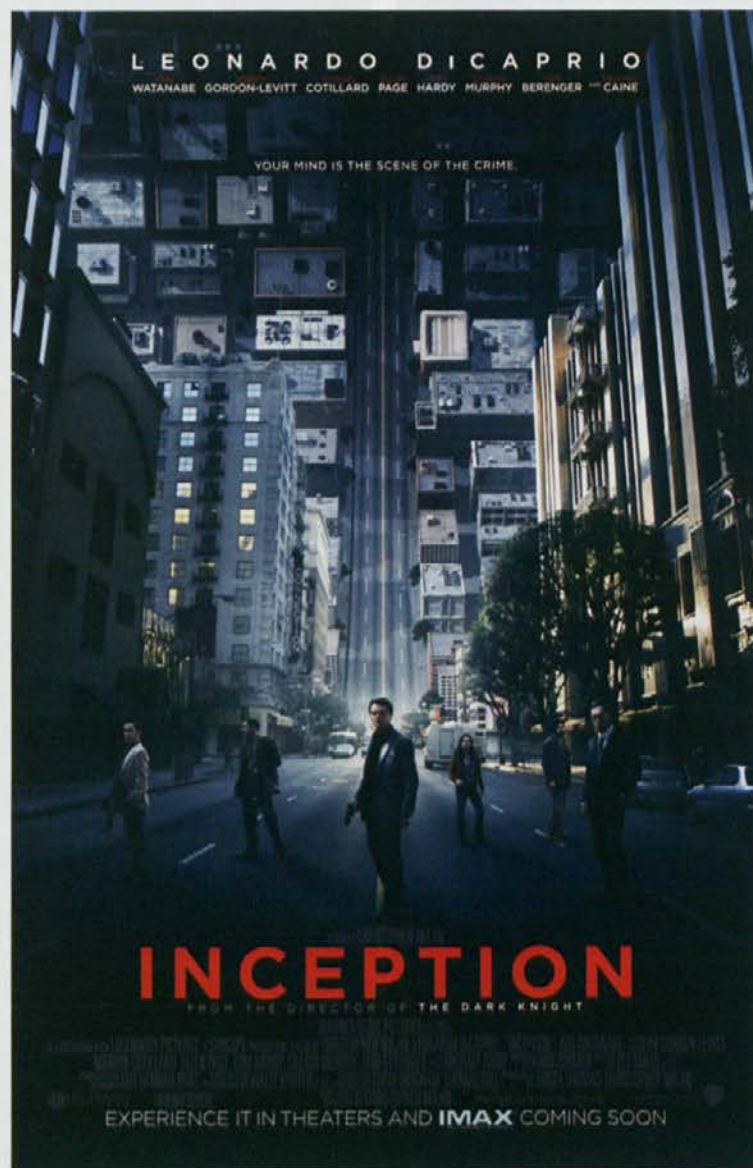
Na prvi pogled se sliši zelo zanimivo, kajti implicira raziskavo počela misli. Bo torej hollywoodskemu DiCapriu uspelo dognati to, kar iščemo že več kot 2000 let? Bo našel odgovor? Bo prišel do izvora?

Film je režiserju omogočil prikaz, če sledimo njegovim besedam,

številnih resničnosti, zato lahko rečemo, da je v določenih trenutkih resnično lep film, ki s svojo fotografijo navduši še tako zahtevnega gledalca. Številne resničnosti? Ali to lahko izvira iz Berkeleyjeve misli? Biti je biti zaznan, je dejal, torej nekaj biva le pod pogojem, da je zaznano. Res je, če torej želimo, da stol kot tak biva, mora biti zaznan. Če se spomnimo, je Berkeley ubogi stol rešil pred nebiva-

njem s tem, da nanj zmeraj preži t. i. svetovni duh, ki stolu omogoča, da je zaznan, četudi ga noben posameznik ne zaznava. To vsekakor implicira dejstvo, da se bo moja resničnost, ki naj bi jo zaznaval v povezavi čutov in razuma, razlikovala od resničnosti koga drugega. Ali režiser na tak način govori o številnih resničnostih? Seveda problem zahteva podrobnejšo in bolj zastavljeno razpravo, za katero bo prostor kje drugje, ampak že splošen približek tej razpravi nam lahko postreže s pravilnimi izhodišči za raziskovanje. Zatorej se lik Cobba zdi tudi rahlo komičen, kajti zamislite si majhnega tatu, ki bi se s svojo (fizično) podobo sprehajal po vaši »resničnosti« in jo po želji spreminjal.

**Lik Cobba se zdi tudi rahlo komičen, kajti zamislite si majhnega tatu, ki bi se s svojo (fizično) podobo sprehajal po vaši »resničnosti« in jo po želji spreminjal.**



V filmu zraven DiCapria igrajo še Joseph Gordon-Levitt (*500 Days of Summer*), Ellen Page (*Hard Candy*, *Juno*), Tom Hardy (*RocknRolla*), Ken Watanabe (*The Last Samurai*), Di-leeb Rao (*Avatar*) in drugi.

Film, ki na popularnih lestvicah, kjer posameznikovo mnenje šteje vse, dosega rekordne ocene, tudi po mnenju veliko kritikov presega okvir klasične filmskožanrske uprizoritve. Res je, da je vpet v obilo akcijskih prizorov, ki jim srhljivo napetost ves čas daje trilersko obarvan triumf DiCapria, ampak kljub temu nas popelje v svet misli, kar je dovolj. Odpira nam torej vrata, kjer je doma kraljica znanosti, in roko na srce, niti ne želimo, da nam Christopher Nolan postreže z odgovorom. To naj pusti nam in pa ljudem uma. Film, ki traja več kot 140 minut, nam lahko da veliko, če mu to dopustimo, kot zmeraj pa ne smemo dopustiti globini lastnega uma, da presodi in razišče predmet raziskovanja.



# Fantovščina

Gregor Lozar

»V mestu, kjer so zlate palače skrivale zelene vrtove,« je začel pripovedovati starec in pri tem po rokah mencial zavozlan konec rahlo krvave vrvi, »je pred davnimi časi živel najbolj nesrečen pob pod soncem. Pa mu človek tega sploh ne bi prisodil, kajti ljudje so znali povedati, da je pri njem edino pamet večja od bogastva, medtem ko so drugi trdili, da še lepše poje kot izgleda. Tretji pa bi bili čisto zadovoljni z mrvico njegovega denarja ali vsaj pikico izgleda. V resnici pa sem le redko srečal človeka, ki bi bil v tolikšni meri ustvarjen za srečo kot ta veseli in podjetni mladenič. A se je, žal, izšlo nekoliko drugače.

Aladin, kajti njegovo ime je že dolgo v Alahovih rokah, se je namreč zaljubil v napačno dekle. Sulejmanka mu je bila v vsem enaka, presegala ga je le v tem, da je neskončno ljubila svojega zaročenca. In kjer niso pomagale ne darila ne prepričevanja, še podoknice ne, so pomagale rojenice. Usoda je namreč hotela, da sta se očeta zaljubljenca na smrt sprla in med rožljanjem orožja je bila prekinjena tudi zaroka. V tej dolini solz se je Aladin posvetoval s svojim genijem, ki mu v tistih krajih rečejo tudi džini, in se že naslednji dan z rompom in pompom odpravil do Sulejmankinega očeta, razvrstil vso bogatijo pred njegove noge, še sam padel na kolena in ga prosil za roko njegove hčere. Stari, ki se mu je račun izšel v neštetihi možnih primerih, je privolil in tako je morala, hočeš nočeš, privoliti tudi Sulejmanka.

Minevali so tedni in meseci in mlada sta obirala sočna zelena jabolka in gledala srebne zvezde. Njuna sreča se je začela dozdevati popolna, ko je le nekaj dni pred poroko potrkalo na vrata Aladinovih štirideset prijateljev, odločenih, da če je »toliko zabit, da se hoče poročiti, mora zdaj pit, al pa ga s kolom v rit«. Nato so ga pograbili pod pazduhe in se družno odkrohotali v bližnje votline, kjer so pekli kozlička in pili vino iz bokalov. Če je bil Aladin na začetku še malo zadržan, če ne celo rahlo sramežljiv, mu je po stari obljubi prvih pet bokalov odprlo srce, drugih pet zameglilo razum in zadnjih pet zmečhalo noge. Po petih ali šestih takšnih rundah so ga zlili na stol in mu privezali roke in noge, kajti hehehe prišel je čas za glavno točko večera.

Ne vem, kako dovteten je bil na smrt nality Aladin za čare sedmih tančic, ki so v ritmu glasbe padale pred njim, in čisto možno je, da je prespal tisti čas, ko se je plesalka vdala prvemu, drugemu, pa dvema in trem ljubimcem, a vsaj pri sedmem je že moral vedeti, da se nekaj dogaja in najkasneje pri trinajstem ali štirinajstem ljubimcu je moral ugotoviti, da ni ljubezniva plesalka nobena druga kot Sulejmanka, ki se z neskončno vdanostjo in umetelnostjo onegavi z osemnajstimi tipi in jih bo do sončnega vzhoda, medtem ko bo on postajal vse bolj trezen, tako ali drugače prekavsala vseh štirideset.

Le Alah v svoji neskončni modrosti ve, kaj je Aladin tisto noč doživljal, in le hudič bi bil sposoben to tudi povedati, v mojih skromnih rokah pa je le, da končam tole, že nekoliko predolgo zgodbo. Kajti zjutraj je Sulejmanka, oblečena v rdečo svilo sončnega vzhoda, sedla Aladinu na kolena in mu z vso smrtno resnostjo trenutka povedala, da jo zunaj čaka karavana, pripravljena, da jo pelje v daljni kupleraj, on pa naj se odloči, če jo hoče še zmeraj za ženo. Aladin je, a s kakšnim glasom, odvrnil, da ja in poroka je bila čez tri dni. Jaz nisem bil povabljen, ker sem moral čistiti votlino, so mi pa zato dali ...« in tukaj je starec pospravil zaprašeni konec vrvi, »... brco v rit in me nagnali iz mesta. Kakšno je bilo skupno življenje Aladina in Sulejmanke, ne vem, je pa res, da o tej zgodbi nisem slišal več nikoli in nikdar.«

# Sanje o socialni državi

Lady Justine

Socialno državo imamo na papirju, na katerem piše kapital. Pogoltnost kapitala reši samo delavska vstaja. Sanje o socialni državi se lomijo na plečih zgaranih delavcev. Govorili so nam o lepših časih, a so v bistvu poskrbeli le zase. Delavci se kljub sanjam o socialni državi zbujaajo v realno kapitalsko jutro. Kljub socialno demokratični vladi naši vrli tajkuni še vedno niso na počitnicah na državne stroške. Delavca je lahko izigrati, tajkuna pa skoraj nemogoče zapreti. Pri nas se še vedno preganja kurje tatove, tajkunom pa se še lasu ne skrivi. Če hočete svoji bodoči hčerki dobro – je nikar ne poimenujte Hilda. Ko se nam je že zdelo, da vidimo luč na koncu predora, se je zgodil naslednji stečaj. Imamo pravno državo, imamo pravnike, imamo zakone – zakaj pa potem nimam še socialne države v praksi. Stric Maks bi lahko v naši »Kokoški« zlepa ugotovil, da imamo vladavino kapitala. Slovenskega delavstva ne bo rešil tajkunski čudež, temveč takojšnja delavska pravica. Odkar nimamo več delavske borbe, imamo samo še kapitalsko pravico? Zgodba o socialni državi se ne začne pri zgodbi v penzijo z berglo. Če država nima, naj vzame tam, kjer preveč daje, na primer pri Slovenski vojski. Kaj bolj rabimo - Slovensko vojsko ali slovenskega delavca? Pomembno je, kaj država naredi za vas, a v bistvu ne naredi skoraj nič, razen zase. Če ne razumete tajkunskih prevzemov, razumite vsaj, da zastonj delati za tajkune nima nobenega smisla. Tajkunske zgodbe je hvala bogu konec, a smo kljub temu še vedno močno pod stresom. Zgodila se nam je še ena totalna proslava. Plačali jo bomo davkoplačevalci. Kapital bo zvozil, če bo svoj pohlep dal na uzdo. Socialne pravljice nam pripovedujejo tajkuni za lahko noč. Vse, kar se pri nas plača, se res izplača? Socialni dialog je pošteno opravljeno delo za pošteno plačo. Kapital slabo sliši na delavsko soupravljanje. Standard imamo na psu, kapital pa na šepavem konju.





# Študentski svet Univerze v

deluje »Od študentov za študente«, kar po

P 6710/5,2010



121000206,8/9

COBISS

- rešujejo problematiko, ki je povezana s študenti,
- se zavzemajo za dobrobit študentov,
- prispevajo k študentu prijaznejšemu in kvalitetnejšemu študiju.



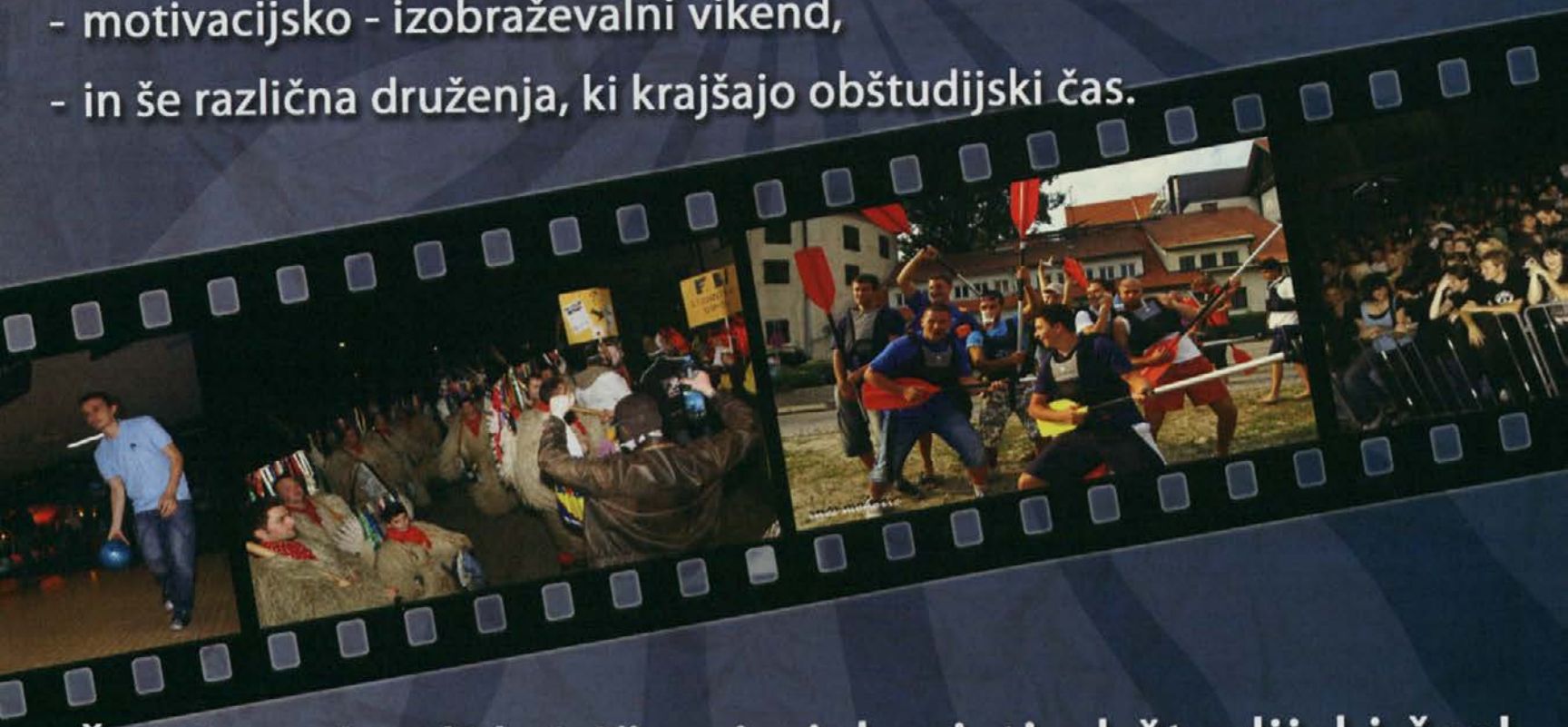
Univerza v Mariboru

Študentski svet



Z nami vam ne bo dolgčas, saj pripravljamo:

- največja brucovanja v Mariboru,
- športna tekmovanja,
- motivacijsko - izobraževalni vikend,
- in še različna druženja, ki krajšajo obštudijski čas.



Študiraj, bodi kritičen in izkoristi obštudijski čas!

Obišči nas na naši spletni strani [www.studentskismet.uni-mb.si](http://www.studentskismet.uni-mb.si)  
in se nam pridruži na Facebooku, kjer boš izvedel več o nas!